

Diplomová práce

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV FF

**K PROBLEMATICE ČINNOSTI NÁRODNÍ JEDNOTY POŠUMAVSKÉ
NA ČESKOKRUMLOVSKU.**

Vedoucí práce: PhDr. et PaedDr. Jiří Dvořák, Ph. D.

Autor práce: Jana Prášková

Studijní obor: AJ-D/ZŠ

Ročník: 6.

2010

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Dne

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem, kteří mi poskytli cenné rady a podporu při psaní této diplomové práce. Na prvním místě PhDr. et PaedDr. Jiřímu Dvořákovi, Ph. D. a paní Růženě Cihlářové, dále pak pracovníkům Státního oblastního archivu v Třeboni a Státního okresního archivu v Českém Krumlově za ochotu při studiu archivních materiálů a mé rodině za podporu a projevené pochopení.

Anotace

Diplomová práce „K problematice činnosti Národní jednoty pošumavské na Českokrumlovsku“ se zabývá charakteristikou činnosti Národní jednoty pošumavské v letech 1884–1948 s ohledem na konkrétní oblast Českokrumlovsko. Hlavním cílem je přiblížit život tamních Čechů a jejich menšinovou práci, která se v převážně německé oblasti rozvíjela od počátku osmdesátých let 19. století.

První kapitola popisuje stručné dějiny Národní jednoty pošumavské založené na pozadí složité národnostní politiky. Záměrem je zdůraznit významné počiny menšinové práce a představit některé výrazné osobnosti spolku.

Druhá kapitola se svojí první částí zaměřuje na stručné dějiny Českokrumlovsko zachycující jeho prestiž i úpadek. Druhá část přináší pohled do každodenního života Českého Krumlova a okolí od počátku 19. století do r. 1884, kdy se zde ustavil místní odbor Národní jednoty pošumavské.

Třetí kapitola by měla svojí první částí představit některé důležité aspekty započaté menšinové práce v pohraničí. Druhá část se zabývá kulturním životem Českého Krumlova od počátku osmdesátých let 19. století do poloviny 20. století.

Poslední čtvrtá kapitola zachycuje v první části činnost vlastního českokrumlovského odboru Národní jednoty pošumavské. Druhá část je věnována významným představitelům českokrumlovského odboru.

Annotation

The diploma paper “To the problems of activity of Národní jednota pošumavská in the region of Český Krumlov” deals with the characteristics of activity of Národní jednota pošumavská in the years 1884–1948 with regards to the concrete region of Český Krumlov. The main target of this thesis is to define the life of local Czech people and their national work which was evolved in mainly German area since the early 80’s of 19th century.

The first chapter describes the brief history of Národní jednota pošumavská which was established against the backdrop of difficult national policy. The target was to emphasize important acts of Czech national work and to introduce some important persons working for Národní jednota pošumavská.

The first part of the second chapter is focused on the brief history of the region of Český Krumlov showing its prestige and decline. The second part looks into the everyday life in Český Krumlov and its surroundings from the beginning of the 19th century to 1884 when the local department of Národní jednota pošumavská was established there.

The first part of the third chapter introduces some important aspects of begun national work in borderland. The second part deals with the cultural life in Český Krumlov from the early 80’s of the 19th century to the half of the 20th century.

The first part of the last chapter captures the activity of the Český Krumlov local department of Národní jednota pošumavská itself. The second part is dedicated to important persons of the Český Krumlov local department of Národní jednota pošumavská.

1. Obsah.

1. Obsah.	
2. Úvod.	1
3. Stručné dějiny Národní jednoty pošumavské (1884–1948).	4
4. Otázky každodenního života v Českém Krumlově a okolí před vznikem místního odboru NJP.	
4.1. Stručný nástin historického vývoje Českokrumlovska do konce 18. století.	27
4.2. Českokrumlovsko od počátku 19. století do r. 1884.	37
5. Kulturní život v Českém Krumlově a okolí po vzniku místního odboru NJP.	
5.1. K vybraným aspektům započaté menšinové práce v pohraničí.	47
5.2. Kulturní život na Českokrumlovsku od vzniku místního odboru NJP do poloviny 20. století.	57
6. NJP v Českém Krumlově.	
6.1. Vliv NJP na veřejný život ve městě.	71
6.2. Působení významných činníků NJP.	85
7. Závěr.	91
8. Seznam zkratk.	95
9. Seznam pramenů a literatury.	96
10. Seznam příloh.	107
11. Přílohy.	109

2. Úvod.

Počátek osmdesátých let 19. století měl za následek zrod mnoha osvětových organizací a spolků, které měly podpořit v národnostně smíšeném pohraničí českou menšinu vůči aktivnější německé většině. Z obav o rozšiřování německého vlivu v pohraničí se rozhodlo také o založení Národní jednoty pošumavské (dále NJP), která se ustavila na pozadí složité národnostní politiky v březnu r. 1884 v Praze.

Přestože nepocházím z pohraničí, tak mě problematika česko-německých vztahů a vlastní menšinové práce vždy zajímala, a proto jsem si ji zvolila pro svou diplomovou práci. Činnost NJP je v jednotlivých regionech českého pohraničí poměrně dobře zmapovaná. Oblast Českokrumlovska přesto stála dosud stranou zájmu a to je jeden z důvodů, proč bych se konkrétně na tuto oblast chtěla ve své práci zaměřit.

V úvodní kapitole bych ráda poskytla stručné ohlédnutí za národnostní politikou a činností NJP, jež je vymezená lety 1884–1948. Zároveň bych chtěla připomenout konkrétní kroky a vývoj menšinové práce, zásluhy prvního ústředního výboru a dalších významných činovníků. Druhá kapitola by svojí první částí měla přiblížit nejprve stručnou historii Českokrumlovska do konce 18. století tak, aby postihla nejen panování významné jihočeské šlechty, ale také proměnlivé poměry po Třicetileté válce. Druhá část by na ni měla časově navázat a přiblížit tamní každodenní život s přibývajícími národnostními konflikty, díky kterým se zde v r. 1884 ustavily první odbory NJP. Třetí kapitola by se měla věnovat rozvoji kulturního života v Českém Krumlově a jeho okolí. Zde bych ráda nejprve nastínila vývoj německých spolků, které donutily českou stranu k rychlé reakci. Druhá část třetí kapitoly by měla konkretizovat českokrumlovskou kulturní scénu, která byla zpočátku vedena pod taktovkou Čtenářské besedy. S ostatními českými spolky ji pojila i téměř totožná členská základna, tudíž je nutné vnímat jejich logickou spolupráci, která se v podstatě realizovala až do poloviny 20. století. Poslední kapitola by se měla svojí první částí soustředit na vlastní činnost místního a skupinového odboru NJP, který se s postupujícími lety stále více osamostatňoval a věnoval se naplňování vytyčených menšinových cílů. Působení významných osobností českokrumlovského odboru NJP je poslední částí mé práce, která by měla na základě výše popsaných kapitol přinést bližší vhled do činnosti jednoho z několika vykonavatelů menšinových aktivit, který měl v rámci Českokrumlovska vlastní specifika a problémy.

Při zpracování své diplomové práce budu na základě studia tématické literatury

a archivních pramenů používat především metodu přímou a komparativní, zvláště v záležitostech týkajících se činnosti českých a německých spolků.

Ať už se chceme zabývat menšinovou prací obecně či vlastní činností NJP, je nezbytné prostudovat několik zásadních dobových pramenů a literárních titulů. Z nevydaných pramenů lze nalézt velice cenné poznatky ve zpracovaném a inventarizovaném fondu NJP ve Státním oblastním archivu v Třeboni, který poskytuje přehled o vlastním spolkovém vývoji, administrativě a spolkovém hospodaření.¹ Kromě četného archivního materiálu lze čerpat mnoho informací také z regionálních novin a časopisů typu „Budivoj“, „Jihočeské listy“ a „Pošumaví“, které menšinovou práci přibližují a konkretizují podle dané oblasti. Pro oblast Českokrumlovska je většina dobových dokumentů o činnosti NJP uložena ve Státním oblastním archivu v Třeboni. Ve Státním okresním archivu v Českém Krumlově je, co se týče fondu Národní jednoty pošumavské, pouze skrovná dokumentace, několik peněžních deníků, pozvánek a plakátů.²

Z vydaných publikací se menšinovou prací a činností NJP zabývá pouze několik autorů. Nejcennější poznatky přináší dílo Antonína Hubky, dlouholetého činovníka NJP, který se uplatnil i jako redaktor zmíněného „Pošumaví“. Jeho dílo „Menšinová práce“ je jedním z nejrozsáhlejších pohledů do zákulisí národnostního boje a fungování vlastní NJP. A. Hubka se výrazně podílel i na provedeném soukromém sčítání obyvatel z r. 1900, které mělo přinést realističtější výsledky než oficiální verze na základě součtu podle obcovací řeči. Později výsledky soukromého sčítání zveřejnil v knize „Soukromé sčítání r. 1900 a Gautschovy volební předlohy“. Kromě A. Hubky se dějinami NJP dále zabýval Karel Vondráček, který také jako dlouholetý činovník redigoval regionální „Pošumaví“. Jeho dílo „Padesát let Národní jednoty pošumavské 1884–1934“ mapuje na základě každoročních přehledů padesátiletou činnost spolku. Z dalších autorů přibližující činnost NJP je nutno zmínit také Karla Řeháčka a jeho krátkou studii

¹ Oldřich ŠEDA, Bohuslav POZNÍČEK, *Národní jednoty pošumavské 1884–1948 (1950)*, Třeboň 1967, inventář I/38.

² Státní okresní archiv Český Krumlov (SOka Český Krumlov), fond Národní jednoty pošumavské (NJP) – místní odbor Český Krumlov, S-17 (1919–1947); místní odbor Vyšný, S-69 (1928–1948), místní odbor Zátoň, S-51 (1946–1947); místní odbor Zlatá Koruna, S-55 (1945–1948); místní odbor Věžovatá Pláň, S-32 (1945–1948); místní odbor Větřín, S-68 (1930–1948); místní odbor Přídolí, S-67 (1930–1932); místní odbor Nové Spolí, S-30 (1945–1948); místní odbor Kájov, S-66 (1925–1942); místní odbor Jaronín, S-4 (1945–1948); místní odbor Chvalšiny, S-65 (1931–1948); místní odbor Horní Planá, S-54 (1931–1935); místní odbor Horní Dvořiště, S-83 (1924–1948); místní odbor Holubov, S-166 (1901–1925); místní odbor Brloh, S-48 (1898–1947); místní odbor Benešov nad Černou, S-204 (1901–1936).

uveřejněnou v rámci sborníku „České národní aktivity v pohraničních oblastech první Československé republiky“ nebo krátkou studií Jiřího Pokorného ve sborníku „Opera Historica“.

Česko-německými vztahy obecně se zabývá nespočet historiků českých i zahraničních. Někteří se zabývají pohledem Čechů, jiní Němců, přesto jsou všechny práce velice přínosné a je nutné se s nimi v rámci této problematiky důsledně zabývat. Z českých autorů se těmito vztahy zabývali a zabývají Otto Urban, Jan Křen, Jiří Kořalka, Sidonia Dědinová, Milan Sládek, Václav Kural a mnoho jiných. Významnou polemiku představuje dílo Emanuela Rádla, který v knize „Válka Čechů s Němci“ rozebírá a odsuzuje příliš důrazné prosazování Čechů v rámci národních jednot, které ne vždy bylo vhodné a oprávněné. Ze zahraničních autorů se česko-německou otázkou zabývají například Oskar Böse, Rolf-Josef Eibicht, Thomas Winkelbauer a jiní.

Pokud se chceme zaměřit konkrétně na dějiny Českokrumlovska a tamního česko-německého soužití, je studium podloženo díly mnoha jihočeských historiků. Velice aktivní byl v tomto směru Jiří Zálaha, který sepsal několik významných publikací. O oblast Českokrumlovska se zajímal nejkomplexněji. Přinášel pohledy do dávné historie, podrobně se zabýval politickými zvraty, kulturou a moderním vývojem celého Pošumaví. Bohatým kulturním životem Českého Krumlova a životem místní šlechty v období středověku a raného novověku se zabývá Václav Bůžek či Anna Kubíková, urbanistickým vývojem pak Jiří Veselý. Starší publikací je kniha „Český Krumlov“ Františka Miroslava Čapka, který popisuje tehdejší česko-německé vztahy, kulturní a spolkový život ve městě i blízkém okolí. O národnostním osazení a školní otázce jižních Čech pojednávali ve svých dílech také Emanuel Drobil a Rudolf Strnad. Nahlédnutí do života místní šlechty poskytují významné publikace Martina Gažího a kol. a Pavla Juříka, které se věnují mimo jiné i složitým národnostním otázkám a kultuře. Kromě literatury se o oblasti Českokrumlovska dá zjistit mnoho zajímavých informací na webových stránkách města Český Krumlov a také v regionálních časopisech a sbornících typu „Obnovená tradice“, „Jihočeský sborník historický“, „Výběr“ apod., které uveřejňují krátké studie mnoha jihočeských historiků. Tím, že NJP ukončila svoji činnost v r. 1948, bych ráda využila také přínosných informací a vzpomínek místních pamětníků, kteří by byli schopní a ochotní mi tyto informace zprostředkovat.

3. Stručné dějiny Národní jednoty pošumavské (1884–1948).

Vznik Národní jednoty pošumavské rozhodně nebyl výsledkem určité spontaneity či náhody a nedal se tak považovat za spolek, který by si teprve po svém vzniku určoval svůj směr vývoje, ba naopak. Již podle jeho názvu je patrné, že byl určen k obraně a podpoře českého Pošumaví a jeho zájmy tak byly vzhledem k sílícímu národnostnímu česko-německému konfliktu předem zformulovány a připraveny se dále vyvíjet pod tlakem aktuálních problémů.³ Vzniku spolku předcházela desetiletí vyhrocených nacionálních konfliktů v celé zemi, hlavně pak v oblasti pohraničí, kde se národy Čechů a Němců střetávaly nejvíce.⁴ Nutno se zamyslet, kdy se tyto konflikty staly skutečně vyhrocenými, neboť Češi i Němci společně na tomto území žili takřka odnepaměti a třebaže byli občas vystavováni trpkým a těžkým zkouškám společného soužití, nedalo se přesto dlouho hovořit o zásadním problému.⁵ Pro rozhoření skutečného a dlouhodobého konfliktu dal podnět především politický vývoj ve druhé polovině 19. století, který měnil situaci v zemi téměř ze dne na den. V konfliktu se řešilo mnohé, Češi s Němci neustále bojovali v rámci hospodářství i kultury, hlavně pak v získávání svých příznivců a podpor.⁶

Hlavní jablko sváru bylo ovšem někde jinde. Každý národ se vyznačuje svojí územní příslušností, historií, kulturou, zvyky a tradicemi či právem. Rozhodující a neopominutelný je však jazyk, podle kterého se dá příslušnost k určitému národu

³ Srov. Zdeněk BENEŠ, Drahomír JANČÍK, Jan KUKLÍK ml., Eduard KUBŮ, Václav KURAL, Robert KVAČEK, Václav PAVLÍČEK, Jiří PEŠEK, René PETRÁŠ, Zdeněk RADVANOVSKÝ, Radovan SUCHÁNEK, *Rozumět dějinám. Vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848–1948*, Praha 2002; Thomas WINKELBAUER (Hg.), *Kontakte und Konflikte. Böhmen, Mähren und Österreich: Aspekte eines Jahrtausends gemeinsamer Geschichte. Referate des Symposiums Überbindendes und Trennendes an der Grenze III vom 24. bis 27. Oktober in Zwettel*. Schriftenreihe des Waldviertler Heimatbundes Bd. 36, Horn – Waidhofen an der Thaya 1993.

⁴ *Konfliktní společenství, katastrofa, uvolnění. Náčrt německo-českých dějin 19. a 20. století* (práce česko-německé a slovensko-německé komise historiků), Praha 1996.

⁵ Srov. tuto genezi např. prací: ODSUN. *Die vertreibung der Sudetendeutschen. Vyhnaní sudetských Němců. Dokumentation zu Ursachen, Planung und Realisierung einer „etnischer Säuberung“ in der Mitte Europas 1848/49–1945/46. Dokumentace o příčinách, plánování a realizaci „etnické čistky“ ve středu Evropy 1848/49–1945/46. Band I. Vom Völkerfrühling und Völkerzwist 1848/49 bis zum Münchner Abkommen 1938 und zur Errichtung des „Protektorats Böhmen und Mähren“ 1939. Od probuzení národů a národnostních hádek 1848/49 k Mnichovské dohodě 1938 a zřízení „Protektorátu Čechy a Morava“ 1939*. Auswahl, Bearbeitung und Zusammenstellung, Vybrali, zpracovali a sestavili Roland J. HOFFMANN, Alois HARASKO, München 2000 (Veröffentlichung des Sudetendeutschen Archivs).

⁶ Andrea KOMLOSY, Václav BŮŽEK, František SVÁTEK (Hg.), *Kulturen an der Grenze. Waldviertel – Weinviertel – Südböhmen – Südmähren*, Wien, Waidhofen an der Thaya 1995; Andrea KOMLOSYOVÁ, Václav BŮŽEK, František SVÁTEK (edd.), *Kultury na hranici. Jižní Čechy – Jižní Morava – Waldviertel – Weinviertel*, Wien, Waidhofen an der Thaya 1995.

vystihnout nejlépe.⁷ České území bylo v rámci monarchie smíšené, největší podíl na obyvatelstvu přesto patřil Čechům,⁸ kteří o prosazování svého mateřského jazyka vedle zažité němčiny postupně a dlouhodobě bojovali s obrovským nasazením. Spor o jazyková práva se stal tehdy rozhodujícím faktorem v ostrých nacionálních bojích. Ačkoli se to může zprvu jevit jako malicherný problém, tak se Češi snažili dosáhnout hlavně spravedlnosti a pochopení, neboť toho se jim podle mnohých názorů v rámci tehdejšího monarchistického systému nedostávalo.⁹ Vliv tehdejší germanizace byl nezpochybnitelný. Němčina na úřadech byla samozřejmostí, panovala převaha německých škol nad českými¹⁰ a i důležité podniky vlastnili Němci. Ten, kdo v nich chtěl pracovat, se musel s daným stavem dlouho smířovat. Češi se cítili pod tlakem téměř všude, nejvíce však v pohraničí, kde Němci byli nejen velice aktivní, ale hlavně také v převaze. Po roce 1880¹¹ bylo jedním z jejich hlavních požadavků odtržení národnostně smíšeného severního a západního pohraničí, ze kterého si plánovali vytvořit své uzavřené německé území. Tato koncepce byla pro ně stěžejní a snažili se ji prosazovat po několik dalších desetiletí. Koncem první světové války nejdříve v podobě tzv. Deutschböhmen,¹² avšak konečně jim bylo vyhověno zábořem Sudet v roce 1938 po přijetí Mnichovské dohody. O rok později se z celého českého území vytvořil Protektorát Čechy a Morava.¹³

Němci svůj tlak zesílili právě po roce 1880 a snažili se ovládnout ta nejdůležitější místa, která ovlivňovala národnostní politiku. Týkalo se to hlavně školství, které měl pod patronátem německý spolek Deutscher Schulverein, jež byl založený v tomto roce

⁷ *Ottův slovník naučný: Illustrovaná encyklopedie obecných znalostí. Praha: J. Otto, 1888–1909, díl XVII., Praha 1901, s. 1046.*

⁸ V roce 1880 se k obcovací řeči české přihlásilo v rámci celé země 3.472.940 lidí, k německé 2.051.486 a k jiné řeči se hlásilo 2.837. Blíže: *Ottův slovník naučný, díl XVI., Praha 1900, s. 122.*

⁹ Srov. Otto URBAN, *Česká společnost 1848–1918*, Praha 1982, s. 354: „*Po dlouhou dobu bylo možné odmítat přímé české státoprávní požadavky a využívat přitom nejrůznějších zahraničně a vnitřně politických argumentů, mj. toho, že třetinnová německá menšina českých zemí si je rozhodně nepřaje. Stěží však bylo možné trvaleji odmítat zcela legitimní a relativně umírněné národně kulturní požadavky více než pětimilionové národní společnosti, tvořící dvoutřetinovou většinu v českých zemích.*“

¹⁰ Srov. Emanuel DROBIL, *Národní školství v pohraničních oblastech jihočeských*, České Budějovice 1928.

¹¹ K rozhořčení na německé straně došlo po vydání Stremayrových jazykových nařízení v dubnu 1880. Rakouský ministr spravedlnosti Karl Stremayr se jimi zasloužil o zrovnoprávnění češtiny s němčinou ve vnějším úředním styku. Němci poté požadovali okamžité zrušení těchto nařízení nebo odtržení národnostně smíšeného pohraničí. Srov. O. URBAN, *České a slovenské dějiny do roku 1918*, Praha 1991, s. 200.

¹² Oskar BÖSE, Rolf-Josef EIBICHT (Hrsg.), *Die Sudetendeutschen. Eine Volksgruppe im Herzen Europas. Von der Frankfurter Pauluskirche zur Bundesrepublik Deutschland*, München 1989.

¹³ O. ŠEDA, B. POZNÍČEK, *Národní jednota*, s. 9.; Jan B. UHLÍŘ, *Protektorát Čechy a Morava v obrazech*, Praha 2008.

a který soukromé německé školy úspěšně podporoval.¹⁴ K založení Schulvereinu došlo hlavně z obav o rozšíření českých nacionalistických nálad, protože po jazykovém nařízení se čeština začala úspěšně uplatňovat. Za další český úspěch bylo možno považovat rozmach národního školství a zejména rozdělení pražské univerzity na českou a německou, čímž bylo konečně umožněno studovat vysokou školu v mateřštině.¹⁵ Češi pak z obav o osud pohraničí po vzniku Schulvereinu založili ve stejném roce jako protiváhu k německému spolku spolek český. Ústřední matice školská měla jednoznačný úkol – věnovat se českému pohraničí a nenechat ho v německém vlivu.¹⁶ Ačkoli se Ústřední matice školská snažila věnovat menšinovému pohraničnímu školství co nejvíce mohla, německá strana dále sílila.

V r. 1884 došlo ke zlomovému momentu. Josef Taschek (1857–1939),¹⁷

¹⁴ Spolek byl založen 2. července 1880 ve Vídni. S myšlenkou přišel německý kněz Xaver Mitterer, avšak skutečná pohnutka k založení spolku vzešla již dříve od sociálně demokratického poslance Pernerstorfera, který pak stál v čele výboru až do r. 1897, kdy se pro nedostatek času své funkce vzdal. Srov. Antonín HUBKA, *Menšinová práce: k jubileu dvacetiletého trvání Národní jednoty pošumavské*, Praha 1904, s. 35–36.

¹⁵ Srov. Jan KŘEN, *Konfliktní společenství Češi a Němci 1780–1918*, Praha 1990, s. 215–218.

¹⁶ Podnětem k založení ÚMŠ bylo prohlášení směřované Čechům, Moravanům a Slezanům uveřejněné 18. 12. 1880. V prohlášení byl kladen důraz na nebezpečí poněmčování a odnárodňování českého obyvatelstva. ÚMŠ byla považována za centrální instituci, jež měla koordinovat činnost ostatních regionálních školských matic, které vznikaly v průběhu sedmdesátých a osmdesátých let 19. století na našem území. Přípravný výbor ÚMŠ tvořili učitel Antonín Frumar a staročeští politikové František Ladislav Rieger, Josef Herold a Jan Podlipný. Účelem ÚMŠ podle jejích stanov bylo: „*zřizovati, vydržovati a podporovati v zemích rakouských školy, jakož i opatrovny a školy mateřské s českým jazykem vyučovacím, zvláště v obcích takových, kde zřízení školy nebo opatrovny pro děti české nelze dosíci nákladem veřejným*“. Srov. *Ottův slovník naučný*, díl XVI., s. 990.

¹⁷ Josef TASCHEK – narozen 31. července 1857 v Českých Budějovicích (tehdy Budweis). Pocházel z rodiny českobudějovického obchodníka a významného představitele (česko)budějovických Němců Franze Taschka (1831–1906). J. Taschek nejdříve absolvoval vyšší reálku v Českých Budějovicích, kterou ukončil v r. 1874. Poté vystudoval vysokou školu technickou ve Vídni a získal titul ing. (DI = Diplom Ing.). V roce 1878 se vrátil do rodných Českých Budějovic a začal pracovat v obchodě svého otce. V 80. letech 19. století podnikl naučnou cestu po Evropě a delší dobu pobýval v Německu, v Nizozemí a ve Švédsku. V roce 1884 byl zvolen do městského výboru v Českých Budějovicích. Po smrti W. Rzihy von Mühlau 1890 se aktivně ujal vedení tehdy již německé menšiny ve městě. Byl členem většiny německých spolků působících v Českých Budějovicích. R. 1884 založil Deutscher Böhmerwaldbund, který sehrál významnou úlohu pro oblast německé Šumavy (jako odpověď z české strany vznikla téhož roku Národní jednoty pošumavská). Má rozhodující zásluhu na obnovení tradice pašijových her v Hořicích na Šumavě. R. 1891 se stal zástupcem nemocného starosty J. Kneissla. V letech 1893–1901 byl poslancem českého zemského sněmu v Praze. R. 1902 mu bylo uděleno čestné občanství Českých Budějovic. V období 1903–1918 zastával funkci starosty Českých Budějovic. Za období jeho starostování bylo postaveno několik škol, byl vystavěn Justiční palác („Českobudějovický Kreml“), Městské muzeum (dnešní Jihočeské) a městská nemocnice. Stal se jedním z iniciátorů česko-německých jednání ve městě, které nakonec vyústilo v podepsání Českobudějovického paktu (ten ale nakonec nenabyl právní platnosti). Za první světové války (1914–1918) zachránil díky svým známostem ve Vídni zvony z Černé věže před jejich odvozem pro válečné účely. Dne 30. října 1918 J. Taschek na funkci starosty města rezignoval a od té doby se věnoval hlavně svému obchodu a spolkové činnosti jím založeného Deutscher Böhmerwaldbundu. Ještě r. 1929 byl zvolen za Německou demokratickou svobodomyšlnou stranu do senátu československého Národního shromáždění, ale mandátu se vzdal. Zemřel 29. ledna 1939 v Českých Budějovicích. Je hodnocen jako liberální politik, úspěšný obchodník, vzorný manžel a otec rodiny. Jako poslední německý starosta města vždy důsledně a neohroženě hájil

představitel českobudějovických Němců, založil německý nacionalistický spolek Deutscher Böhmerwaldbund. Ten už neměl za úkol podporovat pouze německé školství v pohraničí, jeho zájmy byly širší – konkrétně se jednalo o německé zájmy hospodářské, sociální, národnostní a kulturní, aby tak mohl postihnout co nejširší a nejdůležitější sféry života.¹⁸ Zavalil také příčiny pro vytvoření dalších „bundů“ na našem území.¹⁹ Tyto okolnosti podnítily českou stranu k rychlé reakci. Organizace ÚMŠ by již tomuto typu nově vytvořeného německého spolku nedokázala být kvalitním soupeřem, neboť byla příliš úzce zaměřená. Bylo tedy nutné řešit situaci jiným způsobem. Stejně jako byla ÚMŠ českou protiváhou k německému spolku Deutscher Schulverein, bylo také třeba české protiváhy k německému Deutscher Böhmerwaldbundu. V prvním případě je tato protiváha naprosto jasná, v tom druhém je složitější přesně určit, jestli je vznik Národní jednoty pošumavské opravdu podmíněný tímto účelem.

Přesný popud ke vzniku NJP není totiž zcela jasný. Podnět mohly vytvořit Národní listy,²⁰ nebo se o něj zasloužil František Adolf Šubrt, který byl tajemníkem Českého klubu.²¹ Oba subjekty se prý několikrát zmínily o nutnosti založení obranného spolku ještě před jeho vznikem. Nicméně skutečným podnětem k založení spolku se zdála být výše zmíněná protiváha k německému Deutscher Böhmerwaldbundu. Stalo se tak 25. března 1884 v Praze, kdy tři jihočeští rodáci, profesori malostranského gymnázia v Praze, Dr. Antonín Decker, Dr. František Houdek a František Nekut, uspořádali v Měšťanské besedě schůzi rodáků z Pošumaví za připojení přátel českého jihu.²² Toho dne byl v Měšťanské besedě zvolen přípravný výbor, do jehož čela byl jako předseda určen Dr. František Houdek. Výborem byly nejprve vypracovány stanovy, které vyjádřily hlavně smysl této organizace – úkolem Jednoty bylo „*přispívati k národnímu, kulturnímu a hmotnému zvelebení Království českého vůbec a k povznesení a zvelebení rolnictví, řemesel, průmyslu a obchodu zvláště, především*

zájmy početně slábnoucí německé menšiny. Svými českými politickými protivníky, zejména nacionálně tolerantním JUDr. Augustem Zátkou (1847–1935), byl plně respektován. Pro liberální politický přístup nebyl oblíben u zdejších nacistů.

¹⁸ Karel VONDRÁČEK, *Padesát let Národní jednoty pošumavské 1884–1934*, Praha 1934, s. 195.

¹⁹ V září 1886 byl založen Bund der Deutschen Nordmährens v Olomouci, v květnu 1893 vznikl Nordmark, v září 1894 Bund der Deutschen Ostböhmens v Trutnově, v letech 1892–1895 byly založeny „bundy“ Bund der Deutschen in Westböhmens v Plzni, v Chebu Bund der Deutschen im Egerkreis a v Teplicích Bund der Deutschen in Nordwestböhmens. Blíže: Karel ŘEHÁČEK, *Národní jednoty pošumavské 1884–1951*, in: Olga ŠRAJEROVÁ (ed.), *České národní aktivity v pohraničních oblastech první Československé republiky*, Šenov u Ostravy 2003, s. 228.

²⁰ Národní listy byl mladočeský tiskový orgán.

²¹ Český klub byl politický orgán staročeských a mladočeských poslanců říšské rady.

²² A. HUBKA, *Menšinová práce*, s. 284.

v krajích západních, jižních a jihovýchodních.“²³ Tímto oficiálně vznikl tolik potřebný spolek Národní jednoty pošumavské.²⁴ Koncem května pak bylo v novinách otištěno svolání českému lidu, ve kterém si „*Národní jednota pošumavská obrala za účel uhájiti ohrožené národní i hmotné zájmy českého jihu a západu a působiti k národnímu i hmotnému povznesení těchto krajin*“, dále apelovala na všechny, „*jimž národní i hospodářský vývin českého jihu a západu není lhostejný, aby podporovali radou i skutkem jejich snahy, aby pracovali s nimi společně ke zdaru těchto krajin.*“²⁵ Toto svolání je v novinách datováno dnem 15. května 1884 a podepsáni jsou pod ním v čele s JUDr. Františkem Ladislavem Riegerem²⁶ další poslanci zemští a říšští, starostové jihočeských měst a samozřejmě členové zřizujícího výboru.²⁷

Ustavující valná hromada se pak konala 21. června 1884 v Praze za přítomnosti 95 členů z Prahy i venkova. První ústřední výbor spolku byl ustaven 23. června v Měšťanské besedě. Starostou byl zvolen Dr. František Houdek, náměstkem starosty Josef Kanda, jednatelem pak Dr. Antonín Decker a Alois Studnička, pokladníkem Alois Filčík, účetním Jan Kačer a zapisovatelem Josef Svatoš. Ve výboru pak byli dále zvoleni Josef Anýž, Dr. Josef Dašek, Ferdinand Drůbek, Dr. František Fiedler, Josef Hnátek, Petr Kliner, František Nekut, Adolf Srb, Emanuel Tonner, Josef Ladislav Turnovský a konečně Dr. Josef Žalud.²⁸ Tento ústřední výbor pak z Prahy řídil činnost Jednoty, která se zaměřovala nejen na český jih, ale i západ; neboli území bývalého kraje budějovického, píseckého, plzeňského a táborského.²⁹ Tam budoval v rámci své práce místní odbory, ty pak i ve středních Čechách. Nejzápadnějším bodem působnosti NJP byl Tachov, nejvýchodnějším bodem Přebyslav.³⁰ Během prvního roku vzniklo přes 220 úředně povolených odborů.³¹ Hlavně pro smíšená území byly odbory svou činností

²³ Státní oblastní archiv Třeboň (SOA Třeboň), fond Národní jednota pošumavská Praha (NJP Praha) 1884–1948, inv. č. 14, sign. 1A1, kart. 1. Stanovy NJP byly schváleny ministerstvem vnitra dne 10. 5. 1884, č. j. 7221.

²⁴ Kromě NJP vznikla také Národní jednota severočeská (1885), Národní jednota pro východní Moravu v Olomouci (1885), Národní jednota pro jihozápadní Moravu v Brně (1886), Slezská matice osvěty lidové ve Slezské Ostravě (1898), Matice opavská v Opavě (1877) a Národní jednota slezská se sídlem v Praze (1906).

²⁵ SOA Třeboň, fond NJP Praha 1884–1948, inv. č. 14, sign. 1A1, kart. 1, Stanovy NJP, § 2.

²⁶ Robert SAK, *Rieger: příběh Čecha devatenáctého věku*, Semily 1993; TÝŽ, *Rieger: konzervativec nebo liberál?*, Praha 2003.

²⁷ K. VONDRÁČEK, c. d., s. 196.

²⁸ A. HUBKA, *Menštinová práce*, s. 286.

²⁹ Tyto kraje se skládaly z osmnácti politických okresů: České Budějovice, Český Krumlov, Domažlice, Německý Brod, Horšovský Týn, Jindřichův Hradec, Kaplice, Klatovy, Kralovice, Planá, Plzeň, Podbořany, Prachatice, Stříbro, Sušice, Tachov, Třeboň a Žlutice.

³⁰ K. ŘEHÁČEK, *Národní jednota*, s. 230.

³¹ Nutno rozlišovat odbory úředně povolené a fakticky fungující. Zvláště později lze v tomto spatřit zásadní rozdíl, neboť ne každý odbor byl skutečně natolik činný, aby se s ním dalo počítat pro jeho

velice důležité, neboť zvláště pro tato území byla NJP za velkého nadšení tamních českých obyvatel prvotně zřízena.³² Na druhé výborové schůzi pak bylo pro usnadnění práce a přehlednosti rozhodnuto o ustavení speciálních odborů, které by byly zaměřeny vždy na jednu problematiku. V čele těchto odborů stanuli jednotliví členové ústředního výboru.³³

Pro fungování jakéhokoli spolku jsou vždy důležitou otázkou peníze. Ty NJP získávala hlavně z členských příspěvků, z dobrovolných darů, z pořádaných sbírek apod.,³⁴ aby mohla lépe organizovat svou činnost. Ta se po svém vzniku sestávala především z různých přednášek pro zřizování nových odborů a náborů nových lidí, národních slavností, zakládání nových knihoven a přebírání ostatních od dalších krajinských spolků; dále bojovala za zřizování českých far a za zachování či zřizování českých odborných škol. Neopominutelnou zásluhou byly také různé nadace pro chudé děti, poskytování stipendií pro žáky různých odborných škol nebo zprostředkování vzdělání pro jihočeské děti. Podílela se i na vzniku českých záložen, které měly být vymaněny z dosavadního německého vlivu. Podle první výroční zprávy si NJP kladla do budoucna za účel, že především „*chce budit národní vědomí v krajinách ohrožených a méně probudilých. Dále míní zakládati a rozšiřovati knihovny, pokud čas a peníze stačí.*“³⁵ Zájem také projevovala v otázce obchodu, který se snažila dostat do českého vlivu. Zvelebováno mělo být také zemědělství či turistika na jihu Čech. Relativně úspěšně se jí podařilo dostat svých cílů, které si vytyčila ve svých stanovách.³⁶ Práci si rozdělila i s ÚMŠ, která měla napříště podporovat zřizování škol v místech národně ohrožených, zatímco NJP by se měla starat o zakládání odborného školství nejen v místech národně, ale i hospodářsky ohrožených.³⁷ Podle prvních stanov z 10. května 1884 Jednotu spravovaly a na její činnosti se podílely místní odbory

kvalitně fungující osvětovou a nacionální činností. Z počátku totiž bylo patrné u obyvatel obrovské nadšení, zřizoval se odbor za odborem, avšak skutečná činnost vyžadovala nejen nadšení, ale hlavně důslednou práci, což mnohé z povolených odborů neustály a nebyly tak schopné poskytovat své pravidelné členské příspěvky.

³² K. VONDRÁČEK, c. d., s. 196.

³³ Jednalo se o odbor národní (v čele A. Srb), zemědělský (B. Schwarzenberg), průmyslový (L. Mayer), obchodní (V. Zeman), finanční (F. Nekut), cestovní (F. Drůbek), statistický (A. Decker), učednický (O. Pinkas), knihovní (A. Kostinec, pak V. Černý). Srov. A. HUBKA, *Menšínová práce*, s. 286. Později byly vytvořeny komise finanční, organizační, osvětové a technické. Srov. K. ŘEHÁČEK, *Národní jednota*, s. 231.

³⁴ SOA Třeboň, fond NJP Praha 1884–1948, inv.č. 14, sign. 1A1, kart. 1, Stanovy NJP, § 4.

³⁵ K. VONDRÁČEK, c. d., s. 202.

³⁶ Původní stanovy z r. 1884 byly inovovány a schváleny v r. 1933. Byly obohaceny o nové druhy a způsoby činností, které si spolek stanovoval za cíl a které již po nějakou dobu naplňoval.

³⁷ K. VONDRÁČEK, c. d., s. 203.

a jejich představenstva, valná hromada a ústřední výbor.³⁸

Valná hromada pak byla nejdůležitějším orgánem spolku a byla buď řádná, konaná minimálně jedenkrát do roka, nebo mimořádná, o jejímž konání musel rozhodnout ústřední výbor. O konání valné hromady byli členové NJP vždy řádně dopředu informováni.³⁹ Na každé pořádající se valné hromadě měl právo každý člen spolku diskutovat, avšak hlasovat a volit měli právo pouze členové ústředního výboru, zástupci místních odborů či revizoři účtů.⁴⁰ Valná hromada pak řešila ty nejdůležitější záležitosti spolku, jako bylo posuzování zpráv ústředního výboru a revizorů, stvrzování celoročních účtů, rozhodování o stanovách a volba členů ústředního výboru. O různých usneseních rozhodovala nadpoloviční většina, ke změně stanov byla třeba dvoutřetinová většina.⁴¹

Ústřední výbor, stojící v čele Jednoty a mající ty největší pravomoci, měl zpočátku osmnáct členů a šest náhradníků. Od r. 1897 byl jejich počet rozšířen na třicet. Voleni byli na dobu tří let a pocházeli z Prahy a jejího okolí. Schůze členů výboru se pak konaly alespoň dvakrát měsíčně. Výboru pak náleželo opět několik úkolů, především volba předsednictva ze svého středu; neboli volba starosty, dvou náměstků, dvou jednatelů, pokladníka, účetního, knihovníků a zapisovatele. Dále se starala o finanční prostředky spolku, včetně účtů, které pak byly předkládány valné hromadě, podávala výroční zprávu o činnosti NJP a konečně svolávala valnou hromadu a tvořila její harmonogram. Ústřední výbor musel také kontrolovat činnost jednotlivých odborů, jejich dokumentaci a činnost předsednictva, aby byla doložena správnost a funkčnost jednotlivých odborů, což ne vždy bylo samozřejmostí.⁴²

Již krátce po vzniku Jednoty bylo třeba řešit mnoho praktických a neodkladných záležitostí. Kvůli postupně se rozšiřující administrativě bylo nejdůležitější vyřešit záležitosti kancelářské. Ústřední výbor sídlil během prvních dvou let v prostorách

³⁸ Ke zřízení místního odboru bylo třeba, aby měl minimálně dvacet členů, mohlo docházet i ke slučování různých menších odborů v jeden. Každý odbor si volil na dobu jednoho roku své představenstvo skládající se z předsedy a minimálně čtyř členů výboru. Zvolené představenstvo se staralo o výběr zápisného a příspěvků, dále pak svolávalo členy místního odboru k řádným nebo mimořádným schůzím. Na takovýchto schůzích se diskutovalo o spolkových záležitostech, sdělovala se rozhodnutí ústředního výboru, přednášela se přání či se činily návrhy, které se pak včas podávaly valné hromadě nebo ústřednímu výboru. Srov. SOA Třeboň, fond NJP Praha 1884–1948, inv. č. 14, sign. 1A1, kart. 1, Stanovy NJP, § 9–12.

³⁹ Členové NJP byli buď čestní, zakládající, skuteční, činní, nebo výkonní. TAMTÉŽ, § 5, § 14.

⁴⁰ Každý odbor vysílal k valné hromadě dva zástupce, měl-li 20 členů. Za každých dalších 20 členů mohl vyslat ještě jednoho dalšího zástupce. TAMTÉŽ, § 16.

⁴¹ TAMTÉŽ, § 17–18.

⁴² TAMTÉŽ, § 21–24.

Průmyslové jednoty v Praze, nicméně prostory se zdály být kvůli již zmíněné narůstající agendě příliš těsné, a proto bylo třeba se poohlédnout po lépe vyhovujících. V r. 1886 byla zřízena samostatná kancelář NJP na Václavském náměstí v Praze, navíc byl zřízen post placeného tajemníka, kterého si vyžádala již dost akutní situace s rozsáhlou agendou.⁴³ Avšak s postupující dobou nestačila ani kancelář na Václavském náměstí ani činnost pouhého jednoho tajemníka, který navíc zprvu pracoval na částečný úvazek. Administrativních záležitostí přibývalo stále více a Jednota se musela tomuto vývoji rychle přizpůsobit. Od r. 1897 přesídlila kancelář ústředního výboru do prostor ve Vodičkově ulici v Praze a s tím došlo i k rozšíření pracovního personálu, tehdy již plně zaměstnaného.⁴⁴ Kromě této ústřední kanceláře došlo postupně i k vytvoření dalších regionálních sekretariátů zřizovaných při větších jednatelských odborech, například v Českých Budějovicích, Plzni, Prachaticích, Českém Krumlově, Jindřichově Hradci a Jihlavě.⁴⁵ Sekretariáty se pak přímo staraly o jednotlivé problémy místních odborů, což bylo mnohem praktičtější, neboť ty pak byly spraveny o naléhavých problémech a situacích daleko rychleji než ústředí v Praze.

Písemná agenda narůstala hlavně kvůli rozsáhlé komunikaci ústředního výboru NJP s místními odbory, jinak totiž ani komunikace nebyla možná, neboť ústředí sídlilo v Praze a nebylo tak možné být vždy všude. Klasická dopisní cesta hlavně zabírala příliš času a práce, a tak nezbylo než uplatnit pro nezbytnou informovanost místních odborů jiný způsob. Nabízelo se v podstatě řešení, které dříve či později každá ústřední spolková kancelář využila – hromadná informovanost v podobě určitého časopisu či věstníku. Proto tedy NJP začala v r. 1888 vydávat v redakci Františka Hály svůj „Věstník NJP“, avšak vydávání Věstníku bylo zanedlouho z finančních důvodů zastaveno a poslední jeho číslo vyšlo v květnu 1889.⁴⁶ Kvůli nedostatku financí nebylo tehdy možno založit svůj vlastní informační servis podobný Věstníku, a tak NJP pro úsporu svých financí musela od r. 1890 do r. 1894 využít spolupráce s časopisem Česká Stráž.⁴⁷ V něm byl Jednotě vyhrazen prostor v pravidelné rubrice „Věstník NJP“. Bohužel však ani tato spolupráce nebyla příliš dobrým tahem, často docházelo k úpravám informací, které Jednota chtěla otisknout a společně pak s dalšími konflikty nezbylo než spolupráci s Českou Stráží v r. 1894 přerušit. NJP se poté snažila od r. 1897

⁴³ Prvním tajemníkem byl zvolen člen výboru JUC. E. Baštýř. Blíže: K. VONDRÁČEK, c. d., s. 206.

⁴⁴ K. ŘEHÁČEK, *Národní jednota*, s. 232.

⁴⁵ TAMTÉŽ.

⁴⁶ A. HUBKA, *Menštinová práce*, s. 336.

⁴⁷ K. VONDRÁČEK, c. d., s. 216, 222, 228.

spoléhat na své síly a vydávala opět jenom chvíli svůj „Věstník NJP“, tentokrát v redakci Antonína Hubky, bohužel i toto řešení kvůli velké finanční náročnosti brzy ztroskotalo.⁴⁸ NJP přesto věděla, jak je důležité mít k dispozici své vlastní informační médium, a tak hledala další výhodné a ne příliš finančně zatěžující řešení. Po dva roky využila NJP spolupráce s Národní jednotou severočeskou (dále NJS), která řešila podobné problémy jako ta pošumavská a která dokonce krátce po svém vzniku v r. 1885 měla být s ní spojena v tzv. „Národní obranu“. Toto spojení se však nikdy nerealizovalo.⁴⁹ V letech 1901–1902 NJP informovala své příznivce prostřednictvím týdeníku Vyšehrad věnovanému národní práci a českým menšinám, bohužel i ten později z finanční tísně zanikl.⁵⁰ Od r. 1903 výbor rozhodl opět spoléhat na své vlastní síly a doufal, že se konečně štěstí přikloní na jejich stranu a nebude již více docházet k žádným komplikacím. Antonín Hubka se aktivně ujal hlavní role a založil časopis Pošumaví. Tento tah již konečně vyšel a časopis se vydával až do r. 1939.⁵¹ Kromě časopisecké angažovanosti se NJP v průběhu let věnovala také vydávání různých brožur, letáků a českých kalendářů.⁵²

Jak již bylo zmíněno, NJP se po svém vzniku snažila co nejvíce dostat svých cílů obsažených ve spolkových stanovách. Z počátku byla její situace poměrně příznivá, počet odborů závratně narůstal a prvotní nadšení slibovalo brzké úspěchy na poli národnostního boje. Pomocí rozsáhlých přednáškových aktivit spolek postupně přesvědčoval obrovský počet lidí nejen v ohroženém pohraničí a získával tak potřebnou podporu pro svou nacionální činnost.⁵³ K nejdůležitějším akcím v prvních letech

⁴⁸ K. ŘEHÁČEK, *Národní jednota*, s. 232.

⁴⁹ A. HUBKA, *Menšinová práce*, s. 288.

⁵⁰ TAMŽÉŽ, s. 379.

⁵¹ Časopis Pošumaví vycházel od r. 1903 nejprve jako měsíčník, od r. 1909 jako čtrnáctideník. Na jeho vydávání se ovšem podepsaly také válečné události obou světových válek. Ročník 1914 již není úplný a během druhé světové války nevycházel časopis vůbec. V jeho redakci se vystřídali Antonín Hubka (1903–1906), Jan Heiret (1907–1908), František Titěra (1909), Karel Vondráček (1910–1923), František Jamník (1924–1927) a Arnošt Moc (1928–1939). Blíže: K. ŘEHÁČEK, *Národní jednota*, s. 232.

⁵² Jednou z takovýchto brožur byla například brožura s názvem Česká výroba – ta dávala do protikladu české a německé firmy mydlářské, továrny na kávové náhražky, na zápalky a továrny na výrobu tužek. Ačkoli měla brožura obrovský úspěch u Čechů, po stížnosti německých továrníků bylo rozšiřování podobných brožurek zakázáno. Další brožury informovaly mimo jiné také o alkoholismu, o hospodářské situaci či o vývoji českých menšin v pohraničních oblastech. Různé brožury se uplatňovaly hlavně v rámci akce „Svůj k svému!“, čímž byly ještě více zesilovány nacionální rozbroje. Blíže: A. HUBKA, *Menšinová práce*, s. 300, 379.

⁵³ Blíže: František TITĚRA, *Význam a působení Národní Jednoty pošumavské*, Praha 1909, s. 9–12, Jiří POKORNÝ, *Tschechischer Böhmerwaldbund – Národní jednota pošumavská*, in: *Opera Historica* 2, 1992, s. 121–123.

fungování spolku patří zejména podpora významné akce na zřízení fary v Sulislavi,⁵⁴ zřizování různých nadací na podporu chudých rolnických dětí či poskytování stipendií pro žáky odborných škol.⁵⁵ Celkově podpora řemesel, respektive učňů, byla pro NJP stěžejní. Počítala totiž s tím, že se později tito učni v ohrožených oblastech usadí a ty pak budou pod českým vlivem namísto dosavadního německého. Za důležité spolek považoval také co nejrychleji ovládnout hlavně takové oblasti, kde doposud vládnul německý kapitál, a proto usiloval o zřizování záložen v oblastech, kde situace byla dost kritická. Již od začátku NJP usilovala také o zvelebení zemědělství, pro český jih velice typického a úspěšného charakteru, a turistiky, která mohla lidem poskytnout jedinečný pohled na místní historické pamětihodnosti. První roky po založení NJP počet odborů úspěšně narůstal, nicméně postupem dalších let bylo zřejmé, že ono počáteční nadšení z nacionálního úsilí nevydrželo a muselo tak dojít k zániku mnoha odborů. Jednota a její odbory přesto pečovaly o své vytčené cíle, v rozkvětu byla například knihovní akce⁵⁶ a akce zemědělská, která propagovala hlavně pěstování vrby s ohledem na rozvoj košíkářství. Jednota také pořizovala různé hospodářské stroje a později se starala o propagaci včelařství či rybářství.⁵⁷

Všechny své aktivity se snažila Jednota štedře podporovat, nicméně již brzy si začala uvědomovat, že na obsáhnutí svých rozličných cílů bude třeba zajistit vyšší finanční přínos. Finančně ji vyčerpávaly hlavně podpory pokračovacích škol, ať už v jejich samotném fungování, tak i v podpoře jednotlivých studentů.⁵⁸ Od r. 1886 lze sledovat také činnost prvních dámských odborů, jejichž hlavním záměrem byla podpora

⁵⁴ Sulislav patřila správně pod německé Stříbro. V této oblasti byli čeští obyvatelé takřka bez českých bohoslužeb, což NJP mínila urychleně napravit. Z toho důvodu zašitila sbírku právě pro tento účel. Blíže: A. HUBKA, *Naše menšiny a smíšené kraje na českém jihu*, Praha 1899, s. 36.

⁵⁵ Ve Vlachově Březí byla zásluhou Jednoty založena první odborná škola pro zpracování dřeva, dále následovaly odborné školy košíkářské či zámečnické dílny. K. VONDRÁČEK, c. d., s. 202–203.

⁵⁶ Jednota v r. 1885–1886 spravovala celkem 147 knihoven, mnohé převzaté od různých akademických spolků. V tomto správním roce byla zřízena také knihovna NJP v Českých Budějovicích, která se po mnohých knižních příspěvcích stala obrovskou lidovou knihovnou, svoji velikostí a kvalitou patřící tehdy mezi nejdůležitější knihovny v zemi. Také odbor v Českém Krumlově měl v této oblasti nezpochybnitelné zásluhy. Zasloužil se o zřizování knihoven v okolních obcích – například ve Chmelné, Křemži, Zlaté Koruně či Dolním Třeboníně. TAMTÉŽ, s. 204–205.

⁵⁷ A. HUBKA, *Menšinová práce*, s. 368, 371.

⁵⁸ Z toho důvodu se v r. 1888 rozhodla, že finančně bude podporovat pouze ty pokračovací školy, které to opravdu nejvíce potřebují. Jednota tak dále sponzorovala mimo jiné i školu v Českém Krumlově. Podobná šetřící opatření čekala i přiděl stipendií pro studenty odborných škol. Kvůli finanční krizi došlo v téže roce i k velice smutnému zákroku – byla zrušena i výše zmíněná odborná škola na zpracování dřeva ve Vlachově Březí. Té se Jednota nejprve vzdala a předala její řízení obci, avšak i ta nedokázala školu finančně vydržovat. Nepomohl ani návrh na přestěhování do Domažlic, a tak po odmítnutí vydání dotací na její provoz byla škola zrušena. TAMTÉŽ, s. 310.

prodeje českých výrobků a rozvoj krajkářství.⁵⁹

Pro získání přízně obyvatel pohraničí byly konány různé národní oslavy, kde byly prezentovány již dosažené úspěchy a plánována další osvětová činnost. Jednota musela pochopitelně tvrdě čelit také mnohé nepřízni ze strany Němců, hlavně při národních slavnostech a manifestacích vznikaly nemalé problémy. V podstatě na každou svoji snahu dostal spolek vzápětí rychlou odpověď v podobě obrovské německé nevole. Zklamání posléze přišlo i z nečinnosti některých místních odborů, neboť nesplnily mnohá očekávání Jednoty, která doufala v jejich potřebnou existenci. Těžko si nalhávat, že v tom určité roli nesehrály i peníze, neboť tím, že určité odbory vykazovaly delší dobu nečinnost, nemohl spolek najisto počítat s jejich příspěvky a penězi získanými z jimi konaných sbírek.

Postupem času se po problémech s vydržováním menšinového školství naopak začalo dařit v oblasti turistiky, neboť tam byl potenciál poměrně stálý a NJP si uvědomovala, že stačí v lidech probudit zvědavost a touhu po cestování a národní úspěch bude zaručen. Nicméně i turistika posléze začala přerůstat kompetence a zájmy spolku, ačkoli ji stále v rámci snah o zesílení nacionálního cítění vydatně podporoval. Na poradě s NJS byl proto projednán návrh, který vyjadřoval nutnou potřebu zřízení samostatného spolku, který by si oblast turistiky vzal zcela za svou a oddaně se jí věnoval. Tak byly vypracovány stanovy „cestovního spolku“, ze kterého se v r. 1888 v Praze vytvořil tzv. Klub českých turistů.⁶⁰ Ten pak s NJP úzce spolupracoval a staral se především o propagaci a rozvoj turismu v pohraničí.

Jednota se i nadále snažila po postupující finanční krizi a problémy s místními odbory o svou propagaci, pořádala různé sjezdy a zájezdy, které měly nepříznivou situaci zvrátit. Výsledek těchto snah však zpočátku nebyl příliš znatelný, odbory k uspokojivému plnění povinností a aktivní činnosti příliš nepřiměla.⁶¹ Takovéto problémy si vyžádaly mnohé oběti, nejenom v oblastech sponzorování národních zájmů, ale hlavně také ve vedení spolku – to se po nepříznivých výsledcích vždy rychle střídalo ve snaze zabránit ještě horšímu vývoji, což kvalitnímu a neohroženému fungování spolku rozhodně nepřispívalo. Navíc panovaly i různé

⁵⁹ Dámské odbory se například spolu s ústředním výborem snažily v Praze o získání odbytu pro výrobky vyrobené v Pošumaví. Jejich snahy toho roku vyvrcholily v tzv. Vánoční výstavu a tržnici, která se tehdy dala považovat za velmi výnosnou. K. VONDRÁČEK, c. d., s. 208.

⁶⁰ Prvním předsedou Klubu českých turistů byl zvolen Vojtěch Náprstek. Blíže: A. HUBKA, *Menšinová práce*, s. 336. Spolupráce s NJS byla celkově velmi plodná. Kromě turistického spolku byl ještě později založen „Spolek vývozní“, od něhož se očekávalo oživení výroby i obchodu. Blíže: K. VONDRÁČEK, c. d., s. 212, 224.

⁶¹ TAMTÉŽ s. 206–218.

neshody a protesty v rámci vedení, jakoby ruku v ruce s ohledem na panující situaci mezi mladočechy a staročechy.⁶² Z toho důvodu dokonce v r. 1890, kdy se očekávalo nové sčítání lidu, neboli zúčtování s Němci, byla pozice starosty neobsazena a spolek tak řídil pouze místostarosta.⁶³ Po takovéto blamáži radši NJP začala upínat svoji pozornost jinam.

V r. 1891 se v Praze chystala jubilejní zemská výstava, která měla být obrovskou demonstrací českého národního vzepětí a hospodářského růstu.⁶⁴ Své nacionální naladění dokonale splnila, neboť se konala za velkého českého nadšení a podpory hlavně mladých lidí, Němci byla pochopitelně bojkotována.⁶⁵ Do Prahy byly také s velkým entusiasmem na jubilejní výstavu vysílány četné výpravy dětí z celého pohraničí, což si poté Jednota vzala za svůj další cíl, neboť si samozřejmě uvědomovala, jak je důležité v mladší generaci vzbuzovat národní hrdost a cit, který se po shlédnutí historické Prahy musel v každém jistojistě probudit.⁶⁶ Ve snaze využít ono nevídané národní nadšení z výstavy, konalo se později ještě několik obdobných akcí – například Národopisná výstava československá (1895), která se konala o čtyři roky později a nesla se ve stejně úspěšném duchu jako jubilejní výstava v Praze; nebo ve spolupráci s NJS oslavy třisetletého výročí narození J. A. Komenského, konané i přes zákaz Němců dne 27. března 1892.⁶⁷

Počátek devadesátých let byl celkově ve znamení výrazného českého nacionálního vzepětí a za takovéto atmosféry odpor vůči Vídni snadno kulminoval. Sebevědomý český národ začal svou nespokojenost projevovat různými demonstracemi a reakcemi na akce z Vídně, což vyvrcholilo neslavným Taaffovým stanným právem vyhlášeným nad Čechami a souzením tzv. Omladiny.⁶⁸ Obě nepříznivé situace vývoj

⁶² V r. 1890 tzv. punktace zapříčinily obrovskou změnu na naší politické scéně. Staročeská strana se díky nim v podstatě rozpadla a stala se tak najednou téměř bezvýznamnou. Část strany společně s realisty přešla k mladočechům, kteří tak zaznamenali triumfální vítězství, pod kterým se ještě více zradikalizovali a přinášeli tak velikou naději pro Čechy, pro které byl vnitřní, hlavně hospodářský, vývoj v zemi na počátku 90. let jednoznačně příznivý. Blíže: J. KŘEN, c. d., s. 238–240; O. URBAN, *České a slovenské dějiny*, s. 202–203.

⁶³ K. VONDRÁČEK, c. d., s. 218.

⁶⁴ Srov. O. URBAN, *Česká společnost*, s. 432; J. KŘEN, c. d., s. 239.

⁶⁵ J. POKORNÝ, *Český svět I. 1889–1918*, Praha 1997, s. 36.

⁶⁶ Srov. A. HUBKA, *Čechové v Dolních Rakousích*, Praha 1901, s. 16.

⁶⁷ J. POKORNÝ, *Český svět*, s. 40–41.

⁶⁸ Vedle radikálního mladočešství se dále uplatňovalo tzv. pokrokářské hnutí (bratři Hajnové, Rašín, Klofáč aj.), které se z řad studentů vytvořilo již od sklonku 80. let a bylo prezentováno v podstatě jako jakési levé křídlo mladočeské strany. Hnutí bylo vnímáno jako velmi bojovné a sebevědomé a stálo jednoznačně v opozici k monarchii. Po zavedení stanného práva se jim monarchie za to také patřičně „odvděčila“. V lednu 1894 totiž začal vykonstruovaný politický proces s tajným spolkem Omladinou, jehož výsledkem bylo odsouzení 77 obviněných celkem k 96 letům vězení za to, že hnutí mělo mít protistátní a protispolečenské úmysly. Blíže: J. KŘEN, c. d., s. 241–248.

NJP také dost ovlivnily.

Zlomový okamžik pro činnost Jednoty nastal také r. 1892, kdy došlo poprvé od vydělení pravomocí k opětovné spolupráci s ÚMŠ, konkrétně při otevření mateřské školy v Hlávkově na Štocku. Spolupráce však pokračovala i nadále, neboť bylo zřejmé, že oba tyto spolky mají stejné záměry v oblasti školství, proto tedy bylo třeba postoupit i do budoucna společnou cestu. Ústřední výbor Jednoty dokonce dostal zastoupení ve výboru Matice a podával tak potřebné návrhy a doporučení k dalšímu zakládání škol.⁶⁹ V téže roce došlo i k menšímu pozměnění stanov ve způsobu volby funkcionářů. Předsedu volila valná hromada, jednatele a pokladníka pak výbor.⁷⁰

Pro zvrácení dosavadního nepříznivého vývoje Jednoty byl nepochybně důležitý správní rok 1895–1896. Toho roku mimo jiné došlo ke zrušení výjimečného stavu nad Prahou, takže se vše odehrávalo opět za svobodnějších poměrů.⁷¹ Jednoznačným úspěchem byla již zmiňovaná Národopisná výstava, na kterou byly již tradičně vysílány četné výpravy dětí. Dařilo se také po stránce finanční a to i přes nákladné výdaje právě na dětské výpravy do Prahy.⁷² Důležitou činnost vykazovaly hlavně dámské odbory, jejichž počet také rychle narůstal a které se uplatňovaly hlavně při pořádání velmi oblíbených vánočních nadílek.⁷³ Jednota poté zaznamenala další úspěch i ve volbách do místních výborů, ačkoli Němci měli stále ještě někde navrch.⁷⁴ 16. května 1897 bylo rovněž rozhodnuto o změně politického zaměření NJP – toho dne totiž zvítězila mladočeská kandidátka a tím jim byla ve výboru zaručena většina.⁷⁵ Ke čtrnáctiletému výročí existence spolku bylo zjištěno 270 činných odborů, ve kterých bylo sdruženo na 20.000 členů. Ústřední výbor se dosud zasadil o zřízení a podporu 260 knihoven, ve kterých bylo na 35.000 knih různých žánrů. Kromě knihovní akce NJP své spolkové finance nejvíce vydávala na stipendia, podporu a zřizování škol hospodářských,

Proces s Omladinou nebyl jediným německým aktem zadostiučinění, následovaly další postihy a mnoho českých spolků muselo být zrušeno, NJP po počáteční hrozbě rozpuštění nakonec postihly „pouze“ četné a nepříjemné výsledky s tím, že jejich aktivity musely být protentokrát značně omezeny. Blíže:

A. HUBKA, *Menštinová práce*, s. 352.

⁶⁹ K. VONDRÁČEK, c. d., s. 224.

⁷⁰ Tyto změněné stanovy byly připuštěny výnosem ministerstva vnitra ze dne 1. 8. 1892, č. j. 16241. TAMTÉŽ, s. 225.

⁷¹ K relativnímu uvolnění napjatých poměrů došlo po nástupu nové vlády Kazimíra Badeniho, který byl s českými poměry velmi dobře obeznámen a byl ochoten je také řešit, nejenom trpět. Jeho vláda zrušila výjimečný stav nad Prahou 18. 10. 1895 a amnestovala v téže roce Omladináře. O. URBAN, *Česká společnost*, s. 447.

⁷² A. HUBKA, *Menštinová práce*, s. 347.

⁷³ Srov. Ondřej KOLÁŘ, *Dámský odbor Národní jednoty pošumavské v Protivíně*, in: Výběr, roč. XXXIV., 1997, s. 288–300.

⁷⁴ K. VONDRÁČEK, c. d., s. 257–258.

⁷⁵ A. HUBKA, *Menštinová práce*, s. 366.

průmyslových a jiných odborných škol. Často také sponzorovala konání národních akcí a dětských výprav. Jednota vlastní čtrnáctiletou existenci vyzdvihovala hlavně za činnost k oživení české menšinové práce v národnostně ohrožených oblastech.⁷⁶

Vstup do nového století se NJP taktéž vydařil. Její činnost stále pokračovala v obdobném duchu jako doposud. Hlavně nechyběla chuť činovníků pokračovat v úspěšně započaté práci. Kromě tradičního zvelebování zemědělství (vysazování lesních školek, nákupy hospodářských strojů, podpora včelařství, rybářství apod.) spolek dále vytrvale podporoval školství (vznikla například další škola krajkářská či košíkářská a mnoho dalších českých škol) – nově s heslem „České dítě patří do české školy!“.⁷⁷ Díky stále rostoucím příjmům, kterým nepochybně pomohla kvalitnější skupinová organizace spolku, se NJP mohla také aktivně podílet na zřizování českých raiffeisenek a směle zkupovala různé pozemky a budovy, aby tak zabránila jejich německému zmocnění.⁷⁸ Nově se také začala věnovat výstavbě dopravních komunikací a pro zábavu vznikaly také četné čtenářské kroužky, jazykové kurzy, ochotnické soubory a různé pěvecké a hudební kroužky.⁷⁹ Úspěch spolku byl znát – počet místních odborů v r. 1901 dokonce stoupl na 355 s 24.000 členy.⁸⁰ Jediným znepokojením bylo pro NJP sčítání lidu, které se vztahovalo k r. 1900. Z jejího pohledu bylo jednoznačně zneužitě v německý prospěch. Již před uskutečněním sčítání Češi apelovali na změnu pojmu obcovací řeč v mateřskou, neboť ta pro ně měla důležitější vypovídací hodnotu. Opět to byl boj o každou duši, čehož Němci dokázali vychytrale využít.⁸¹ Podle NJP jednoznačně docházelo během sčítání k nezákonným praktikám a lidé byli často pod tlakem a strachem nuceni připsat se k německé řeči, proto z jejího popudu byla vytvořena kontrolní komise, která měla údaje pomocí soukromých sčítacích archů zpřesnit a připočíst tak ony „ukradené“ duše zpět na českou stranu.⁸² Díky těmto a dalším křivdám, které byly v podstatě pro Jednotu hnacím motorem, se ještě více

⁷⁶ *Národní jednota pošumavská, Chraňme české menšiny! Přispívejme k duševnímu i hmotnému povznesení našeho lidu!*, Praha 1898, s. 2–3.

⁷⁷ K. VONDRÁČEK, c. d., s. 258.

⁷⁸ TAMTÉŽ, s. 256.

⁷⁹ A. HUBKA, *Menšinová práce*, s. 377.

⁸⁰ K. VONDRÁČEK, c. d., s. 253.

⁸¹ Při zjišťování obcovací řeči během sčítání obyvatel v letech 1880–1910 se v mnoha obcích s německou samosprávou snižoval počet příslušníků české menšiny hlavně díky tomu, že tito Češi museli v běžném denním styku s většinou obyvatel obce používat němčinu a tím automaticky byli připsáni k Němcům bez ohledu na to, že se hlásí k české národnosti. Blíže: Jiří KOŘALKA, *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815–1914*, Praha 1996, s. 146.

⁸² K. VONDRÁČEK, c. d., s. 254.

přiosvětila akce „Svůj k svému!“ a činnost spolku, který měl stále víc příznivců, tak dále vzkvétala a na poli národnostního boje měla nepřehlédnutelný význam.

Jednota se začala postupem času stále více angažovat, ačkoli to neměla přímo ve svých stanovách, v politické otázce. S napětím vždy sledovala vývoj v jednotlivých oblastech při místních volbách a v následném sestavení zastupitelstev. Někde mohla být s vývojem velmi spokojena, jinde nikoli. Vždy to záleželo na konkrétní oblasti a na konkrétních poměrech. Nicméně každý český úspěch, nejen politický, byl opět okamžitě pronásledován německou nevolí a snahou situaci okamžitě změnit a obrátit ji v německý prospěch. Němci i nadále protestovali při každé, pro Čechy významné, akci – například při národních slavnostech či při svěcení nově založených českých kostelů.⁸³ Mimo obvyklé zájmy se NJP pro rok 1903 ještě více soustředila na přednáškovou činnost, která se zaměřovala stále více na rozvoj hospodářství⁸⁴ a s nadšením sledovala hlavně příznivý vývoj knihovní a časopisecké akce, která zaznamenávala standardně obrovský zájem českého lidu.⁸⁵ Skvěle si vedla i divadelní a ochotnická činnost a konkrétně loutkářství se těšilo velké přízni lidí.⁸⁶ Průmyslová výroba také tradičně patřila pod spolkovou sféru zájmu a stejně jako v jiných oblastech i zde byl český vliv zaznamenáván se střídavým úspěchem. Stejněho roku například NJP zadala Fürstově sirkárně ve Vimperku zakázku na výrobu zápalek,⁸⁷ které měly sloužit pro české lidi a jejichž výroba byla široce podporována. Bohužel ve stejné době spolek přišel o výrobu sirek v Sušici, kde firma přešla pod německý vliv.⁸⁸ Takto lze nejlépe vidět, jak Češi s Němci neustále soupeřili – jedna reakce byla vždy podmíněna druhou, každopádně vždy se tak dělo v duchu kampaně „Svůj k svému!“.

Činnost spolku pomalu přecházela k dvacetiletému trvání své existence a jako každé jubileum si i toto žádalo krátkého zhodnocení. Při té příležitosti došlo k vydání první práce tohoto druhu. Postaral se o ni dlouholetý činovník spolku Antonín Hubka

⁸³ Tak například při svěcení českého kostela v Kaplici došlo ke konfliktu s Němci, jehož výsledkem bylo pronásledování a posléze přeložení několika českých úředníků do jiné oblasti s tím, že jejich pozice byly obsazeny Němci. K. VONDRÁČEK, c. d., s. 262.

⁸⁴ V r. 1903 totiž bylo naše území zasaženo nevídaným krupobitím, které napáchalo obrovské škody. Jednota a její odbory se samozřejmě také podílely na zmírnění důsledků, a proto bylo konáno velké množství kurzů a přednášek, které měly nepříznivý vývoj co nejrychleji zvrátit a zemědělství tak mohlo opět začít vzkvétat. Z pořádaných kurzů je třeba zmínit ty, kterým byla věnována největší pozornost, například štěpařsko-ovocnické, lukařské, lnářské, mlékárenské apod. TAMTÉŽ, s. 263.

⁸⁵ Rudolf STRNAD, *Dějiny odboru Národní jednoty pošumavské v Českých Budějovicích*, in: R. STRNAD (ed.), *Padesát let odboru Národní jednoty pošumavské v Českých Budějovicích 1884–1934*, České Budějovice 1934, s. 12.

⁸⁶ K. VONDRÁČEK, c. d., s. 263.

⁸⁷ Vimperská sirkárna přesto v českých rukou příliš dlouho nevydržela, v r. 1907 přešla do německého vlastnictví. TAMTÉŽ, s. 281.

⁸⁸ TAMTÉŽ, s. 264.

a svoji obsáhlou práci pojmenoval *Menšinová práce*, jejíž název byl tolik výstižný pro vytrvalou nacionální činnost NJP.⁸⁹ Práci pojal nejen v oslavném nacionálním duchu, ale byl v mnohém také kritický a vědomý si četných nedostatků, které zvláště zpočátku trvání spolku organizace obsahovala. Upozorňoval hlavně na to, že celkový úspěch spolku bude možný pouze tehdy, budou-li lidé oddaně pracovat v jeho prospěch a vytrvalé nacionální cítění a víra pro dobrou věc jim má být nedocenitelným pomocníkem při jejich osvětové práci.⁹⁰ Nutno také podotknout, že dílo je velice přínosné a přehledné právě díky podání detailního přehledu činnosti spolku během jednotlivých let s nastíněním celkového vývoje menšinové otázky v Čechách. V rámci jubilea se konala i slavnostní schůze NJP, a to 19. června 1904 v prostorách Staroměstské radnice, jíž předsedal jeden ze zakladatelů Jednoty prof. František Nekut. Schůze se hojně účastnili nejen delegáti odborů, ale i zástupci měst, spolků a organizací, připojili se také mnozí poslanci. Společně pak poslouchali různé projevy týkající se posavadní úspěšné činnosti spolku s přáním všeho nejlepšího do dalších let.⁹¹ Toto jubileum nepochybně přispělo i k větší popularitě spolku mezi lidmi. Snadno to lze zjistit při pohledu na počet nově založených odborů a tím pádem i na nové finanční možnosti spolku.⁹² K popularitě spolku a k českému nacionálnímu vzednutí určitě přispěly i toho roku velmi vypjaté vztahy s Němci, kterým nepochybně pomohla i změna na postu ministerského předsedy ve Vídni. Koerberův kabinet padl a k moci se dostal Gautsch, opět s novým česko-německým smiřovacím pokusem. Českým lidem pak hnula hlavně jednání o volební předloze, která vešla v zákon až v lednu 1907 za ministerského předsedy barona Becka.⁹³

⁸⁹ Antonín HUBKA (1872–1919), rodák z Kralovic u Plzně, patřil jednoznačně mezi nejvýznamnější činovníky NJP. V letech 1897–1903 zastával funkci jednatele spolku a během svého působení vykonával v duchu menšinové práce mnoho záslužného. Členem výboru pak byl do r. 1912, během té doby vykonával především jednatelské a redakční práce (redigoval „Věstník NJP“, „Pošumaví“ i „Národní stráž“). Důkladně se zabýval již zmíněným sčítáním lidu z r. 1900, ke kterému později vydal knihu s názvem „Soukromé sčítání r. 1900 a Gautschovy volební předlohy“. Od r. 1907 vykonával také mandát říšského poslance za Klatovsko a Domažlicko. Zemřel ve 47 letech v Plzni. Blíže: Pošumaví, roč. XIII., č. 9–10 z 21. 8. 1919, s. 41–43.

⁹⁰ Srov. A. HUBKA, *Menšinová práce*, s. 389–391.

⁹¹ K. VONDRÁČEK, c. d., s. 264.

⁹² Pro rok 1904 stoupl počet odborů na 423, z nichž 25 odborů bylo dámských, počet členů celkově dostoupil čísla 29.000. TAMTÉŽ, s. 265.

⁹³ V Čechách se utvořilo kvůli volební předloze obrovské lidové hnutí, které požadovalo spravedlivý volební řád a hlavně všeobecné rovné hlasovací právo. Hnutí svoje zájmy prosazovalo velmi důsledně, nicméně podzim r. 1905 přinesl v Praze drsnou konfrontaci těchto národních sil s vojenskou policií, při které bylo mnoho lidí zraněno. Český lid také znepokojovalo Gautschovo chystané vytvoření volebních okresů na našem území, neboť to se jim jevilo také jako jednoznačně proněmecky zaměřené, protože vycházelo z již zmíněných výsledků zmanipulovaného sčítání lidu z r. 1900. Takto nemožně vykonstruované volební okresy však i po Gautschově demisi nikdo další nepřezkoumal, proto byly společně s rovným hlasovacím právem (ovšem nikoli pro ženy) uzákoněny baronem Beckem v lednu

Jubilejní pětadvacátý rok existence NJP se nesl opět v úspěšném duchu jak po stránce finanční, tak pracovní. Na menšinové práci se skutečně podílelo už 552 fungujících odborů a počet členů spolku se velmi rychle blížil vysokému číslu 40.000.⁹⁴ Pracovní zaměření toho roku nevykazovalo žádné zvláštnosti ani novinky. Dále se rozvíjely již několikrát zmíněné akce, avšak přesto toho roku bylo velmi rušno. Národnostní konflikty totiž opět nabraly na síle, zvláště jazyková otázka byla protentokrát dost ožehavým tématem, doprovázená opět četnými oboustrannými provokacemi, naschvály apod. Němci na úřadech protestovali proti stále více se objevující češtině a jak již bylo mnohokrát učiněno, stěžovali si na vyšší instance ve snaze situaci ještě více zdramatizovat a následně rychle pro německou stranu výhodně vyřešit. Vláda na základě toho zamýšlela několik pro Čechy více nevýhodných kroků. Nejdříve přemýšlela o vytvoření jazykových úprav na našem území, posléze se zaměřila na menšinové školství. Úpravy spočívaly především v tom, že napříště měla být česká menšinová škola zřízena jen tam, kde se přihlásí nejméně 80 dětí, které na daném území musí minimálně tři roky žít. Vláda dále chtěla přeformovat kraje, proti tomu už však protestovali i Němci, neboť by to bylo pro ně, stejně jako pro Čechy, hospodářsky nevýhodné. Proti všem těmto krokům Češi u vlády smlouvali a podávali interpelace ve snaze zabránit skutečnému realizování těchto úprav.⁹⁵ K rychlému jednání přesto nedošlo, neboť většina problémů hodných řešení byla často německou stranou schválně pozdržována. Při vyčkávání, jak se bude situace dál vyvíjet, Němci i Češi v několika smíšených oblastech dál páchali své provokující nepřístojnosti. V Praze bylo dokonce opět vyhlášeno stanné právo, neboť v Praze se provokace projeví nejvíce a situace musela být uklidněna až německými vojáky. Za této situace národ na říšské radě bránili Karel Kramář i Tomáš Garrigue Masaryk.⁹⁶ Přesto však nenávisť mezi oběma národy nadále rostla. Oba národy se vzájemně mstily, kde mohly (například ani pro další chystané sčítání lidu r. 1910 Němci nepřistoupili na Čechy tolik požadovanou záměnu pojmu obcovací řeči v národnost), a Češi v pohraničí pod tímto tlakem ještě více nacionálně sílili.

Těsně před vypuknutím první světové války NJP opět bilancovala, neboť rok

1907. Ačkoli se nejednalo z české strany o příliš ideální řešení, alespoň tak konečně byly ukončeny dlouhé dohady o zdemokratizování volebních řádů. Blíže: J. KŘEN, c. d., s. 306–315.

⁹⁴ K. VONDRÁČEK, c. d., s. 285.

⁹⁵ J. KŘEN, c. d., s. 347.

⁹⁶ K. VONDRÁČEK, c. d., s. 286.

1914 byl pro ni zároveň třicátým jubilejním rokem. Tradičně se konala slavnostní valná hromada v prostorách Staroměstské radnice v Praze za hojné účasti svých činovníků a příznivců. Při této příležitosti promluvil a zavzpomínal mimo jiných také zakládající člen Jednoty PhDr. František Houdek.⁹⁷ Nicméně plány, které byly toho roku vytčeny, v mnohém poznamenala právě začínající první světová válka. V plné síle ochromila také celé naše území a ovlivnila velmi podstatně činnost NJP. V nastalé krizi se Jednota snažila, i přes mobilizaci mnohých svých funkcionářů, nadále důstojně fungovat. Její nápomocná činnost se omezila hlavně na finanční podporu rodin mobilizovaných obyvatel, podporu zdravotnických organizací a také na školství a knihovní akci, jež jako první dávala lidem alespoň malou útěchu z neutěšené reality.⁹⁸ Bolest, smrt blízkých a strádání poznamenalo každého člověka, NJP nevyjímaje. Paralyzována byla i česká politická situace, takže aktivita české menšinové práce byla v této válečné době obzvláště velmi složitá. Zpočátku bylo velmi těžké vystát první německé úspěchy na frontě, nicméně lid stále trpělivě věřil v obrat, jež se zanedlouho stal skutečností. O to víc se ale stupňovala německá agrese a výslechy podezřelých osob. Světovým zájmem o mír se však brzy daly věci do pohybu. Hlavně Wilsonova nota pojednávající o sebeurčení národů probudila i v těch nejpesimističtějších lidech naději a důvěru v novou počínající změnu, a to také u Němců, kteří se v rámci smíšených území dožadovali svých práv na sebeurčení svého národa.⁹⁹ Rakousko-Uhersko, i přes závěrečné pokusy o záchranu federace, neuspělo a po ustavení prozatímní československé vlády v Paříži v říjnu 1918 a následném vyhlášení samostatnosti bylo nuceno uznat svoji jednoznačnou prohru.

Dne 28. října 1918 Národní výbor fakticky ustanovil převzetí moci a Češi mohli začít s bujarými oslavami – byli konečně svobodní.¹⁰⁰ Samozřejmě se vše nedělo bez problémů, Češi začali oplácet staré křivdy, zatímco Němci se pořád nemohli smířit s novým stavem a, i přes nedůvěru v dlouhodobé fungování nového státu, neustále činili

⁹⁷ Pošumaví, roč. XII., č. 12 z 13. 6. 1914, s. 91.

⁹⁸ K. VONDRÁČEK, c. d., s. 310.

⁹⁹ Nicméně představitelé Československa zásadně odmítali jakékoli separatistické snahy sudetských Němců, takže naděje na fungování jimi vytvořených provincií Deutschböhmen, Sudetenland, Böhmerwaldgau a Deutschsüdmähren již v prosinci r. 1918 po státním záboru vzaly za své. Definitivní konec snah o připojení těchto provincií k Rakousku přinesla mírová smlouva právě s Rakouskem v Saint Germain u Paříže z 10. 9. 1919. Blíže: Jaroslav TOMS, *Přehled dějin Československa v letech 1918–1938*, Plzeň 1997, s. 14–19.

¹⁰⁰ K. VONDRÁČEK, c. d., s. 319.

potíže a naschvály.¹⁰¹ Činnost NJP opět začala vzkvétat v mnohých aktivitách dříve omezovaných kvůli válečným útrapám. Menšinové školství navázalo na úspěchy z válečných let a díky narůstajícím příspěvkům přibylo i více stipendií. Nově spolek podporoval také dojíždění studentů do škol. Po vzniku nové republiky vzkvétala hlavně přednášková činnost a podpora zemědělství, která se dříve v letech války omezila na minimum. Za velkého nadšení se také konaly četné národní oslavy doprovázené výsadbou lip jako národního stromu a jiné zábavní akce.¹⁰² Na počátku dvacátých let se zájem obyvatel soustředil hlavně na tzv. pozemkovou reformu¹⁰³ a nové sčítání lidu, které tehdy bylo poprvé podle skutečné národnosti a které konečně vypovídalo ve prospěch Čechů.¹⁰⁴ Nicméně tato doba byla pro smíšená území také dobou velkých zmatků a nejasností. Na základě toho se v letech 1921–1922 zrodila myšlenka spojení všech národních jednot a matic do Svazu národních jednot a Matic. Dokonce byl do Prahy 1. a 2. dubna 1922 svolán i generální sněm, jehož úkolem bylo řešit stávající problémy smíšeného území, hlavně otázku úřednickou a školskou, a zejména pak určit podrobný a sjednocující program.¹⁰⁵

Od počátku dvacátých let byla činnost NJP v mnohém obohacována. Mnohokrát se zasloužila o úpravu jízdních řádů, aby lépe kolidovaly s výukou dojíždějících dětí, financovala samotné dojíždění studentů, nově a s velkým úspěchem zřizovala společně s Ústřední maticí školskou mateřské školy a hřiště. Novinkou byla také biografická licence, kterou NJP začala disponovat. I nadále pak vydatně podporovala různé kulturní a divadelní akce, polévkové ústavy, vánoční nadílky a dětské výpravy, stejně jako stavěla národní domy, vymáhala koncese, trafiky či půjčky na zemědělské stroje.¹⁰⁶ Jejich aktivit bylo opravdu nepřeberné množství, což často přesahovalo rámec finančních možností, největší podíl na výdajích pak nepochybně měly koupeř různých nemovitostí či pozemků. Finanční krize se aktuálně projevila pod tíhou hospodářské krize hlavně na počátku třicátých let, kdy mnohé odbory nevykazovaly pravidelné příspěvky a kdy shodou náhod bylo velké peněžní vydání hlavně na podporu chudých

¹⁰¹ Nové poměry ve státě Němci často nerespektovali, zvláště v jazykové otázce či úřednické otázce schválně dál páchali své nepřístojnosti. Češi byli nuceni si kvůli mnohým problémům a schválnostem stěžovat k vyšším instancím a domáhat se stále svého práva, což neustále otravovalo jejich život a ne vždy byly také jejich protesty vyslyšeny. Na druhou stranu nutno podotknout, že Češi se urputně ozývali i z míst, kde byli v jasné menšině a kde se tedy náprava „nespravedlností“ dala těžko očekávat.

¹⁰² K. VONDRÁČEK, c. d., s. 325.

¹⁰³ Karel SOMMER, *Průběh a výsledky pozemkové reformy v pohraničí českých zemí*, in: České národní aktivity, s. 35–108; Emanuel RÁDL, *Válka Čechů s Němci*, Praha 1993, s. 200–209.

¹⁰⁴ Pošumaví, roč. XVI., č. 15–16 z 19. 8. 1922, s. 68.

¹⁰⁵ O. ŠEDA, B. POZNÍČEK, *Národní jednota*, s. 15.

¹⁰⁶ K. VONDRÁČEK, c. d., s. 345.

a zvýšeného počtu nezaměstnaných.¹⁰⁷ Tento postupný vývoj Jednotu přinutil v r. 1933 k nutné a dlouho avizované reakci. Jednalo se o úpravu stanov spolku, jelikož původní stanovy z r. 1884 byly již v mnohém překonané a bylo tedy nezbytné je aktualizovat o nové sféry zájmu.¹⁰⁸

K jubilejním padesáti letům existence Národní jednoty pošumavské vyšla zásluhou pracovitého a uznávaného člena spolku Karla Vondráčka jubilejní publikace, jenž je svým rozsahem a charakterem velmi cenným pramenem pro nahlédnutí do zákulisí menšinové práce. Jeho zásluhy jsou nezpochybnitelné. Publikace se zabývá samotným vznikem spolku a složitou národnostní situací, která jeho vznik doprovázela. Podrobně je popsán celý padesátiletý vývoj nejen menšinové práce v různých oblastech, ale i důležitých politických zvratů. Kromě jubilejních slavností a ostatních radostných akcí s sebou přinesl r. 1934 i nemalé starosti. Hlavním problémem se stali němečtí nacionalisté,¹⁰⁹ kteří se z českého pohraničí začínali stále hlasitěji prosazovat a o jejichž potírání se NJP neúspěšně snažila už v minulých letech, kdy situace ještě nebyla tak vyhrocená. Reakcí byl sice na podzim r. 1933 zákaz německých politických stran, jež měly protistátní úmysly,¹¹⁰ avšak zákaz nebyl zákazem úplným, neboť činnost a aktivity německých nadšenců rozhodně neustaly.¹¹¹ Situace se stala velmi vyhrocenou zvláště v r. 1935, kdy po volbách a výrazném vítězství Sudetoněmecké strany (Sudeten-deutsche Partei) musela NJP čelit víc než kdy jindy německému útisku a trpělivě naplňovat své vytčené cíle a úmysly.¹¹² Ulehčeno ji nebylo v ničem, ba naopak. Politický vývoj se dále komplikoval, stejně jako její činnost, zvláště po r. 1938, kdy německým zábohem československého pohraničí byly nastaveny velice nepříznivé

¹⁰⁷ Jakub RÁKOSNÍK, *Odvracená tvář meziválečné prosperity: nezaměstnanost v Československu v letech 1918–1938*, Praha 2008.

¹⁰⁸ SOA Třeboň, fond NJP Praha 1884–1948, inv. č. 14, sign. 1A1, kart. 1, Stanovy NJP byly schváleny dne 28. 4. 1933 výnosem ministerstva vnitra, č. j. 19480.

¹⁰⁹ Jaroslav CÉSAR, Bohumil ČERNÝ, *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938 (Die Politik der deutschen Bürgerlichen Parteien in der Tschechoslowakischen Republik in den Jahren 1918–1938)*, I. díl (1918–1929), II. díl (1930–1938), Praha 1962.

¹¹⁰ Václav KURAL, *Konflikt místo společenství? Češi a Němci v československém státě (1918–1938)*, Praha 1993.

¹¹¹ Albin OBERSCHALL, *Die Deutschen der Sudetenländer 1880–1920*, Reichenberg 1923; TÝŽ, *Die Nationalitätenfrage in der Tschechoslowakei*, Reichenberg 1927; TÝŽ, *Sociální struktura Němců v Československé republice*, in: *Němci v Československé republice o sobě*, Praha 1937, s. 164–195; Jana MACHAČOVÁ, Jiří MATĚJČEK, *Sociální pozice národnostních menšin v českých zemích 1918–1938*, Opava 1999; Radim PROKOP, *České pohraničí se zřetelem na národnostní a sociálněekonomickou charakteristiku 1918–1938. (Materiálová analýza)*, Opava 2000.

¹¹² Blíže: J. TOMS, c. d., s. 64–65.

podmínky.¹¹³ Jednota utrpěla velikých ztrát, přišla o nemalou část místních odborů, ale hlavně také o svůj pracně nabytý majetek, na který v mnohých případech stále nebyla splacena hypotéka. Její existence i tentokrát přerušena nebyla a po obsazení pohraničí se velkou měrou zasloužila zejména o podporu lidí opustivších právě zabrané pohraničí.¹¹⁴

Po ustavení Protektorátu Čechy a Morava v březnu 1939 opět došlo k utužení nejen politických poměrů. Výnosem Ministerstva vnitra ze 4. dubna 1939 byla oficiálně ukončena činnost Svazu národních jednot a matic. Náhradou pro všechny národní spolky na našem území se stala nově vzniklá Národní matice při Národní radě české.¹¹⁵ Oblastní správa pošumavská tak prakticky navázala na činnost NJP, přesto však její další aktivity byly těžce omezeny – soustředily se hlavně na pořádání sbírek, podporu školství a poskytování půjček. Ani Národní matice neunikla perzekucím kvůli židovskému původu svých členů v r. 1940 a tím, že byla svým charakterem stále organizací nacionální, tudíž nepřijatelnou, byla nakonec i její činnost z nařízení říšského protektora K. H. Franka 15. června 1943 ukončena a majetek zabaven.¹¹⁶

Nacistická okupace a perzekuce se podepsaly na velkém množství lidských osudů, za svou trvalou nacionální činnost byli v této době rovněž mnozí členové NJP (posléze Národní matice) umučeni či posláni do koncentračních táborů.¹¹⁷

Osvobození Československa v květnu 1945 přineslo další závratné změny, tentokrát již v tolik diskutovaný neprospěch Němců.¹¹⁸ Život v Československu byl soustředěn na obnovu opět fungujícího svobodného státu a na vytvoření stabilních poměrů, které mu k tomu nepochybně měly napomáhat. Z tohoto důvodu bylo ostře ukázáno na hlavní viníky předchozí okupace a bez milosti a ohledu k jejich historickým

¹¹³ *Acta Occupationis Bohemiae et Moraviae. Die Deutschen in der Tschechoslowakei 1933–1947. Dokumentensammlung. Zusammengestellt, mit Vorwort und Anmerkungen versehen von Václav KRÁL, Praha 1964.*

¹¹⁴ K. ŘEHÁČEK, *Národní jednota*, s. 238–239.

¹¹⁵ Národní matice se strukturalizovala do regionálních oblastí podle bývalých národních jednot, tvořila ji tak oblast ostravská, olomoucká, severočeská, pošumavská a brněnská. TAMTÉŽ, s. 240.

¹¹⁶ O. ŠEDA, B. POZNÍČEK, *Národní jednota*, s. 16.

¹¹⁷ V. KURAL, *Místo společenství konflikt! Češi a Němci ve Velkoněmecké říši a cesta k odsunu (1939–1945)*, Praha 1994.

¹¹⁸ Karel NOVOTNÝ, *Eduard Beneš. Odsun Němců z Československa. Výbor z Pamětí, projevů a dokumentů 1940–1947*, Praha 1996.

kořenům¹¹⁹ na českém území bylo rozhodnuto o odsunu německých obyvatel.¹²⁰ Tentokrát se zase mstili Češi. Kromě republiky se v květnu 1945 ustanovily i další dříve zakázané instituce, s nimi i NJP v obnoveném Svazu národních jednot a matic.¹²¹ První poválečná valná hromada spolku se konala 24. září 1945 v Praze, na které bylo zvoleno nové předsednictvo. V ústředním výboru nově zasedali politicky činní jedinci a členové dalších významných spolků.¹²² Jejich společným úkolem měla být ochrana pohraničí a zájem na novém osidlování, nicméně ani tehdy nebylo Jednotě dopřáno dlouhodobě dostát svých záměrů. S novým politickým poválečným kurzem začínala mít Jednota první problémy a neshody, které kulminovaly po únorovém převratu r. 1948. K stávajícímu ústřednímu výboru se tehdy nově ustavil i tzv. Akční výbor Ústřední matice školské a Národních jednot severočeské a pošumavské, jehož hlavním cílem mělo být sladění zájmů spolku se zájmy státu a hlavně očista členské základny na základě tehdy správného politického přesvědčení.¹²³ Podle očekávání pak následovalo jediné – již v březnu 1948 byl ústřední výbor rozpuštěn, NJP se nejprve sloučila s ÚMŠ, nicméně zanedlouho se společný Akční výbor usnesl na zrušení obou těchto historicky záslužných spolků ke 31. březnu 1951.¹²⁴

Jednotou v rámci jejího ústředního výboru a předsednictva prošel četný zástup osobností, o jejichž zásluhách nemůže být pochyb. Někteří setrvali krátce, jiní se angažovali po celý svůj život. Nejstabilnějšího vedení se Jednota dočkala za předsednictví JUDr. Františka Ladislava Scheichla v letech 1902–1913 a obzvláště pak za JUDr. Karla Baxy v letech 1913–1938.

Národní jednota pošumavská byla po celou svou existenci nezpochybnitelnou součástí historického vývoje našeho státu, zvláště pak pohraničních oblastí. Již od svého vzniku z dob monarchie se snažila vždy hájit práva, důstojnost a rozvoj českého národa v pohraničí, který v tamější konfrontaci s německým živlem byl povětšinou v tíživé nevýhodě. Z počáteční snahy dát věci do spravedlivého pořádku se však v pohraničí rozhořel ostrý boj o každého člověka doprovázený mnohačetnými schválnostmi z obou stran. Boj to byl často schvalovaný, někdy trpěný, jindy zase odsuzovaný a nenáviděný.

¹¹⁹ Sidonia DĚDINOVÁ, *Slyšme i druhou stranu. Dokumenty o vyhnání Němců z českých zemí. Se vzpomínkou Václava Černého*, České Budějovice 1991.

¹²⁰ Tomáš STANĚK, *Odsun Němců z Československa 1945–1947*, Praha 1991.

¹²¹ K. ŘEHÁČEK, *Národní jednota*, s. 241.

¹²² O. ŠEDA, B. POZNÍČEK, *Národní jednota*, s. 16.

¹²³ K. ŘEHÁČEK, *Národní jednota*, s. 241.

¹²⁴ TAMTĚŽ, s. 242.

Ne vždy totiž bylo soupeření dvou dříve bezproblémově koexistujících národů na stejném území vnímáno jako nezbytné a oprávněné. Vystřené nacionální konflikty bývaly z obou stran poměrně často kritizovány a odsuzovány, ať už byl zrovna v právu kdokoli.¹²⁵

¹²⁵ E. RÁDL, c. d., s. 224–228.

4. Otázky každodenního života v Českém Krumlově a okolí před vznikem místního odboru NJP.

4.1. Stručný nástin historického vývoje Českokrumlovsko do konce 18. století.

Oblast Českého Krumlova a jeho okolí, zvaná stručně Českokrumlovsko, patří v jižních Čechách k velmi významným a historicky zajímavým lokalitám. Dějiny osídlení Českokrumlovsko jsou nepochybně spjaty s tzv. Lineckou stezkou, která vedla od Lince až do Českého Krumlova, a nejdůležitější komoditou, která se po ní přepravovala, byla sůl. S využitím právě této stezky docházelo k postupnému rozvoji oblasti a osídlení. Celé území jižních Čech patřilo původně králi, který za projev přízně či prokázané služby území později postupoval do užívání nebo trvalé držby svým služebníků, zvláště pak Vítkovcům a církevním institucím, převážně pak klášterům.¹²⁶

Zátoň je prvním místem této oblasti, o kterém vypovídá nejstarší písemná památka, avšak listina, pocházející z doby Přemysla Otakara I., je nejspíše podvrhem. Skutečně prvním písemně doloženým místem je tak Přídolí, které se r. 1220 připomíná jako sídlo faráře Vítky a v r. 1231 již jako osada. Dalším historicky doloženým místem je hrad Rožmberk, poprvé zmíněný r. 1250, z pozdější doby pochází písemné zmínky o nově založených kláštorech ve Vyšším Brodě (r. 1259) a Zlaté Koruně (r. 1263). Z r. 1253 pochází i první písemná zmínka o hradě v Českém Krumlově v listině rakouského a štyrského vévody Otakara, který se o jižní Čechy později velice zajímal, neboť se zde snažil potlačit vzrůstající moc jednotlivých Vítkovců,¹²⁷ kterým patřily hrady Rožmberk, Český Krumlov a Vítkův Hrádek.¹²⁸ Již z této doby je patrná kolonizační aktivita, která ve 13. století právě vrcholila. Němečtí osadníci tehdy začali masověji pronikat na české území a společně s domácím obyvatelstvem se vzájemně podíleli na sídelní výstavbě jižních Čech. Dřívější trhové osady, vhodně umístěné

¹²⁶ Jiří ZÁLOHA, *Stručné dějiny Českokrumlovsko*, Český Krumlov 1983, s. 3.

¹²⁷ Za zakladatele rodu bývá podle středověké legendy považován Vítek I. z Prčice, který měl před svou smrtí rozdělit rodový majetek mezi svých pět synů a to tak, že Jindřich měl dostat Jindřichův Hradec a do znaku zlatou růži v modrém poli, Vilém měl obdržet panství Landštejn s Třeboní a do znaku stříbrnou růži v červeném poli, Smil panství Stráž s Bystřicí a do znaku modrou růži ve zlatém poli, Vok panství Vítkův Hrádek, Rožmberk a Český Krumlov, do znaku pak červenou růži ve stříbrném poli. Konečně Sezema, jako údajně nemanželský syn, měl obdržet hrad Ústí u Tábora a do znaku získat černou růži ve zlatém poli. Tak se podle pověsti rozdělili Vítkovci na rody pánů z Hradce, z Landštejna, ze Stráže, z Rožmberka a ze Sezimova Ústí. Srov. August SEDLÁČEK, *Historické pověsti lidu českého*, Praha 1998, s. 163–164.

¹²⁸ Jan CIHLA, Václav KALKUŠ, J. ZÁLOHA, *Český Krumlov: trochu vyprávění a několik fotografií*, Český Krumlov 1972, s. 11.

na křižovatkách cest, se zapojovaly do tehdy vznikající sítě středověkých městeček.¹²⁹

Nejstarší dochovaný název pro město Český Krumlov zněl Chrumbenove, povětšinou překládané jako sídliště na křivé louce, která se zdála být křivou zvláště díky zkriveným meandrům řeky Vltavy. Pod hradem se začalo rozvíjet i významné podhradí zvané Latrán a naproti přes řeku pak vlastní město. Tato část města byla poprvé zmíněna r. 1274 v listině, kde figuruje už i osoba prvního rychtáře města. Díky své zeměpisné poloze byla již od počátku ve městě hojně zastoupena německá národnost, občas i italská.¹³⁰ O samotném městě se poprvé doslycháme díky listině z r. 1309, jejímž autorem byl Jindřich I. z Rožmberka, který si zároveň po vymření krumlovské větve Vítkovců vymohl na králi Václavu II. převedení krumlovského panství do vlastnictví Rožmberků.¹³¹ Český Krumlov se pak stává hlavním sídlem jejich rodu a od této doby se také rapidně rozvíjí nejen jeho urbanizace, ale i městská práva a kulturní záležitosti.¹³²

Ve 14. století se o rozkvět města zasloužil především Petr I. z Rožmberka, který tehdy jako nejbohatší velmož země v Krumlově založil kostel sv. Víta a špitál s kostelem sv. Jošta. Za jeho vlády do města přišli klarisky a františkáni, k jeho dvoru pak také Židé, kteří měli na starosti především rožmberské finance. Váženost jeho osoby navíc umocňoval fakt, že Petr pojal za manželku vdovu po králi Václavu III., Violu Těšínskou. Největší územní rozmach rožmberského panství se uskutečnil za vlády Oldřicha II. z Rožmberka,¹³³ kterého však jeho silná touha po moci přivedla dokonce k padělání několika listin zaručujících určitý majetek, finanční výhody

¹²⁹ Josef ŽEMLIČKA, *Přemyslovci, Vítkovci, Kuenringové. Vytlačení šlechtické moci do politických hranic (1156/58–1310)*, in: *Kultury na hranici*, s. 40.

¹³⁰ http://www.ckrumlov.info/docs/cz/mesto_histor_himeck.xml.

¹³¹ Pavel JURÍK, *Jihočeské dominium – Rožmberkové, Eggenbergové, Schwarzenbergové a Buquoyové v jižních Čechách*, Praha 2008, s. 15.

¹³² Město se začalo rozvíjet hlavně v hospodářské oblasti. Mělo výsadní právo na vaření piva a provozování obchodu, pouze výjimečně měšťané poskytovali práva ostatním místům, tak jako tomu bylo v r. 1336, kdy českokrumlovští povolili tehdejšímu městečku Přídolí vařit pivo a provozovat vlastní krčmu. J. CIHLA, V. KALKUŠ, J. ZÁLOHA, *Český Krumlov*, s. 12. Vydání tohoto povolení je zároveň nejstarší známou listinou vydanou Českým Krumlovem, doplněnou navíc první známou městskou pečeti, jež nese obraz tří věží s hradbou a branou. Jiří ČAREK, *Městské znaky v českých zemích*, Praha 1985, s. 113.

¹³³ Oldřich II. z Rožmberka je také autorem oné slavné legendy o orsiniovském původu Rožmberků. Legenda byla postavena na údajné podobnosti znaku italského rodu Orsini a rožmberského znaku. Legenda byla rozšířena hlavně za vlády Oldřichových synů a vnuků, dovršitelem byl pak Vilém z Rožmberka, který začal v polovině 50. let 16. století používat rožmberský erb doplněný orsiniovskými prvky, včetně symbolu medvěda. Srov. Anna KUBÍKOVÁ, *Jindřich III. a Oldřich II. z Rožmberka*, in: Anna KUBÍKOVÁ, Věra MAŠKOVÁ, Jiří VESELÝ, *Českokrumlovsko 1400–1460, Český Krumlov 1997*, s. 9–22.

či privilegia. Dvůr tohoto katolicky smýšlejícího velmože, který takticky zúročil důsledky husitských válek, posléze sloužil jako útočiště pro vypuzené pražské katolíky, kteří mu byli v mnohém zavázáni.¹³⁴ Život ve městě mezitím dostal také určitých změn. V čele města stál purkmistr a dvanáctičlenná městská rada konšelů schvalovaná rožmberskou vrchností. Kromě nich působil také městský rychtář, který měl na starosti policejní a soudní pravomoc, a tzv. malá rada, jejíž členové se nazývali městskými staršími.¹³⁵ Latrán měl však samostatného rychtáře a své vlastní zastoupení v městské radě.¹³⁶ O dění ve městě se tak starali, stejně jako u královského dvora, hlavně zámožnější měšťané. Sklonek 15. století přinesl hlavně nebývalý rozkvět ve sféře obchodu, mimo jiné v podobě pořádání pravidelných týdenních a výročních trhů. Započata byla rovněž významná těžba stříbra.¹³⁷ Konec 15. a počátek 16. století byl obdobím mimořádného rozkvětu města. Především se proměnil pohled na město samotné, jež začalo být považováno díky četným pozdně gotickým stavebním úpravám za skutečně hrdé sídlo rožmberských velmožů a nadřazené centrum vůči ostatním městům a městečkům patřící Rožmberkům.

Jednoznačný zájem o zvelebení a další proměnu Českého Krumlova, tentokrát po vzoru italské renesance, projevil nejvýznamnější představitel rožmberského rodu Vilém z Rožmberka, později nejmocnější velmož v zemi, jež se svého vladařského úřadu ujal v r. 1551. Za jeho vlády došlo k proměně pozdně gotického hradu v rozsáhlý renesanční zámek, na jehož přestavbě se podíleli mnozí slavní italští stavitelé.¹³⁸ Vilém se také velmi zajímal o rozvoj školství a vzdělanosti ve městě, jež určitým směrem měli vést hlavně jezuité, kteří byli do města povoláni r. 1584. Ti zde poté začali vyučovat a zřídili si vlastní kolej na místě dnešního hotelu Růže.¹³⁹ O rodový věhlas

¹³⁴ P. JUŘÍK, c. d., s. 45–50.

¹³⁵ http://www.ckrumlov.info/docs/cz/mesto_histor_himeck.xml.

¹³⁶ K pozdějšímu spojení Latránu s vlastním městem došlo až z popudu Viléma z Rožmberka, jež listinou ze 14. 8. 1555 učinil přítrž neustálým sporům mezi těmito dvěma částmi města. Jaroslav PÁNEK (ed.), *Václav Březan, Životy posledních Rožmberků I.*, Praha 1985, s. 118.

¹³⁷ O význam českokrumlovského hornictví se postaral Petr IV. z Rožmberka, který v r. 1515 vydal pro českokrumlovský revír báňský řád. J. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové. Velmoži české renesance*, Praha 1989, s. 26.

¹³⁸ Rozsáhlá renesanční přestavba hlavní rodové rezidence v Českém Krumlově a později sídla sekundogenitury v Bechyni probíhala pod vedením slavných italských architektů Baltazara Maggiho z Arogna, Domenika Benedetta Cometty či malíře Gabriela de Blonde. Srov. Václav BŮŽEK, *Mezi Prahou, Českým Krumlovem a Jindřichovým Hradcem*, in: *Českokrumlovsko v proměnách staletí 1250–1850*, Český Krumlov 1999, s. 20–21.

¹³⁹ Vilém z Rožmberka vybral umístění pro novou jezuitskou kolej v Horní ulici v prostoru mezi děkanským domem a Horní branou. Původních osm měšťanských domů, stojících na tomto místě, mělo ustoupit nové stavbě. Základní kámen byl položen 19. 3. 1586. Stavbu prováděl vrchní rožmberský stavitel Majo de Vomio, který se zasloužil o přebudování původní zámecké gotické věže na renesanční věž dnešní podoby. Stavba jezuitské koleje byla dokončena po dvou letech, 16. 5. 1558 slavnostně

a bohatství se postaralo výnosné a především chytře vedené hospodářství. Rožmberkové svými financemi podporovali zejména rybníkářství, zemědělství a pivovarnictví. V r. 1592 se ujal vlády nad rožmberskou doménou po bezdětném Vilémovi mladší bratr Petr Vok. Změna to byla veliká, už jen tím, že Vilémovo umírněné katolictví bylo nástupem tohoto velmože nahrazeno protestantskou vírou. Stinnou stránkou posledních Rožmberků, obzvláště pak Petra Voka, byla snaha o perfektní prezentaci své věhlasné rodové rezidence, která nakonec zanechala finanční otázku Rožmberků ve velmi tíživé situaci. Po nákladném hospodaření došlo na nejhorší. Petr Vok byl po dlouhých peripetiích donucen finanční tísní v r. 1601 prodat své rodové sídlo Český Krumlov císaři Rudolfovi II., sám vladař se poté přesunul do Třeboně a Český Krumlov tak byl na nějakou dobu bez své rezidenční funkce. Pouze v letech 1605–1609 se zde usadil císařův levoboček Julius d'Austria. V r. 1611 byl navíc Český Krumlov s okolím, stejně jako jiná města v čele s Prahou, vystaven plenivému útoku vojsk pasovského biskupa Leopolda, který se tak neúspěšně snažil ovlivnit nástupnictví po císaři Rudolfovi II. Bezdětný Petr Vok, zjevně vyčerpán událostmi posledních let, 6. listopadu 1611 zemřel, čímž jihočeská rožmberská doména ztratila svého posledního pána. Nicméně životy Viléma i Petra Voka z Rožmberka jsou více než zajímavé a dodnes vzbuzují pozornost mnoha historiků a nadšenců.¹⁴⁰

odevzdal Vilém z Rožmberka řádovému provinciálovi za přítomnosti papežského nuncia a mnohých dalších významných světských i duchovních představitelů klíče od budovy společně se zakládající listinou. Prvním rektorem byl P. Václav Šturm. Dvoupatrová budova s vytesaným rožmberským znakem v oblouku vstupní brány obsahovala hlavně ložnice pro kněze a chovance, školní a přednáškové místnosti a na konci také kapli zasahující do obou pater. Nad hlavní branou se tyčila vysoká věž, která však r. 1768 při požáru prelatury shořela a nebyla již více obnovena. Z koleje také vedla chodba zadem kolem skály do kostela sv. Víta, o jejíž vybudování se postaral až Petr Vok. K jezuitské koleji patřily též některé pozemky a dvůr v tzv. Jezuitské zahradě, k níž vedl dřevěný most. V jezuitské koleji byla zřízena v r. 1640 lékárna, kterou místní hojně využívali. Po r. 1773, kdy byl zrušen řád Tovaryšstva Ježíšova, bylo zařízení tamní lékárny prodáno knížeti Schwarzenberkovi za 3000 zlatých a převedeno na zámek. Od r. 1586 byly při koleji zřízeny také latinské školy, tzv. gymnasia, která vychovávala děti bohatých z celého širokého okolí. Jezuité se s oblibou také věnovali divadlu. Divadelní hry čerpaly povětšinou náměty z řecké mytologie, jednotlivá představení byla velmi okázalá a často se konala za knížecí finanční podpory. Po překonání vážnějšího konfliktu s luterány na počátku 17. století přišla konečná rána pečetící osud koleje. V r. 1773 byl zrušen řád Tovaryšstva Ježíšova. Budova koleje pak od r. 1777 do r. 1887 sloužila jako vojenská kasárna, o rok později byla budova již v neutěšeném stavu, k pozdější nevoli místních Němců, vydražena českobudějovickému advokátu Dr. Jungmannovi. Českokrumlovští Češi díky této koupi měli konečně prostory k důstojnému besedování a rozvíjení menšinového života. Nově zřízená Českokrumlovská záložna se postarala o další kulturní rozvoj budovy, která poté hojně sloužila hlavně městským menšinovým a kulturním spolkům. Srov. Karel VESELÝ, *Curriculum vitae jednoho památelného domu v Českém Krumlově. Historie bývalé jezuitské koleje, pak kasáren a naposledy hotelu „u Růže“ v Horní ulici, Český Krumlov 1971.*

¹⁴⁰ Vilém i Petr Vok z Rožmberka se kromě aktivní prezentace svého rodu a četných architektonických přestaveb ve stylu okázalé renesance věnovali i rozsáhlému mecenátu. Podle tehdejší módy se zajímali o alchymii, astrologii, kabalu a jiné okultní vědy. V rámci jejich mecenátu byl vyjádřen i jejich vřelý vztah k hudbě, dokonce se v r. 1552 Vilém z Rožmberka po svém návratu z Itálie zasloužil o vznik kapely

Podle dřívější úmluvy mělo dědictví po bezdětném Rožmberkovi přejít na Švamberky, avšak Petr Vok ještě za života předal panství Rožmberk a Libějovice svému synovci Janu Zrinskému ze Serynu.¹⁴¹ Nicméně po nenadálé smrti Jana Zrinského se dřívější dědické dohody konečně naplnily a rožmberský majetek zdědil Jan Jiří ze Švamberka.¹⁴² Dědictví si však tento rod díky vyhoceným vztahům mezi panovníkem a českou šlechtou neužíval příliš dlouho. Císař Matyáš nejenom že přesunul panovnický dvůr zpět do Vídně, ale také odmítal šlechtické požadavky na svolání zemského sněmu. Po nástupu Ferdinanda Štýrského se situace ještě více přiosvětila. Šlechta současnému panovníkovi vyčítala hlavně nedodržování náboženských svobod a neohleduplnost k českým stavům. Po pražské defenestraci se vlády ujal sbor direktorů, v němž se za panský stav objevuje i Petr ze Švamberka. Celé Českokrumlovsko pak bylo nadlouho obsazeno císařskými vojsky. Po bitvě na Bílé hoře byl majetek Švamberků zkonfiskován a některá panství této oblasti byla císařem dána do držby jeho stoupencům. Tak hrabě Karel Bonaventura Buquoy získal v r. 1621 panství Rožmberk, Nové Hrady a Libějovice a Jan Oldřich z Eggenberku v r. 1622 celé panství Český Krumlov.¹⁴³

Jan Oldřich z Eggenberku, jako první příslušník tohoto cizího (původem štýrského) rodu, tímto majetkovým přidělem v podstatě završil své úspěšné působení na dvoře Ferdinanda Štýrského, který v r. 1628 českokrumlovské panství dokonce povýšil na knížectví s vévodským titulem.¹⁴⁴ Za vlády posledního vévody Jana Kristiána opět došlo k rozvoji panství i města samotného tentokrát v barokním duchu, významné podpory se dočkala hlavně hudba a divadlo.¹⁴⁵ Město Český Krumlov začalo nově od r. 1671 užívat nový městský znak platící dodnes.¹⁴⁶ Manželství Jana Kristiána a jeho manželky však nakonec zůstalo bezdětné. S jejich životy tak skončila i vláda Eggenberků v tomto regionu. Po bezdětné vdově Marii Arnoštce ze Schwarzenberku přešla r. 1719 vláda na bohatý rod Schwarzenberků. Český Krumlov byl rezidenčním

na českokrumlovském zámku. Srov. J. PÁNEK, *Rožmberkové jako regionální a středověký fenomén*, in: *Kultury na hranici*, s. 209–213.

¹⁴¹ V. BŮŽEK, Ondřej JAKUBEC, Pavel KRÁL, *Jan Zrinský ze Serynu, životní příběh synovce posledních Rožmberků*, Praha 2009.

¹⁴² J. ZÁLOHA, *Stručné dějiny*, s. 43–44.

¹⁴³ P. JUŘÍK, c. d., s. 71.

¹⁴⁴ A. KUBÍKOVÁ, *Eggenberkové v Českém Krumlově*, in: A. KUBÍKOVÁ, J. VESELÝ, V. MAŠKOVÁ, *Českokrumlovsko 1620–1850, Český Krumlov 2003*, s. 10–11.

¹⁴⁵ V. BŮŽEK, A. KUBÍKOVÁ, J. ZÁLOHA, *Baroko v Českém Krumlově*, Třeboň 1995, s. 4.

¹⁴⁶ Zároveň s potvrzením městských výsad v r. 1671 byl znak města upraven tak, že místo věníku s růží byl položen eggenberský štítek se třemi havrany, kteří v zobáčích drží rožmberskou růží. J. ČAREK, c. d., s. 114.

sídlem pouze za vlády prvních dvou příslušníků tohoto rodu, tj. Adama Františka a jeho syna Josefa Adama, jejich nástupci si pak za hlavní rodové sídlo zvolilo Hlubokou nad Vltavou.¹⁴⁷

I Schwarzenberkové byli kulturně velmi založení. Adam František jako typický barokní kavalír, milovník nádhery a tehdy populárního lovu, zastával u císařského dvora mnoho funkcí (dvorní maršálek, tajný rada a nakonec i nejvyšší podkoní). Za účelem skvělé reprezentace svého rodu nechal postavit barokní lovecký zámek Ohrada u Hluboké nad Vltavou, jež svou funkcí nahradil dosavadní rožmberský letohrádek Kratochvíle. Stavebních úprav ve stylu vídeňského rokoka se dočkal i samotný zámek v Českém Krumlově.¹⁴⁸ Od r. 1751 bylo město Český Krumlov součástí nově vzniklého Budějovického kraje (do té doby Bechyňského).¹⁴⁹ Město také v průběhu 17. a 18. století začalo disponovat mnohými novými pravomocemi. Tak například císař Rudolf II. v r. 1603 a o deset let později i císař Matyáš udělují městu privilegia horního města, později opět potvrzena například i Karlem VI., který Schwarzenberkům mimo jiné r. 1723 znovu povýšil jihočeskou doménu na vévodství.¹⁵⁰

Schwarzenberkové, stejně jako Eggenberkové, vlastnili mincovní právo, narozdíl od nich však své mince razili místo českokrumlovské mincovny ve Vídni.¹⁵¹ V 17. a počátkem 18. století se začala opět rozvíjet řemeslná činnost, lidé se však méně věnovali potravinářským řemeslům, převažoval zájem o umělecká řemesla a plátenictví. Vývoj města také zapříčinil větší diferenciaci mezi společenskými vrstvami, přibýlo žebráků a stále zřetelněji se formovala městská elita. Ekonomicky prosperovaly především dvě papírny, několik mlýnů a dva pivovary, jeden městský v Široké ulici a jeden panský na Novém Městě.¹⁵² V r. 1790 bylo v Českém Krumlově napočteno 539 domů, v nichž žilo 3481 obyvatel.¹⁵³

¹⁴⁷ Srov. KOLEKTIV, *Historický atlas měst České republiky*, svazek č. 11, Český Krumlov, Praha 2003, s. 9. Zámek Hluboká nad Vltavou patřil od r. 1661 Schwarzenberkům. Zámek získal toho roku výhodnou koupí od Dona Bartolomea Marradase Jan Adolf I., hrabě ze Schwarzenberku, r. 1670 povýšený císařem do knížecího stavu. Jan Adolf I. tak byl prvním příslušníkem rodu, který se r. 1640 usadil v Čechách. Jeho vnuk Adam František pak r. 1719 dědí po své bezdětné tetě Marii Arnoštce českokrumlovské panství. Blíže: Václav RAMEŠ, *Proměny Schwarzenberského panství v Čechách*, in: Martin GAŽI a kol., *Schwarzenberkové v české a středoevropské kulturní historii*, České Budějovice 2008, s. 27.

¹⁴⁸ P. JURÍK, c. d., s. 137.

¹⁴⁹ Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, I. (A–G), Praha 1996, s. 564.

¹⁵⁰ Původní povýšení českokrumlovského panství z r. 1628 přestalo platit s vyměněním Eggenberků.

¹⁵¹ Eggenberkové toto právo vlastnili do r. 1710, kdy zemřel poslední příslušník tohoto rodu Jan Kristián, mince do té doby razili v českokrumlovské a waldsteinské mincovně (Štýrsko). Srov. A. KUBÍKOVÁ, *Eggenberkové v Českém Krumlově*, in: *Českokrumlovsko 1620–1850*, s. 12–19.

¹⁵² KOLEKTIV, *Historický atlas*, s. 10;

Blíže k pivovarům: http://www.encyklopedie.ckrumlov.cz/docs/cz/mesto_histor_pivova.xml.

¹⁵³ K. KUČA, c. d., s. 565.

O druhém dnešním největším městě Českokrumlovska, Kaplici, pochází první zmínky z počátku 13. století, kdy zde byla pouhá trhová ves patřící pánům ze Strakonic. V r. 1358 byla tato ves povýšena nejprve na městečko, v r. 1387 již Kaplice disponovala městským právem, které městu udělil Markvart z Pořešína. Od potomků pánů z Pořešína pak město definitivně koupil kolem r. 1443 Oldřich II. z Rožmberka.¹⁵⁴ Tím, že město několikrát schválil rozsáhlý požár, byl hospodářský rozvoj města zpomalen, proto pro podporu zisku bylo městu během 15. století několikrát vystaveno právní pořízení, například na vaření piva či provozování krčmy.¹⁵⁵

Vok z Rožmberka se v rámci upevnění svého panství zasloužil r. 1259 o založení kláštera ve Vyšším Brodě. Povolání cisterciáci měli později také podíl na zakládání a zkupování dalších osad poblíž kláštera. Ke klášteru byl r. 1290 přikoupen statek Hořice na Šumavě, v předchozím vlastnictví Závíše z Falkenštejna a v původním vlastnictví Jindřicha z Kosové Hory.¹⁵⁶ Nicméně upevňování pozice Vítkovců v jižních Čechách dělalo dlouhodobě starosti panovníkovi, který se tímto posilováním moci rodu cítil ohrožen. Z toho důvodu poblíž sídla krumlovských Vítkovců založil v r. 1263 ze své iniciativy klášter ve Zlaté Koruně, tehdy zvaný jako Trnová či Svatá Koruna podle darovaného trnu z údajné koruny Ježíše Krista v klášteře uchovávaného.¹⁵⁷ Majetek kláštera se po svém vzniku začal velmi rychle rozšiřovat na úkor českokrumlovského panství, avšak po smrti krále Přemysla Otakara II. se střídavými úspěchy. Vzpamatoval se i z rozsáhlého požáru v r. 1354.¹⁵⁸

Na Českokrumlovsku vzniklo ve 13. století ještě několik dalších osad důležitých pro vývoj této oblasti. Patřilo mezi ně i Přídolí jako nejstarší písemně doložené sídlo Vítkovců v této oblasti, od 14. století náležející k Českému Krumlovu; dále Boletice, Černá v Pošumaví a Dolní Vltavice, později připojené ke klášteru ve Zlaté Koruně. Od r. 1263 patřily ke zlatokorunskému klášteru i osady Kájov a Chvalšiny, ty byly v 15. století již v majetku Rožmberků. Ti se také čile podíleli na zakládání mnohých osad v této oblasti (například Brloh), se vzrůstající mocí také zkupovali ostatní významné osady od předchozích majitelů – jako část panství Velešín, v předchozím

¹⁵⁴ J. VESELÝ, *Města a městečka na Českokrumlovsku v patnáctém století*, in: Českokrumlovsko 1400–1460, s. 46.

¹⁵⁵ J. ZÁLOHA, *Stručné dějiny*, s. 35.

¹⁵⁶ TAMTÉŽ, s. 12.

¹⁵⁷ Nicméně název Svatá Koruna se příliš neujal, již v r. 1315 se objevuje označení Zlatá Koruna, které velmi rychle zobecnělo. Přízvisko Zlatá se vžilo nejspíše kvůli rozsáhlému majetku kláštera. Srov. Jaroslav KADLEC, *Dějiny kláštera Svaté Koruny*, České Budějovice 1949, s. 16.

¹⁵⁸ J. ZÁLOHA, *Stručné dějiny*, s. 9.

vlastnictví pánů z Michalovic či hrad Louzek.¹⁵⁹ Některé osady se rozvíjely rychlejším tempem než ostatní a tím, že jejich aglomerace rychleji rostla, se brzy dočkaly vyššího postavení. Nejdříve to byly Chvalšiny povýšené r. 1293 na městečko, poté se stejného postavení dočkala Kaplice v r. 1358, Velešín pak v r. 1391.¹⁶⁰

Zde popsany vývoj vypovídá o tehdejší situaci v zemích Koruny české. Církev byla zprvu majitelem mnoha statků a darů, později se však proti její rozmařilosti zvedla obrovská vlna nevole a odporu, která kulminovala v době husitských válek. Po několik let bylo Českokrumlovsko a celé jižní Čechy svědkem bojů mezi Žižkovými tábority a Oldřichem z Rožmberka, který jako nový a dočasný pán kláštera ve Zlaté Koruně těžce nesl svou porážku a následné vyplenění kláštera husity. Po vzájemném příměří z listopadu r. 1420 byl nucen Oldřich z Rožmberka na celém svém panství uzнат čtyři pražské artikuly, avšak i toto příměří bylo velmi nejisté a ne příliš dodržované. Už v r. 1422 byla husity napadena Třeboň, Nové Hrady a dobýván byl i vyšebrodský klášter.¹⁶¹ Z této doby je patrná také obchodní krize v této oblasti, neboť neklidné poměry na jihočeských cestách neposkytovaly příliš dobrou záruku. I mezi samotnými husity totiž probíhaly určité boje o kontrolu těchto cest.¹⁶² Situace na Českokrumlovsku se definitivně uklidnila až za vlády Viléma z Rožmberka, aby hned pod vládou jeho bratra Petra Voka mohlo dojít opět ke změně. Po prodeji českokrumlovského zámku a následném odchodu do Třeboně se výrazně proměnily i poměry na Českokrumlovsku, ustal zde hlavně do té doby čilý obchodní a společenský ruch.¹⁶³

Ani další celozemský konflikt v podobě českého stavovského povstání se svými důsledky nevyhnul oblasti jižních Čech. Císařská vojska obsadila strategické pozice v oblasti Českokrumlovska a Kaplicka, včetně opěrného bodu – města Českého Krumlova, který tak čelil plenění jak stavovských, tak císařských vojsk.¹⁶⁴ Dalším

¹⁵⁹ Tomáš DURDÍK, *Encyklopedie českých hradů*, Praha 2005⁶; A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*, Praha 1884; T. DURDÍK, *Hrady na Malši*, Praha 2008.

¹⁶⁰ KOLEKTIV, *Mühl a Waldviertel, Novohradské Hory, Český Krumlov, Třeboň a okolí, průvodce, historické pohlednice*, Plzeň 1992, s. 23–34.

¹⁶¹ KOLEKTIV, *Novohradské Hory a Novohradské podhůří, příroda – život – historie*, Praha 2006, s. 376.

¹⁶² Petr ČORNEJ, *Křížová a polní tažení i výpravy za kořistí. Česko-moravsko-rakouská hranice v období husitské revoluce*, in: *Kultury na hranici*, s. 44.

¹⁶³ KOLEKTIV, *Atlas československých dějin*, Praha 1965, Feudální panství v XVI. století. Třicetiletá válka, část I. mapový list č. 10, mapa a (Jihočeská država Rožmberků).

¹⁶⁴ J. ZÁLOHA, *Stručné dějiny*, s. 49.

vojenským cílem byl klášter ve Vyšším Brodě,¹⁶⁵ který vojáci opanovali na podzim r. 1618. Těžké újmě neušel ani klášter ve Zlaté Koruně, který vyplenili uherští vojáci táhnoucí na pomoc stavovskému vojsku.¹⁶⁶ Stále přítomné válečné ohrožení bylo pro místní obyvatele a přírodu další těžkou zkouškou, která přetrvávala i po výsledcích bitvy na Bílé hoře.¹⁶⁷ Potomkům Petra ze Švamberka, jež se aktivně účastnil stavovského odboje, byl zkonfiskován majetek, zatímco císařovi stoupence hraběte Buquoye a Jana Oldřicha z Eggenberku čekala odměna v podobě přidělení panství Rožmberk a celého vévodství Český Krumlov.¹⁶⁸ Oblast jižních Čech pak ještě v r. 1648 čelila válečné hrozbě, tentokrát od Švédů, avšak k závažnějšímu vojenskému ohrožení již nedošlo, zato krajina a lidé švédským pobytem tehdy dost trpěli.¹⁶⁹

Stejně jako dříve, i po r. 1620, zůstala všechna místa Českokrumlovská poddanská. Početně převládala místa v majetku Buquoyů vlastních od r. 1620 Rožmberk nad Vltavou, Cetviny, Dolní i Horní Dvořiště, Frymburk, Rožmitál na Šumavě či městečka Benešov nad Černou, Kaplici a Velešín.¹⁷⁰ Buquoyové se své panství snažili již od počátku své držby hospodářsky velebit. Zvláště rozšiřovali ornou půdu, těžili dřevo a založili několik sklářských hutí. Odvrácenou stranou relativně úspěšného panování cizí šlechty byla následná germanizace a násilná rekatolizace tamních obyvatel.¹⁷¹ To platilo i v případě Eggenberků, jejichž majetek po získání českokrumlovského panství narůstal. K českokrumlovskému panství patřilo městečko Přídolí či Dolní Vltavice. V pozdější době k jejich majetku přibyla i území dříve patřící některým klášterům a postupně i obě části Křemže.¹⁷²

Třicetiletá válka napáchala na území jižních Čech mnoho škod. Velkou měrou byly postihnuty zvláště klášterní majetky, přesto však nedošlo k žádnému vážnějšímu ohrožení existence těchto institucí, které se po návratu mnichů opět vzchopily společně se svými poddanými. Vyšebrodský klášter po ničivém požáru v r. 1709 čekalo ještě

¹⁶⁵ Milan HLINOMAZ (ed.), *Dominik Kaindl, Dějiny kláštera Vyšší Brod v Čechách*, Libice nad Cidlinou 2008.

¹⁶⁶ KOLEKTIV, *Atlas československých dějin*, Třicetiletá válka, část II. mapový list č. 11, mapa a, b, c (česká válka).

¹⁶⁷ J. KADLEC, c. d., s. 184.

¹⁶⁸ KOLEKTIV, *Atlas československých dějin*, Třicetiletá válka, část II. mapový list č. 11, mapa i (konfiskace v Českých zemích v letech 1620–1648, vévodství Albrechta z Valdštejna).

¹⁶⁹ J. ZÁLOHA, *Stručné dějiny*, s. 49, 53.

¹⁷⁰ J. VESELÝ, *Města a městečka na Českokrumlovsku v letech 1620–1850*, in: *Českokrumlovsko 1620–1850*, s. 52.

¹⁷¹ KOLEKTIV, *Novohradské Hory*, s. 281.

¹⁷² J. VESELÝ, *Města a městečka*, in: *Českokrumlovsko 1620–1850*, s. 53.

menší pozdvižení v r. 1775 díky speciálnímu návrhu úprav robotních povinností,¹⁷³ přesto vlastní existence a rozšiřování klášterního panství nebylo již výrazněji ohroženo. Klášter ve Zlaté Koruně se po válečné rekonstrukci zaobíral dlouholetým sporem s Eggenberky o držení jistých statků, nemalé starosti pak napáchal také ničivý požár v r. 1733. Po rozsáhlých stavebních úpravách to byly pro změnu války o dědictví rakouské, které přinesly opět válečné ohrožení z pruské i bavorské strany. Definitivní tečku za existencí kláštera ve Zlaté Koruně ale nezapříčinil žádný vojenský vpád, nýbrž reformy Josefa II., které rozhodly o tom, že zlatokorunský klášter byl r. 1785 zrušen. Klášterní majetek (včetně městeček Chvalšiny a Horní Planá) přešel na Schwarzenberky, kteří je za vlády Jana ze Schwarzenberku připojili ke svému českokrumlovskému panství.¹⁷⁴ Stejný osud postihl v r. 1782 i klášter klarisek v Českém Krumlově.

Vývoj Českokrumlovska do konce 18. století pak probíhal v relativním klidu, již zmíněné úpravy robotních povinností zde byly přijaty také vcelku klidně. Robotní patent z r. 1775 určil přesný počet potahů a dnů v roce vyhrazených k robotě, z robotního zatížení jako takového však lidé dosud vyvázáni nebyli. V r. 1773 byl zrušen jezuitský řád, který měl doposud velký vliv na záležitosti školské i veřejné. S tím také souviselo rušení jezuitských klášterů v Jindřichově Hradci, Opařanech, Českém Krumlově a Římově. Rušily se však i kláštery patřící jiným řádům, například v Borovanech, Zlaté Koruně, Českých Budějovicích, Táboře, Písku a jinde. R. 1784 bylo v rámci centralizace zřízeno českobudějovické biskupství pro kraj budějovický, tábořský a písecký. Centralizací byly také zasaženy obce a města. Ta byla napříště zbavena práva svobodně si volit purkmistry a konšele, ve městech se zavedly instituce císařských magistrátů, kterými byla městská samospráva značně omezena.¹⁷⁵ Naopak obyvateli byly příznivě přijaty dva patenty císaře Josefa II. z r. 1781. První rušil osobní nevolnictví, takže poddaní mohli konečně svobodně rozhodovat o své osobě, a druhý, tzv. toleranční patent, povoloval mimo dosud jediné uznávané katolictví i ostatní nekatolické víry.¹⁷⁶

¹⁷³ Blíže: M. HLINOMAZ, c. d., s. 102–106.

¹⁷⁴ J. KADLEC, c. d., s. 225–239.

¹⁷⁵ E. DROBIL, *Jižní Čechy, osazení a vývoj poměrů národnostních*, České Budějovice 1925, s. 33.

¹⁷⁶ J. ZÁLOHA, *Stručné dějiny*, s. 55–56.

4.2. Českokrumlovsko od počátku 19. století do r. 1884.

Na počátku 19. století se Českokrumlovsko nacházelo v relativně pokojném období. Českokrumlovsku stále vládla knížata ze Schwarzenberského rodu, jehož příslušníci se na českokrumlovském panství do osmdesátých let 19. století vystřídali v následujícím pořadí – kníže Josef Jan II. (1789–1833) a Jan Adolf II. (1833–1888). Za vlády Josefa Jana II. došlo r. 1802 k rozdělení Schwarzenberků na dvě rodové větve – na starší hlubocko-krumlovskou primogenituru¹⁷⁷ a mladší orlickou sekundogenituru,¹⁷⁸ v jejímž čele stál od tohoto roku kníže Karel Filip, bratr Josefa Jana.¹⁷⁹ Konec 18. a počátek 19. století je však v širším evropském kontextu považován za dobu plnou převratných změn. Francouzská revoluce a následné napoleonské války, které měly za následek konec existence rozsáhlé Svaté říše římské národa německého, ovlivnily dění a myšlení celé Evropy, české země nevyjímaje.¹⁸⁰ I Schwarzenberkové přesahovali během 19. století svým rodovým významem a politickou důležitostí několikrát hranice svých panství.

Prvně jmenovaný Josef II. Jan se za svého života věnoval hlavně školství. Byl to právě on, kdo se zasloužil o vznik několika škol v tomto regionu, které později odchovaly vzdělané a věhlasné úředníky spravující schwarzenberské panství.¹⁸¹ Významným stavebním počinem za jeho vlády bylo dokončení Schwarzenberského plavebního kanálu,¹⁸² který vybuodoval chvalšinský rodák Josef Rosenauer a který byl

¹⁷⁷ Srov. J. ZÁLOHA, *Stručné dějiny rodu knížat ze Schwarzenberku*, Hluboká nad Vltavou 1991 (nestránkováno); Vladimír POUZAR, *Almanach českých šlechtických rodů*, Brandýs nad Labem 1999; Raimund PALECZEK, *350 let Schwarzenbergů v Čechách*, Obnovená tradice XVI./31, 2005, s. 24; TÝŽ, *Die Modernisierung des Großgrundbesitzes des Fürsten Johann Adolph II. zu Schwarzenberg. Beispiel einer deutsch-tschechischen Symbiose in Südböhmen in Neoabsolutismus 1848–1860*, München – Freiburg 2009.

¹⁷⁸ Zdeněk BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost. Orličtí Schwarzenbergové a šlechtická společnost v Čechách v druhé polovině 19. a na počátku 20. století*, České Budějovice 2005.

¹⁷⁹ P. JUŘÍK, c. d., s. 146. Manželka Josefa Jana II. Paulína Karolína je známá hlavně jako tragická oběť požáru, který vypukl na plese konaném v Paříži v červenci r. 1810 při příležitosti svatby Napoleona a arcivévodkyně Marie Luisy Habsburské. Blíže: Milena LENDEROVÁ, *Tragický bál: život a smrt Pavlína ze Schwarzenbergu*, Praha 2004.

¹⁸⁰ Milan ŠVANKMAJER, *Čechy na sklonku napoleonských válek 1810–1815*, Praha 2004.

¹⁸¹ Tak v r. 1800 nechává kníže založit ve Zlaté Koruně lesnickou školu a v r. 1801 i hospodářský ústav v Českém Krumlově, který sídlil do r. 1850 na zámku. K této první odborné škole přibyla v r. 1842 i druhá odborná škola. KOLEKTIV, *Historický atlas*, s. 12.

¹⁸² Srov. http://www.encyklopedie.ckrumlov.cz/docs/cz/region_histor_schkan.xml; Antonín NIKENDEY, *Schwarzenberský průplav*, in: Miloš VONDRUŠKA (redigoval), *Sborník SIA 1938. Jihočeská technická práce (SIA = Spolek čs. inženýrů)*, 1938, s. 175–177. Autor na s. 175 dále pokračuje: „*Jest tudíž spravedlivým oživit i vzpomínku na geniálního projektanta a částečně i budovatele tohoto významného vodního díla, Ing. Josefa Rosenauera, jehož obdivuhodné myšlenky a velkolepé dílo znamenaly skutečně hospodářský převrat pro celou jižní část Šumavy a z velké části dosud nepozbyly svého velikého významu a obrovské důležitosti.*“; Fritz LANGE, *Von Böhmen nach Wien. Der Schwarzenbergische Schwemmkanal*, Erfurt 2004.

zřízen pro přepravu tolik potřebného dřeva.¹⁸³ Syn Josefa Jana, kníže Jan Adolf II., se ještě před správou rodového majetku zúčastnil několika obohacujících cest do zahraničí. Očarovala ho hlavně Anglie, jejíž novogotický stavební styl se snažil mladý kníže na svém budoucím panství také uplatnit, a to hlavně v letech 1839–1871 při přestavbě vlastního zámku a zámeckého areálu na Hluboké.¹⁸⁴ I Jan Adolf byl velmi činorodý, výrazně podporoval školství a výchovu budoucích úředníků, zvýšený zájem měl i na hospodářské prosperitě svého panství, proto se staral o modernizaci zemědělských technik, podporu vědeckých výzkumů apod.¹⁸⁵ Na konci své vlády zanechal Jan Adolf II. výnosný a moderní velkostatek, který se i po zrušení roboty v r. 1848 mohl prezentovat příkladným hospodářstvím, zemědělstvím, dopravou a v neposlední řadě také správou, o kterou se starali vzdělaní a schopní úředníci.¹⁸⁶

V průběhu 19. století se o rozšíření rodového jména postarali i dva mladší bratři knížete Jana Adolfa II., prvnímu z nich dokonce patřil post ministerského předsedy ve Vídni, druhý se vydal na duchovní dráhu, kterou završil kardinálskou hodností. Kníže Felix Schwarzenberk (1800–1852) působil již v mládí v rakouských diplomatických službách, ty pak často střídal s vojenskou kariérou. Působil v Itálii, kterou pro počínající revoluci posléze opustil a vrátil se zpět do Vídně, kde se chystal útok proti italským vzbouřencům. Po zkušenostech v Itálii a pozdější úspěšné spolupráci s maršálem Radeckým byl vhodným adeptem také v rakouských zemích

¹⁸³ O vybudování plavebního kanálu se zasloužil chvalšinský rodák Josef Rosenauer (1735–1804). Do Schwarzenberských služeb vstoupil r. 1748 jako učedník červenodvorského bažantníka, v r. 1759 se stal lesním adjunktem. Díky jeho talentu a přilí mu bylo knížecím lesním úřadem umožněno studium ve Vídni, díky kterému r. 1771 získal titul schwarzenberského knížecího inženýra. V r. 1774 se stal také přísežným zemským zeměměřičem. Po návratu do Českého Krumlova se v rámci svých vodohospodářských aktivit rozhodl uskutečnit plán jak dostat dosud nepřístupné šumavské dřevo přímo ke spotřebiteli. Vypracovaný projekt plavebního kanálu pak realizoval v letech 1789–1822. Od r. 1791, kdy již probíhaly stavební práce na Schwarzenberském plavebním kanálu, byl jmenován ředitelem schwarzenberské vodní dopravy. Vedle této nejznámější vodní stavby zřídil Josef Rosenauer také plavební kanál pro dříví po řece Aist v Horním Rakousku a projektoval Vchynicko-tetovský plavební kanál. K jeho neuskutečněným návrhům náležela například úprava koryta řeky Vltavy pod Čertovou stěnou pro plavbu dříví. Plány ke svým vodním dílům kreslil Rosenauer vlastnoručně. Některé z nich se zachovaly. Na rodném domě ve Chvalšínách jsou umístěné dvě Rosenauerovy pamětní desky, jedna z roku 1928, druhá z roku 1991. Srov. Roman KARPAŠ, J. ZÁLOHA, *Album starých pohlednic – Českokrumlovsko*, Praha 2001, s. 60; http://www.ckrumlov.info/docs/cz/osobno_josros.xml.

¹⁸⁴ Marek EHRlich, *Vývoj krajinářských úprav na Hlubocku*, in: Schwarzenberkové, s. 114.

¹⁸⁵ P. JUŘÍK, c. d., s. 201.

¹⁸⁶ Schwarzenberský úřednický aparát byl mezi lidem velice uznávanou a váženou autoritou, sami úředníci byli navenek zástupci vrchnosti, která i po zrušení poddanství poskytovala práci mnohým lidem. Přesto však „Schwarzenberáci“ představovali poměrně uzavřenou společnost. Často byli příbuzensky spjati a dbali na dodržování tradice a cti. Správa rozlehlého knížecího majetku, která jim byla na základě velké důvěry samotného knížete svěřena do péče, se rozdělovala do tří základních kategorií – správa zemědělská, lesní a důlní. Zvláštní obor představovalo tzv. dvorní účetnictví. Blíže: R. PALECZEK, *Mezi tradicemi a modernizací. Schwarzenberské úřednictvo 18. a 19. století*, in: Schwarzenberkové, s. 37–46.

pro potlačení revolučního hnutí.¹⁸⁷ V listopadu 1848 byl císařem Ferdinandem I. jmenován nejprve ministrem zahraničí, o něco později pak samotným ministerským předsedou. Jako mocný muž se Lvím podílem zasadil o zvolení Františka Josefa¹⁸⁸ císařem v prosinci r. 1848, stejně tak o rozpuštění kroměřížského sněmu v březnu r. 1849. Po celou dobu svého působení u dvora byl přívržencem jednotného monarchistického systému bez jakýchkoli vnějších intervencí.¹⁸⁹

Tím druhým mužem byl kardinál Bedřich ze Schwarzenberku (1809–1885). Již jako mladý se vydal na duchovní dráhu, svého vysvěcení se pak dočkal v r. 1833. V Salcburku se stal v r. 1836 arcibiskupem, kardinálem byl jmenován v r. 1842, arcibiskupem pražským pak v r. 1849. Kardinál Bedřich, který byl svým politickým přesvědčením velký konzervavec, se v rámci výkonu svého úřadu věnoval velmi rád dobročinnosti a horské turistice.¹⁹⁰

K českokrumlovskému panství náleželo na počátku 19. století vlastní město Český Krumlov, bývalé panství zlatokorunského kláštera, statek bývalého kláštera klarisek v Českém Krumlově a statky Keblany a Holkov.¹⁹¹

Život v samotném Českém Krumlově se nijak výrazně nelišil od konce 18. století. Město i jeho blízké okolí zažívalo opět pozvolný rozvoj řemeslnické výroby a úspěšně se rozvíjela také těžba tuhy¹⁹² na úkor těžby stříbra, která definitivně ustala r. 1849.¹⁹³ S dolováním tuhy souvisel i rozvoj městské aglomerace, počet obyvatel se rázem téměř zdvojnásobil.¹⁹⁴ Ve městě se rozvíjelo plátenictví, stále fungovaly dva pivovary, dvě papírny a několik mlýnů. O běžný městský chod se staralo také několik obchodníků a zdravotníků.¹⁹⁵ Podle tržních privilegií Český Krumlov disponoval právem na konání čtyř výročních trhů, které městu potvrdil už císař Maxmilián II. v r. 1570, na celoroční týdenní trhy a také dobytčí trhy, které městu povolil už v r. 1594 císař Rudolf II. a které

¹⁸⁷ Josef POLIŠENSKÝ, *Revoluce a kontrarevoluce v Rakousku 1848*, Praha 1975; Ernst FISHER, *Österreich 1848: Probleme der demokratische Revolution in Oesterreich*, Wien 1946.

¹⁸⁸ O. URBAN, *František Josef I.*, Praha 1999.

¹⁸⁹ Antonín MARKUS, *Rod knížat ze Schwarzenberku*, Třeboň 1936, s. 36–39.

¹⁹⁰ Blíže: Zdeněk R. NEŠPOR, *Bedřich Kardinál Schwarzenberg a katolická konfesionalizace 19. století*, in: Schwarzenberkové, s. 483–495.

¹⁹¹ J. ZÁLOHA, *Stručné dějiny*, s. 57.

¹⁹² Tuhové doly v okolí Černé v Pošumaví byly ve své době považovány za jedny z největších v monarchii. Průmyslově se zde tato surovina začala těžit v r. 1812. Důl patřil Schwarzenberkům a tamní vytěžené tuhy se využívalo jako mazadla a na výrobu tužek ve Zlaté Koruně a později v Českých Budějovicích. J. ZÁLOHA, *Šumava od A do Z*, České Budějovice 1984, s. 32.

¹⁹³ Blíže: http://www.encyklopedie.ckrumlov.cz/docs/cz/mesto_historig_dolova.xml.

¹⁹⁴ V r. 1825 bylo v Českém Krumlově napočteno 731 domů a 3.809 obyvatel, v r. 1843 počet domů zůstal stejný, avšak ve městě žilo v r. 1847 již 6.230 obyvatel. K. KUČA, c. d., s. 565.

¹⁹⁵ J. ZÁLOHA, *Stručné dějiny*, s. 59.

se podle rozhodnutí krajského úřadu v Českých Budějovicích z r. 1787 konávaly nově místo čtvrtka každou středu.¹⁹⁶ Na počátku 19. století ve městě fungovala hlavní škola zřízená r. 1779, dále dívčí škola, hudební škola a tzv. pracovní škola, která měla sloužit pro několik osiřelých chlapců. O nezaopatřené občany se staraly městské špitály a chudinské ústavy, největší pak byl u kostela sv. Jošta.¹⁹⁷ Na dalším hospodářském rozvoji města a jeho blízkého okolí se však negativně podepsalo přesunutí schwarzenberské rezidence z Českého Krumlova do Hluboké nad Vltavou, které se uskutečnilo na počátku vlády Jana Adolfa II. v r. 1833.¹⁹⁸

Buquoyové opanovávali druhé největší panství této oblasti – panství Rožmberk nad Vltavou. V samotném městě se od počátku 19. století také konaly pravidelné výroční trhy, které městu povolila už v r. 1638 hraběnka Marie Magdaléna Buquoyová a r. 1787 je znovu potvrdil císař Josef II..¹⁹⁹ Hrabata z Buquoy byli také vlastníky statku Certlov (dnešní Rybník) a velké části panství Nové Hrady, k němuž patřila i Kaplice. V Kaplici fungovala trojtřídní škola a lidé se věnovali hlavně zemědělství a oblíbenému hrnčářství. Výroční trhy se zde konaly třikrát ročně, týdenní dobytčí pak každou sobotu.²⁰⁰

V církevní držbě stále zůstávalo panství vyšebrodského kláštera a statek českokrumlovské prelatury. Z vyšebrodského panství byly městyse Vyšší Brod a Hořice na Šumavě také privilegovány k pořádání výročních trhů, ve Vyšším Brodě se konaly i oblíbené dobytčí trhy. Obyvatelé se hodně věnovali hlavně předení a bílení hrubého lněného vlákna. To statek českokrumlovské prelatury byl více rozptýlený a měl majetky po celém Českokrumlovsku. Součástí vlastní budovy prelatury v Českém Krumlově byl i pivovar.²⁰¹

Lidé na Českokrumlovsku se díky svému krajinnému rázu a stále platným poddanským povinnostem věnovali především zemědělství. Robotní zatížení však na obyvatele působilo stále větší tíhou. Od počátku 19. století odpor stále narůstal až k prvním smělym, avšak neúspěšným pokusům o vyvázání se z robotních pout. Dosud pouhé přání o likvidaci roboty a poddanského systému se stalo skutkem

¹⁹⁶ Antonín HAAS, *Soupis privilegií měst a městeček Jihočeského kraje od roku 1526*, in: Archivum Trebonense 1973, Třeboň 1973, s. 109–111.

¹⁹⁷ J. ZÁLOHA, *Stručné dějiny*, s. 57–58.

¹⁹⁸ P. JURÍK, c. d., s. 153–154.

¹⁹⁹ A. HAAS, *Soupis privilegií*, s. 180.

²⁰⁰ J. ZÁLOHA *Stručné dějiny*, s. 59–61.

²⁰¹ TAMTÉŽ, s. 61–63.

až 7. září 1848,²⁰² kdy vydaným patentem císaře Ferdinanda I. bylo poddanství oficiálně zrušeno. Tento akt byl politickým vyústěním dlouhodobých snah o nápravu poměrů v mnohonárodnostní rakouské monarchii, avšak jednotlivé národnostní zájmy²⁰³ prosazované v rámci revoluce vyslyšeny nebyly. Jediným výsledkem veškerých snah tak zůstalo zrušení dosavadní patrimoniální správy, jež byla se zrušením roboty nahrazena principem územní samosprávy. I ta se v průběhu 19. století dočkala několika úprav.

Tak se s platností od 1. ledna 1850 ustavily politické okresy (těch bylo v Čechách 79), nad kterými stály ještě kraje (těch bylo v Čechách 7, mimo kraje stála Praha). V sídle každého politického okresu bylo navíc zřízeno okresní hejtmanství v čele s okresním hejtmanem. Jednotlivé kraje byly řízeny krajskou vládou v čele s krajským prezidentem. Krajské vlády pak byly přímo podřízeny Ministerstvu vnitra, které stálo v čele územní správy. Mezi Ministerstvem vnitra a krajskými vládami pak stála ještě jednotlivá místodržitelství (ta byla 3 – jedno pro Čechy, druhé pro Moravu a třetí pro Slezsko), jež vznikla přeměnou gubernií. Autorem tohoto rozdělení státní správy byl ministr vnitra Stadion, který byl záhy vystřídán ministrem Bachem. Již v r. 1855 byl tento systém pozměněn podle aktuálních potřeb. Činnost toho roku zahájily smíšené okresní a krajské úřady. Z dosavadních 76 okresních hejtmanství se vytvořilo na území Čech 208 smíšených okresních úřadů. Smíšený okresní úřad byl pak zřízen v sídle každého okresního soudu. Z původních sedmi krajských vlád bylo v Čechách ustanoveno třináct krajských úřadů. Zřízené okresní úřady se pak angažovaly v politické správě, soudních záležitostech, stejně jako v záležitostech berních a pokladních. Krajské úřady, v jejichž čele stáli krajští představení, byly podřízeny zemským politickým a finančním úřadům. Po zrušení okresních hejtmanství byla na kraje převedena správa

²⁰² Zákonem o zrušení poddanství bylo bez náhrad odstraněno dědičné právo pánů v soudní i správní oblasti, částečně na státní náklady a částečně na náklady nájemců půdy byla zrušena robotní povinnost, čímž byla rolnickým nájemcům dána záruka jejího trvalého držení. Tento zákon určil charakter monarchie až do jejího zániku. Po zrušení roboty již vlastníci půdy neměli více zájem na držbě rolnického obyvatelstva připoutaného k půdě, proto menší rolníci prodávali své pozemky bohatším vlastníkům a sami se pak stěhovali do měst. Uvedení tohoto zákona fakticky ukončilo také již desítky let vedené spory mezi šlechtou a rolnictvem, zažehlo však spory nové a to hlavně mezi českými a německými obyvateli. Srov. A. J. P. TAYLOR, *Poslední století habsburské monarchie: Rakousko a Rakousko-Uhersko v letech 1809–1918*, Brno 1998, s. 95.

²⁰³ Tak například české snahy o státoprávní nebo administrativní autonomii Čech, případně zemí České koruny, již od svých prvopočátků v jarních měsících r. 1848 narážely na ostrý protiněmecký nesouhlas, který vyjadřovali především politicky aktivní Němci žijící na území Čech. V dubnu 1848 vznikl ve Vídni dokonce Spolek Němců z Čech, Moravy a Slezska pro udržení německé národnosti, ten pak jednoznačně vystupoval proti jakýmkoli snahám na vymanění se Čechů z Rakouského císařství či na rozšiřování českého jazyka. Blíže: J. KOŘALKA, *Češi v habsburské říši*, s. 145.

přímých daní. Stále fungovala jednotlivá místodržitelství. Nicméně i fungování krajských úřadů vydrželo poměrně krátce. Na Moravě byla pro svou nefunkčnost zrušena již v r. 1860, v Čechách pak definitivně v říjnu 1862. Politická působnost krajských úřadů pak přešla na okresní úřady a hlavně na místodržitelství, jejichž vliv tak významně povýšil. Po vydání prosincové ústavy v r. 1867 v čele politické správy stáli zemští šéfové, kteří zastupovali vládu proti zemským sněmům. Zemský šéf v Čechách a na Moravě se nazýval místodržitel stojící v čele místodržitelství, ve Slezsku pak zemský prezident stojící v čele zemské vlády. Země měla být opět rozdělena na politické okresy a okresní hejtmanství (v Čechách jich bylo 89), ale kraje již obnoveny nebyly. Politický okres se pak skládal většinou ze dvou i více soudních okresů, pouze výjimečně se kryly. Příliš velké politické okresy se časem ještě dělily a jejich počet se tak zvyšoval. Ministerstvo vnitra pak pečovalo o politicko-administrativní záležitosti, dohlíželo také na všechny úřady a orgány náležející k politické správě.²⁰⁴ Toto územní rozdělení zůstalo v platnosti až do poloviny 20. století.²⁰⁵

Nová územní samospráva zavedená přímo po zrušení patrimoniální správy zapříčinila také specifický vývoj jednotlivých měst v českých zemích. Do té doby se města mohla vyvíjet v relativně stejných podmínkách, zatímco se zavedením sídel politických a soudních okresů dostala určitá města v českých zemích patřičné výhody a začala se urbanisticky rychleji rozvíjet. Stejná situace platila i pro oblast Českokrumlovska. Český Krumlov jako sídlo politického a soudního okresu využil této příležitosti a čekal ho poměrně úspěšný rozvoj. Pod okresní hejtmanství v Českém Krumlově spadaly tři soudní okresy – Český Krumlov, Horní Planá a Chvalšiny. Podobného postavení se dočkala i Kaplice, která se stala také sídlem okresního hejtmanství. Středisky soudního okresu se staly Kaplice, Nové Hrady a Vyšší Brod.²⁰⁶ Naopak zavedení nové správy se nepřímo postaralo o mírnou stagnaci několika jiných měst, která se nestala sídly žádných úřadů. Tak například v Rožmberku nad Vltavou nesídlil žádný okresní úřad a vývoj města tím byl viditelně ovlivněn.²⁰⁷

Dlouho překonaný společenský systém feudalismu byl od r. 1848 postupně

²⁰⁴ Jan JANÁK, Zdeňka HLEDÍKOVÁ, Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, Praha 2005, s. 273–293.

²⁰⁵ Srov. Eva SEMOTANOVÁ, *Historická geografie českých zemí*, Praha 1998, 2002².

²⁰⁶ J. ZÁLOHA, *Šumava od A do Z*, s. 157.

²⁰⁷ J. VESELÝ, *Města a městečka na Českokrumlovsku po roce 1850*, in: A. KUBÍKOVÁ, V. MAŠKOVÁ, J. VESELÝ, J. ZÁLOHA, *Českokrumlovsko – mozaika dějin 1850–1990*, Český Krumlov 2000, s. 53.

přeměňován na nově fungující kapitalistický způsob a řízené hospodářství. Četné novinky v hospodářském odvětví byly poměrně záhy rozšiřovány a jednoznačně napomáhaly k usnadnění a zrychlení práce, potažmo i společenského života. Na počátku šedesátých let 19. století nacházíme Českokrumlovsko konečně na startu hospodářského a kulturního rozvoje. Dosud fungující manufakturní systém výroby střídá počínající průmyslová éra. Také počet obyvatel se zde neustále navyšuje, přibývá přistěhovalců za prací, jejichž zaměstnavateli již nebyla vrchnost, nýbrž několik významných (především německých) rodin, které se s vidinou velkých zisků pustili v oblasti jižních Čech do podnikání.

V regionu Českokrumlovsko se začínaly rozmáhat v průběhu 19. století zejména větší hospodářské podniky využívající místního bohatství v podobě vytěžené tuhy či dřeva. Pro přepravbu dřeva se využíval Schwarzenberský plavební kanál a následně splavnost řeky Vltavy. Ve druhé polovině 19. století se značně rozvíjela těžba tuhy, o kterou se v Českém Krumlově a okolí staraly nově zřízené tuhové závody bratří Poráků. Od r. 1840 fungovala přádelna lnu a konopí Josefa Rudolfa Schindlera v Novém Spolí, v r. 1866 začal budovat na místě bývalého Pečkovského mlýna svoji rozsáhlou papírnu Ignác Spiro ve Větrní (dnešní Jihočeské papírny).²⁰⁸ V prostorách kláštera ve Zlaté Koruně od r. 1843 podnikal Petr Steffens, který se zde na místě bývalé Jungbauerovy továrny na sukno začal věnovat slévárenskému a strojírenskému průmyslu. Tamní historické budovy však byly touto průmyslovou výrobou velice poškozeny.²⁰⁹ Kromě již zmíněných podniků od čtyřicátých let prosperovala také nově vybudovaná železárna v Adolfově u Holubova,²¹⁰ ta však v sedmdesátých letech svoji činnost ukončila. V devadesátých letech 19. století zahájila průmyslovou výrobu papírna v Loučovicích na Kaplicku, o jejíž vybudování se zasloužil Arnošt Porák.²¹¹ V tamní celulózce se také ke konci osmdesátých let uskutečnily první stávky za zlepšení pracovní úrovně, kvůli nejednotnosti a neorganizovanosti se však nesetkaly s příznivou

²⁰⁸ Srov. http://www.encyklopedie.ckrumlov.cz/docs/cz/mesto_histor_prupro.xml.

²⁰⁹ J. ZÁLOHA, *Stručné dějiny*, s. 76–77.

²¹⁰ Železárna byla založena r. 1843 Adalbertem Lannou a společníky pro výrobu železa a litiny. Srov. Jan KOŘAN, *K počátkům jihočeského průmyslu železářského*, in: JSH 11, 1938, s. 46–53; Gustav HOFMANN, *Jihočeské železářny v 19. století*, in: JSH 39, 1970, s. 243–251. Železářny používaly limonitových rud v miocenních usazeninách a jako palivo dřevěné uhlí. Železárna Františkov používala rudy importované z Rakouska. Nejvýkonnější hutí byl Josef v Chlumu u Třeboně. Emanuel JANOUŠEK, *Železářny v Chlumu u Třeboně*, in: JSH 28, 1959, s. 65–75; Václav VONDRÁ, *Železárna v Adolfově*, in: Výběr XI., 1974, s. 140; TÝŽ, *Drobnosti o těžbě železné rudy a železárnách*, in: Výběr XIX., 1982, s. 82. Existovala i huť Gabriela u Benešova nad Černou. Srov. Milan MYŠKA, *Zaniklá jihočeská huť Gabriela 1770–1870 (Příspěvek k dějinám jihočeského železářství)*, in: JSH 50, 1981, s. 261–270.

²¹¹ Blíže: http://www.encyklopedie.ckrumlov.cz/docs/cz/region_histor_loucov.xml.

odezvou od zaměstnavatele.

V samotném Českém Krumlově stále fungovaly dva pivovary, které se ve druhé polovině 19. století dočkaly několika technologických inovací.²¹² V r. 1861 stávající papírnu ve vlastnictví rodu Pachnerů z Eggendorfu koupil obchodník Ignác Spiro a zahájil tím úspěšnou výrobu papíru, později přesunutou do Pečkovského mlýna ve Větrní. Díky dlouhodobé tradici ve městě fungovala také přádelna lnu a konopí, továrna firmy Wozelka na výrobu sukna, továrna na výrobu nábytku firmy Schinko či dvě továrny na pozlacování rámců. Jako první vznikla v r. 1860 Schönbauerova dílna, která kromě pozlacování vyráběla i obrazové rámy. Druhá Knechtelova dílna existovala pouze v letech 1878–1893.²¹³ Veškerá městská průmyslová výroba byla provozována mimo historické centrum, proto nedošlo k žádnému vážnějšímu narušení typického městského rázu. Jedinou výjimkou je likvidace původního středověkého opevnění a některých městských bran, které musely ustoupit budování lepší dopravní infrastruktury ve městě.²¹⁴ V r. 1871 byla ve městě otevřena první třída soukromého reálného gymnázia, po přímluvě knížete Schwarzenberka převzal posléze správu školy stát. Vyučovacím jazykem zde byla němčina. Se vzrůstajícími česko-německými konflikty se ve městě dlouho usilovalo o zřízení české školy. O to se postarala až ÚMŠ, která zde v r. 1882 zřídila první českou soukromou školu. Zřízení první veřejné školy s vyučovacím českým jazykem bylo pozdržováno hlavně německými obyvateli města, kteří měli většinu v místní školní radě. Povedlo se až r. 1885, umístěna byla později do budovy divadla.²¹⁵

S průmyslovým rozvojem oblasti Českokrumlovsko nutně souviselo i zkvalitnění místní dopravní infrastruktury, neboť bylo třeba zajistit dopravní i finanční spojení s dalšími významnými hospodářskými centry. První důležitý krok byl k tomu udělán již ve třicátých letech 19. století, kdy došlo zásluhou otce a syna Gerstnerových k vybudování vůbec první železniční trati v Čechách (v letech 1825–1832). František Josef Gerstner byl nejprve zvolen do čela komise, která měla realizovat propojení Vltavy s Dunajem. Místo plavebního kanálu však komisi předvedl v r. 1807 svůj návrh na vybudování „železné silnice“ kombinované s vodní cestou. Realizace tohoto plánu byla dlouho pozdržována, až ji v r. 1820 F. J. Gerstner svěřil do péče svého syna

²¹² Blíže: O. ŠEDA, „Kde se pivo vaří...“. *Modernizace a exportní strategie jihočeských pivovarů a sladoven 1848–1945*, in: *Kultury na hranici*, s. 149–154.

²¹³ Srov. http://www.encyklopedie.ckrumlov.cz/docs/cz/mesto_histor_prupro.xml.

²¹⁴ Blíže: http://www.encyklopedie.ckrumlov.cz/docs/cz/mesto_histor_hibrop.xml.

²¹⁵ Blíže: Jaroslav HOŘEJŠ, *Zápas o českou školu v Českém Krumlově*, České Budějovice 1929.

Františka Antonína. S nákladnou stavbou mu pomohly i tři vídeňské bankovní domy, které se postaraly o konečnou výstavbu trati. F. A. Gerstner se po zkušenostech z Anglie ujal funkce stavbyvedoucího, kterou vykonával do r. 1829.²¹⁶ Koněspřežní železnice,²¹⁷ jež svou původní trasou České Budějovice - Linec vedla Českokrumlovskem přes Velešín, Kaplici, Rybník a Horní Dvořiště, však těžko mohla svým charakterem sloužit rozmáhajícímu se českokrumlovskému průmyslu. Koňské spřežení, které po ní od r. 1832 zajišťovalo přepravu, začínalo být od r. 1870 nahrazováno parní lokomotivou.²¹⁸ Požadavek vybudovat tehdy moderní parní železnici v regionu stále sílil, neboť jižní Čechy obecně stály na hospodářské periferii ve srovnání se zbytkem země. Z několika navržených projektů vzešel definitivní plán na vybudování trati České Budějovice - Želnavá až v r. 1883, nicméně samotné zahájení stavby bylo odloženo až na r. 1890. První úsek trati České Budějovice - Kájov byl slavnostně zprovozněn v listopadu 1891, druhý úsek Kájov - Želnavá pak v červenci 1892. Vybudování parní železniční tratě pomohlo v tomto regionu nejen k navázání lepších hospodářských kontaktů, ale také konečně k rozvoji turistiky či k využití lákavějších pracovních nabídek.²¹⁹

Druhá polovina 19. století kromě hospodářské konjunktury přinesla tomuto regionu i nemalé starosti v podobě národnostních třenic. Dosud relativně klidné vzájemné česko-německé vztahy podráždil zejména politický a hospodářský vývoj, jehož přeměnu nastartoval revoluční rok 1848. S koncem patrimoniální správy a ustanovením nové zemské samosprávy se začaly objevovat první národnostní neshody, kterým postupující léta přidaly na intenzitě, stejně jako působení a podnikání německých obyvatel v této pohraniční oblasti. Češi i Němci si představovali vzájemné soužití každý jinak. Němci se chopili hospodářských příležitostí daleko rychleji, samozřejmě k nelibosti Čechů, kteří se cítili utlačováni nejen hospodářsky, ale také národnostně (viz otázka škol apod.). Situace se samozřejmě odvíjela od pozice Čechů v rámci monarchie, která v této době také byla mírně nelichotivá ve srovnání s jinými národy. Pocit rostoucího národního uvědomění zapříčinil rozdělení téměř všeho na české a německé. Češi i Němci se stále více začali sdružovat v různých zájmových,

²¹⁶ Ludmila KUČEROVÁ, Ivo HAJN, *Historií a krajem koněspřežky*, České Budějovice 2008, s. 15–16.

²¹⁷ J. ZÁLOHA, *Dávná svědectví o koněspřežní železnici*, in: *Výběr XXXV.*, 1998, s. 252–254; Radovan REBSTÖCK, *Koleje přes Šumavu*, Sušice 2007.

²¹⁸ Blíže: I. HAJN, *Koněspřežní železnice České Budějovice - Linec - Gmunden*, České Budějovice 2004, s. 35–38.

²¹⁹ P. JURÍK, c. d., s. 224.

společenských a profesních spolicích,²²⁰ kde své vlastenectví cíleně posilovali a paktovali se proti druhé straně. Situace se vyhrotila především na počátku osmdesátých let, kterým „vděčí“ mimo jiných i spolek Národní jednoty pošumavské za svůj vznik.²²¹

²²⁰ Zřízení a činnost spolků byly již dříve zákony jasně vymežovány. Poslední zákon, který určoval pravidla pro spolkový život v průběhu 19. století, byl spolkový zákon z **15. 11. 1867 č. 134/1867 ř. z., O právé spolčovacím**. Ten byl zároveň součástí prosincové ústavy vydané v témže roce a platil v mírně pozměněné podobě až do poloviny 20. století. Zákon měl tři části – O spolicích vůbec, O spolicích politických a Ustanovení trestní a závěrečná. V první části bylo jasně vymezeno, pro která společenství zákon neplatil, stejně jako podmínky založení spolků. Zákon č. 134 z r. 1867 se vracel v podstatě k liberálnímu zákonu z r. 1849, kterým se nahrazoval koncesní systém (k založení spolků nutné povolení úřadů) samotnou ohlašovací povinností (nutno úmysl založení spolků nahlásit zemskému úřadu, v Čechách místodržitelství, a předložit stanovy spolku). Daný úřad pak rozhodoval o „nezávadnosti“ spolku, tzn. zda-li byl zákonně, právně i státně bezpečný, pokud tomu tak nebylo, musel úřad vydat do čtyř týdnů od ohlášení rozhodnutí o jeho zákazu. Pokud splňoval všechny podmínky, pak byl po uplynutí této doby automaticky ustanoven. Jednalo se o tzv. systém normativního určení. Povinnost ohlašování pak platila i pro změny spolkových stanov, zřízení filiálek či sdružování spolků ve svazy. Do tří dnů od ustanovení spolku pak muselo nově zřízené představenstvo oznámit své složení zeměpanskému úřadu bezpečnosti nebo okresnímu politickému úřadu. Další paragrafy první části zákona určovaly také povinnosti spolku vůči tomuto úřadu, který byl jeho dozorcem ze strany státu. Spolky byly povinovány hlavně odevzdáváním zpráv o činnosti a ohlašování konání schůzí a shromáždění. Odvolacím orgánem pro všechny záležitosti bylo Ministerstvo vnitra. V závěru první části se hovořilo také o případném zániku spolku a to jak z rozhodnutí příslušných orgánů (především kvůli překročení svých pravomocí nebo kvůli případnému státnímu ohrožení), tak z dobrovolného rozhodnutí spolku. Druhá část zákona se zabývala specifikací činnosti politických i nepolitických spolků. Poslední část zákona vyměřovala hlavně sankce za přestoupení spolkového zákona. Blíže: Marek LAŠŤOVKA, Barbora LAŠŤOVKOVÁ, Tomáš RATAJ, Jana RATAJOVÁ, Josef TŘIKAČ, *Pražské spolky. Soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895–1990*, Praha 1998, s. 12–14.

²²¹ Srov. J. ZÁLOHA, *Stručné dějiny*, s. 81–84.

5. Kulturní život v Českém Krumlově a okolí po vzniku místního odboru NJP a v 1. polovině 20. století.

5.1. K vybraným aspektům započaté menšinové práce v pohraničí.

Vznik Národní jednoty pošumavské byl vynucen výše zmíněným složitým národnostním vývojem na počátku osmdesátých let 19. století. České země byly se svým postavením v rámci monarchie velmi nespokojeny a toužily tento nepřející stav brzy napravit. Česká nespokojenost se zakládala především na dlouhotrvajících národnostních požadavcích, prosazovaných už z dob revolučního hnutí v r. 1848, kterým dosud nebylo vyhověno. Příznivé změny se Češi nedočkali ani v r. 1867, kdy si své státoprávní postavení vydobyli Maďaři. Po dalších protestech se Čechům dostalo příslibení k nápravě až v r. 1871 v podobě tzv. fundamentálních článků, které měly Čechům mimo jiné zaručit jazykové zrovnoprávnění, kdy soudci a úředníci měli ovládat oba jazyky. Fundamentální články však vyvolaly okamžitý odpor Maďarů i Němců, který byl natolik silný, že zapříčinil stažení tohoto ujednání ještě v říjnu téhož roku. Češi pak od té doby začali ještě více pohlížet na Němce jako na své nesmiřitelné nepřátele s tím, že jejich nedůvěra k monarchii už nikdy nezmizela.²²²

Obecně se česká většina stále cítila být velmi znevýhodňována vůči německé menšině žijící v Čechách. Spory se pak ještě více vyhrotily po vydání Stremayrových jazykových nařízení z r. 1880, kdy Čechům bylo konečně po dlouhém boji vyhověno v tom, že mohli v rámci úředního styku používat český jazyk (do té doby se úřední jednání vyřizovala pouze v němčině). Protesty proti tomuto nařízení se začaly silně ozývat hlavně z pohraničí, kde pozice a počet Němců byl na mnoha místech jasně výraznější. Kromě jazykové otázky na úřadech a obsazování těchto úřadů byla vzájemně problematická i otázka jednoho či dvojjazyčného označení ulic, železničních stanic, jídelních lístků, stejně tak i cestovních jízdenek. Ačkoli se může zdát, že se jednalo o malichernosti, byly tyto záležitosti zvláště Čechy považovány za svatou věc. Závažněji však působila otázka hospodářská a sociální. V té dosud progresivnější Němci museli čelit českému odhodlání zapojit se do procesu. Výhodou jim mělo být to, že narozdíl od německé strany byli nuceni se učit jazyk svých nepřátel, takže byli lépe jazykově vybaveni například pro funkce ve státních úřadech.²²³ Němečtí poslanci pak

²²² Srov. Milan SLÁDEK, *Němci v Čechách. Německá menšina v českých zemích a Československu 1848–1946*, Praha 2002, s. 13–14.

²²³ Johannes URZIDIL, *Malý průvodce dějinami Čech*, Horní Planá 2005, s. 100.

v rámci svého nesouhlasu požadovali urychlenou nápravu jazykových poměrů s tím, že chtěli prosadit němčinu za státní jazyk či vytvořit uzavřené jazykové území. Na mnoha místech pořádali sjezdy, které jim měly svoji agitační funkcí posloužit k získání početné podpory.²²⁴

Na základě těchto jednání vznikl ve Vídni r. 1880 významný německý školský spolek *Deutscher Schulverein*, který měl na starosti školské záležitosti a své uplatnění našel hlavně na česko-německém smíšeném území, kde výrazně podporoval německé soukromé školství. Popularita tohoto spolku byla obrovská. V prvním roce jeho činnosti bylo založeno na 250 místních odborů a už v r. 1887 měl 1.174 odborů a na 120.000 členů. V Čechách se svojí činností soustředil převážně na Prahu a okresy plzeňský, prachatický a stříbrský. Do r. 1903 své informace spolek otiskoval ve věstníku *Mittheilungen des Deutschen Schulvereins*, nově pak začal vycházet měsíčník *Der getreue Eckart*.²²⁵ Hlavním úkolem tohoto měsíčníku bylo kromě poskytování podpory Němcům v započatém národnostním boji i poskytování informací o postavení Němců v Rakousku. Stejně tak se zabíral líčením německých lidových zvyků, básní a různých povídek ze života Němců.²²⁶ Po zániku Rakouska-Uherska začal v nově vzniklém Československu od r. 1919 na stejné bázi působit spolek *Kulturverband*, jehož hlavním úkolem bylo úspěšné obstarávání finančních prostředků na podporu němectví v Čechách.²²⁷

Kromě spolku *Deutscher Schulverein* poskytoval pro Němce v Čechách a němectví obecně významnou podporu také spolek *Der allgemeiner Verband*, který svou činnost zahájil v r. 1886. V r. 1894 byl v Berlíně přejmenován na *Der Alldeutsche Verband*, jeho tiskovým orgánem byl týdeník *Alldeutsche Blätter* a jeho zájmem především posilování sounáležitosti mezi Němci obecně. Podobného ražení jako *Deutscher Schulverein* byl také v r. 1881 v Berlíně založený spolek *Allgemeiner Deutscher Schulverein*, jehož cílem byla podpora němectví a německého školství mimo Německé císařství.²²⁸ Jak *Alldeutscher Verband*, tak i *Allgemeiner Deutscher Schulverein* byly pro české Němce výraznou zahraniční podporou, která jim v prvopočátcích těchto národnostních bojů pomáhala mít ve smíšených oblastech

²²⁴ Marcela C. EFMERTO VÁ, *České země v letech 1848–1918*, Praha 1998, s. 85.

²²⁵ A. HUBKA, *Menštinová práce*, s. 36–37.

²²⁶ Pošumaví, roč. I., č. 3, z 20. 3. 1903, s. 37.

²²⁷ K. ŘEHÁČEK, *Národní jednota*, s. 226–227.

²²⁸ A. HUBKA, *Menštinová práce*, s. 33–34.

mírnou převahu. K tomuto stavu pak význačně přispěl svoji činností i spolek Bund der Deutschen in Böhmen založený v r. 1884, k němuž se na počátku 20. století hlásilo na 60.000 lidí, jejichž počet se s postupujícími lety dál zvyšoval. Bund der Deutschen in Böhmen byl také zřizovatelem finančního ústavu Kreditanstalt der Deutschen založeného r. 1911. Ten tak vytvářel německou protiváhu k české Živnostenské bance založené již v šedesátých letech 19. století, která fungovala jako ústředna pro české záložny a vystupovala proti vídeňským a německým bankám v českých zemích. Zřizování peněžních ústavů pak hrálo velmi významnou roli v otázce tzv. hospodářského nacionalismu.²²⁹

I česká strana se snažila co nejrychleji využít vzrůstající nacionalismus své doby a i ona se snažila o rychlou centralizaci svých zájmových aktivit a podpor. Z tohoto popudu reagovala ihned po založení německého spolku Deutscher Schulverein založením podobné instituce na své straně. Ještě téhož roku (1880) vznikla v Čechách Ústřední matice školská, která měla za úkol podporovat a nově rozvíjet české soukromé školství ve smíšených oblastech. Svými aktivitami měla plnit úkoly celozemského hnutí a zároveň korigovat činnost již stávajících regionálních matic v Prostějově, Olomouci, v Českých Budějovicích,²³⁰ Opavě, Brně, Litoměřicích a ve Znojmě.²³¹ Českou radost

²²⁹ Dobově se mluví o tzv. pozitivním národohospodářském vlastenectví (Albín Bráf). Dnešní historiografie spíše hovoří o tzv. hospodářském nacionalismu, neboť je zřejmé, jak významnou roli hrálo samo hospodářství na přelomu 19. a 20. století. Stalo se v podstatě politickým prostředkem národního hnutí, jehož typické heslo „Svůj k svému!“ vyjadřovalo jasné postoje jak české, tak německé strany. Srov. KOLEKTIV, *Rozumět dějinám*, s. 31–32.

Z české strany akce „Svůj k svému!“ měla jasnou definici. Podle ní Čech „vlastenec“ kupuje zboží u nacionálně českého obchodníka, odebírá zboží u nacionálně českého výrobce, peníze si pak půjčuje a vkládá výhradně u nacionálně českých peněžních ústavů, stejně jako využívá služeb výhradně českých řemeslníků a firem. Jan HÁJEK, Eduard KUBŮ, *Specifické rysy hospodářského nacionalismu v multinacionální střední Evropě – případ českých zemí*, in: Jan HÁJEK, Drahomír JANČÍK, Eduard KUBŮ (edd.), *O hospodářskou národní državu. Úvahy a stati o moderním českém a německém nacionalismu v českých zemích*, Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 1–2005, Studia Historica LIX, Praha 2009, s. 15.

²³⁰ Matice školská v Českých Budějovicích se ustavila na základě dlouhodobých snah o zřízení první české školy ve městě. Dosud ve městě fungovaly pouze školy německé, což českobudějovičtí Češi mínili brzy napravit. Hlavní zásluhu na vzniku Matice školské ve městě měl JUDr. August Zátka, který po vzoru stanov Matice prostějovské vypracoval českobudějovické stanov. Ty pak 11. listopadu 1872 předložil místodržitelství, které je výnosem ze 27. listopadu 1872, č. j. 56386, schválilo. Ustavující valná hromada se pak konala 15. prosince 1872, členy ústředního výboru byli zvoleni MUDr. Gustav Bozděch, ředitel gymnázia a c. k. zemský školní inspektor, Jindřich Grossmann, obchodník, JUDr. Vendelín Grünwald, advokát, Adolf Pech, majitel domu, P. Antonín Skočdopole, prof. bohosloví, Jakub Snopek, ekonom, JUDr. Antonín Wokáč, advokát, Jan Wolf, fotograf a samozřejmě JUDr. August Zátka, kandidát advokacie. Tento výbor si pak na ustavující valné hromadě vytyčil hlavní úkoly své práce, tj. opatřit dostatečný fond k vydržování školy, najít vhodné místnosti a školní vybavení a jmenovat způsobilé učitele. První česká škola pak byla ve městě otevřena 1. října 1873. Jednalo se o českou obecnou školu chlapeckou, která měla čtyři třídy a navštěvovalo ji 276 žáků, následujícího roku přibyla pátá třída. Škola pak od ledna r. 1879 po finančních problémech přešla do veřejné správy. O dalším působení Matice

ze zřízení centrální školské organizace samozřejmě nesdíleli Němci, kteří byli navíc v r. 1882 silně podrážděni rozdělením pražské univerzity na Karlo-Ferdinandovu univerzitu českou a německou. Možnost studovat univerzitu v mateřském jazyce ji konečně otevřelo pro širší vrstvy českého obyvatelstva. ÚMŠ i Deutscher Schulverein měly za úkol všemi možnými prostředky podporovat vznik a rozvoj soukromého menšinového školství v pohraničních oblastech. Na mnoha místech totiž fungovala pouze jedna veřejná škola s jedním vyučovacím jazykem spravovaná státem. Díky nízkým početním stavům druhé národnostní skupiny často nebylo možné zřídit další veřejnou školu, a proto spolky svými prostředky usilovaly o vznik a výstavbu nových menšinových soukromých škol, přestože to nebylo vůbec jednoduché a brzy se musely vypořádat s finančními komplikacemi.²³²

Obě strany si již brzy poté začaly být vědomy, že k získání dalších peněz na vydržování menšinového školství bude třeba shánět podpory i v jiných oblastech veřejného života. Jako první zareagovali opět Němci, respektive Josef Taschek, který v říjnu r. 1883 na schůzi německých důvěrníků v Českých Budějovicích vyslovil myšlenku zřídit větší německý svaz v oblasti Šumavy s daleko širšími zájmy než dosud projevovanými spolkem Deutscher Schulverein. Z tohoto popudu začal oficiálně od dubna r. 1884 rozvíjet svoji činnost další nacionální spolek Deutscher Böhmerwaldbund,²³³ jehož zájmy se soustředily i na oblast úspěšně započatého německého hospodářství v národně smíšených oblastech českého pohraničí. Především tato oblast měla rozšířit spolkové finance, které však byly obratem věnovány na další aktivity konané tímto spolkem. Po dobu existence spolku se uskutečňovala výrazná podpora rozličných národních akcí, vyžití se našlo i v oblasti sociální a kulturní. Vznik a působení Böhmerwaldbundu však nebylo automaticky vše přijato všemi Němci, hlavně antisemitsky zaměřením Němci a Všeněmci měli problém s osobou

školské v Českých Budějovicích blíže: August ZÁTKA, *Matice školská v Českých Budějovicích, její vzor a pokračovatelé*, České Budějovice 1925, s. 6–62.

²³¹ Nejprve vznikla v r. 1872 Matice školská v Prostějově a Olomouci, následovala Matice školská v Českých Budějovicích (r. 1872), poté zahájila činnost Matice školská v Brně (r. 1878) a stejného roku jako centrální ÚMŠ (1880) započala s vydatnou podporou svých místních škol i Matice školská v Litoměřicích, Opavě a Znojmě. Blíže: *Ottův slovník naučný*, díl XVI., s. 990–991.

²³² K. ŘEHÁČEK, *Národní jednota*, s. 227–228.

²³³ Do obvodu činnosti Böhmerwaldbundu patřilo v Čechách 17 okresů, převážně pak na jihozápadní hranici. Kromě činnosti starosty Josefa Taschka v Č. Budějovicích se spolek spoléhal i na činnost starosty Prachatic Jana Zdiarského aj. Na úspěšné fungování Böhmerwaldbundu mělo vliv i působení Dr. Gustava Schreinerera, předsedy německého odboru Zemědělské rady při českém zemském sněmu. Ze své funkce se zasloužil o přidělování dotací a subvencí na finanční podporu německého menšinového boje v západních a jižních Čechách. F. SVÁTEK, *Český a německý nacionalismus. „Jazykový boj“ menšin na jižní hranici Čech v 19. století*, in: *Kultury na hranici*, s. 233.

zakladatele Josefa Taschka. Na přelomu 19. a 20. století probíhala v Českých Budějovicích ostrá kampaň vedená proti Taschkovi i jeho rodině. S rostoucím antisemitismem se kritika nesla hlavně na Taschkovu podporu Židů a na údajné zneužití jeho funkce ve svůj prospěch. Tato kritika zapříčinila vznik dalších odborů všenněmeckého sdružení Bund der Deutschen in Böhmen, jehož působení vůči Deutscher Böhmerwaldbundu bylo v podstatě konkurenční.²³⁴

Konkurence se záhy vytvořila i z české strany. Ze stejných důvodů, které vedly Němce k vytvoření zájmově širšího spolku, došlo i ke vzniku několika významných českých spolků, které svou obrannou funkcí měly přispět k rozšíření českého vlivu ve smíšených oblastech pohraničí. Největší zásluhu na tom nepochybně měla Národní jednota pošumavská založená v červnu r. 1884 v Praze. Druhou největší jednotou byla v r. 1885 založená Národní jednota severočeská. Obě organizace se těšily obrovské oblibě českého lidu, s německými spolky je pak čekal dlouholetý boj o získání převahy v národnostně smíšeném území doprovázený mnohačetnými vzájemnými aférami. Prioritním úkolem jednot bylo shromažďování financí na podporu české menšiny v pohraničních smíšených oblastech, kde se zasadily o rozvoj českého školství, pořádání kulturních akcí a sbírek a o zřizování oblíbených knihoven.²³⁵ Působení NJP se významně podepsalo na historickém vývoji českého jihu od poloviny osmdesátých let minulého století až do poloviny 20. století, kdy nově nastavený politický kurz rozhodl o zbytečnosti existence tohoto obranného spolku.

Menšinová práce se však neorganizovala ryze pod tlakem politických událostí v osmdesátých letech 19. století. Započata a rozvíjena byla už dříve, ačkoli spolky, které se jí v té době věnovaly, nebyly výhradně soustředěny na tento typ práce. Z české strany to byla hlavně tělovýchovná organizace Sokol, která už v době svého vzniku na počátku šedesátých let významně podporovala kromě správných zásad tělovýchovy i národní cítění a hrdost. Z toho důvodu také r. 1883 ustavila první sokolské jednoty, které působily v národně ohrožených krajích (Duchcov a Znojmo). Sokol poté začal spolupracovat s dalšími národními jednotami, aby mohl český živel dále aktivně posilovat a rozvíjet se. Soustavná menšinová práce je pak organizací vykonávána od r. 1896. O rok později je při sokolstvu zřízen tzv. Národní základ, kam členové

²³⁴ A. HUBKA, *Menšinová práce*, s. 39.

²³⁵ KOLEKTIV, *Rozumět dějinám*, s. 32.

vydatně přispívali na zřizování a výbavu tělocvičen atd.²³⁶ Není proto pochyb, že i jimi konaná práce přispěla významně k podpoře českých zájmů na smíšeném území českých zemí. České zájmy byly aktivně prosazovány i dolnorakouskými Čechy, kteří sice byli v Rakousku v menšině, ale kulturně se tmelili od šedesátých let ve spolcích typu Komenský (rozvoj školství),²³⁷ Pokrok (divadelní činnost), Lumír (pěvecký spolek), Sokol atd.. Později ve Vídni vznikly další významné české spolky – Spolek pro šíření lidové osvěty (1897), spolek Svatopluk Čech pro doplňování českých knihoven (1898), tělovýchovná jednota Bořivoj (1889) a několik dalších, převážně dělnických, tělovýchovných jednot.²³⁸

Pro podporu německví v pohraničí fungoval už od šedesátých let tělovýchovný spolek německé mládeže Turnverein (Deutscher Turnverein). Právě po jeho vzoru byla r. 1862 založena česká tělovýchovná organizace Sokol.²³⁹ Turnverein se kromě tělovýchovných aktivit zajímal i o kulturu a sociální oblast a ke konci 19. století výrazně přispěl k podpoře německví protičeským vystupováním.²⁴⁰

Na počátku osmdesátých let je město Český Krumlov sídlem okresního hejtmanství, soudní okresy pod něj spadající jsou Český Krumlov, Chvalšiny a Horní Planá. Českokrumlovsko však v této době budí dojem mírně zaostalé oblasti vůči zbytku českých zemí. Až vybudování kvalitní železniční sítě v r. 1892 mělo podíl na kulturním rozvoji a pronikání místního průmyslu do celé země. Českokrumlovsko bylo v této době převážně německým krajem, pouze malá část byla výlučně česká. I sousední kaplický okres se nacházel v téměř totožném národnostním rozložení. Nejhoršího výsledku dosáhl v r. 1880 soudní okres Vyšší Brod, ve kterém k tomuto roku bylo celkem pouze 20 Čechů. Nutno připomenout, že první oficiální sčítání obyvatel v r. 1880, jehož výsledky jsou pro oblast Českokrumlovska níže uvedeny,

²³⁶ Václav HATAJ, *Obranné spolky a sokolstvo*, in: Jaroslav HORA (ed.), *Jubilejní sborník jednatelského odboru Národní jednoty pošumavské v Plzni 1884–1934*, Plzeň 1934, s. 69.

²³⁷ Spolek Komenský byl založen v r. 1872 ve Vídni a v jubilejním čtyřicátém roce své činnosti měl už 51 odborů, z nichž 25 působilo v Rakousku a 26 v českých zemích s asi 13.000 členy. Na školách Komenského vyučovalo v r. 1912 63 učitelů a jiných zaměstnanců. V tomto jubilejním roce spolek vydržoval svým nákladem celkem pět obecných škol (III., X., XII., XX. vídeňský okres a Poštorná, z čehož však školy ve III., XII. a XX. okrese byly uzavřeny), tři opatrovny ve III. a X. okrese, v Poštorné a tři jazykové školy, kde byl vyučován český jazyk. Mimo školské záležitosti se spolek věnoval přednáškové a knihovní činnosti a organizoval také prázdninové pobyty českých dětí z Vídně v českých zemích atd. Jaroslav VACULÍK, *České menšiny v Evropě a ve světě*, Praha 2009, s. 131–134.

²³⁸ TAMTÉŽ, s. 135.

²³⁹ M. SLÁDEK, c. d., s. 18.

²⁴⁰ Mario PRAŽMA, *Dějiny tělesné výchovy a sportu okresu Český Krumlov v letech 1700–1968* (DP – Katedra dějepisu, Pedagogická fakulta v Českých Budějovicích), České Budějovice 1970, s. 3.

se konalo na základě tzv. obcovací řeči, což výsledky samozřejmě mírně zkresluje.

V soudním okrese Český Krumlov bylo v r. 1880 tímto sčítáním zjištěno celkem 28.787 obyvatel, z čehož 13.867 bylo Čechů a Němců 14.880, zbytek patřil jiným národnostem. Ve městě samotném žilo v r. 1880 z celkového počtu 7.659 obyvatel 1.658 Čechů, z čehož jasně vyplývá, jaké poměry ve městě a jeho blízkém okolí panovaly.

V soudním okrese Chvalšiny bylo v r. 1880 napočteno celkem 13.530 obyvatel, z čehož Čechů bylo 1.695 a Němců 11.829. Zajímavostí Chvalšinska je, že zde nebyl zjištěn výskyt židovské národnosti, což jasně dokazuje, že se jednalo o chudší kraj bez nějaké výrazné obchodní perspektivy.

V soudním okrese Horní Planá bylo v r. 1880 zjištěno celkem 15.353 obyvatel, z nichž Čechů bylo pouhých 139 a Němců 15.155. Tento okres je pokračováním ryze poněmčeného pohraničního pásu souvislého s okresem volarským.²⁴¹

Češi byli navíc na počátku osmdesátých let i po ekonomické stránce v nevýhodě vůči Němcům, kteří se svojí podnikavostí postarali o jasnou ekonomickou převahu v regionu. České obyvatelstvo zde působilo spíše na pozicích dělníků a služebníků. Tito dělníci pak pracovali převážně v německých továrnách roztroušených po okrese a ačkoli své protesty vůči zaměstnavatelům vyjadřovali již dříve, jejich nezkušenost a špatná organizace se podepsala na jejich neúspěchu. Velice často žili v nuzných podmínkách, které se po rozmachu dělnického hnutí na počátku 20. století snažili svými protesty napravit, ať už se jednalo o podmínky bytové i platové.²⁴² Obyvatelé, kteří se dali „do služby“, byli také vystaveni skromným poměrům a lecjakému německému útisku. Pouze Čechům – řemeslníkům se podařilo zajistit si lepší postavení a získat lepší kapitál, v oblasti jich však v této době nepůsobilo mnoho. Většinou se pak věnovali obchodní činnosti, řeznictví, řezbářství, hodinářství, krejčovství nebo vlastnili mlýny. Nejlepší postavení bylo zaručeno státním zaměstnancům, duchovním a tradičně

²⁴¹ K. VONDRÁČEK, c. d., s. 77–84.

²⁴² Dělnická třída stála na Českokrumlovsku relativně dlouhou dobu mimo všeobecné dění. O socialismu jako takovém zde nebylo velkého povědomí a dělníci dlouhou dobu nevěděli, jak řešit otázku zlepšení své obtížné situace, ačkoli jich zde nebylo málo – v okrese Český Krumlov v r. 1890 na pozici dělníků pracovalo 2.329 osob, na Kaplicku pak 300 osob. K rozšíření myšlenek dělnického hnutí na Českokrumlovsku došlo až na počátku 90. let 19. století. První impuls přišel od sociálně-demokraticky znalého fotografického pomocníka Josefa Seidela, který do Č. Krumlova přišel z Vídně, kde otázka dělnické třídy byla velmi aktuální. Hnutí se pak definitivně dostalo do podvědomí až v r. 1893, kdy se v Č. Budějovicích konal sjezd Československé sociální demokracie. J. ZÁLOHA, *Stručné dějiny*, s. 86.

zaměstnancům Schwarzenberského panství.²⁴³

V r. 1888 přebírá správu Schwarzenberského panství po svém otci kníže Adolf Josef (1888–1914), kterého po studiích zaměstnávala především význačná vojenská kariéra. Patřil ke konzervativní straně, v dubnu r. 1861 se připojil k podpisu známé deklarace „Státoprávní ohrazení českých poslanců“, v r. 1867 byl zvolen do zemského sněmu a r. 1879 do říšské rady. Kromě konzervativních názorů ho charakterizovalo i silné sociální cítění doprovázené zvýšeným zájmem o charitativní, kulturní, vědecké a spolkové záležitosti.²⁴⁴ Po jeho smrti v r. 1914 přebíral správu rodinného majetku syn Jan Nepomuk (1914–1938).²⁴⁵ I on se po studiích a základní vojenské službě stal v r. 1891 členem zemského sněmu, posléze říšské rady a od r. 1915 byl dědičným členem rakouské panské sněmovny. Upřednostňoval stejné zájmy jako jeho otec, zvláště v letech války se angažoval ve finanční podpoře několika důležitých nemocnic a sanitních vlaků. Podporoval i rozšíření železniční sítě, která měla zpřístupnit další místa Šumavy.²⁴⁶ Tvrdým zásahem pro Schwarzenberky i šlechtu obecně byl po vzniku Československé republiky v říjnu 1918 zákaz užívání šlechtických titulů, který v podstatě zapříčinil vymizení historické šlechty ze zemských institucí a orgánů. Dalekosáhlejší důsledky pak pro historickou šlechtu českých zemí měla tzv. pozemková reforma,²⁴⁷ která nejen Schwarzenberky připravila o rozsáhlé majetky. Jan Nepomuk zemřel už na počátku okupace Sudet. Jeho pohřeb o několik měsíců později pak byl smutnou demonstrací nových poměrů. Pohřben byl v Třeboni za účasti nových představitelů protektorátní vlády. Tehdy to bylo také naposled, kdy vystoupila slavná

²⁴³ Zdeňka ERHARTOVÁ-SEKYROVÁ, *Společenský a kulturní život v okrese Český Krumlov na přelomu 19. a 20. století* (DP – Katedra dějepisu, Pedagogická fakulta v Českých Budějovicích), České Budějovice 1983, s. 8.

²⁴⁴ P. JURÍK, c. d., s. 217.

²⁴⁵ V době před 1. světovou válkou tvořilo schwarzenberský majetek celkem devět panství: Hluboká, Třeboň, Č. Krumlov, Horní Planá, Protivín, Vimperk, Dlouhá Ves, Chýnov a Domašice. Vlastní správa se dělila na čtyři oblasti – lesnictví, polní hospodářství a rybníkářství, průmysl a ústřední úctárnu. TAMTÉŽ, s. 243.

²⁴⁶ A. MARKUS, c. d., s. 45–47.

²⁴⁷ O realizaci zákona o pozemkové (záborové) reformě rozhodlo v dubnu 1919 Národní shromáždění. Pro účely této reformy se měl zabírat pozemkový majetek o výměře nad 150 ha zemědělské půdy, nebo nad 250 ha veškeré půdy. Jejím úkolem bylo vyvlastnit velký pozemkový majetek a převést ho do vlastnictví nových drobných držitelů půdy z řad zemědělců, obcí a také státu. Zábor podle pozemkové reformy nejintenzivněji probíhal v letech 1922–1926, na jejíž realizaci se pak od června 1919 podílel nově zřízený Státní pozemkový úřad, pod který se v r. 1920 ustavilo několik obvodových úřadoven. Pro oblast jižních Čech se ustavily úřadovny v Č. Budějovicích a komisariáty v Č. Budějovicích, Jindřichově Hradci, Písku a Strakonících. Úkolem úřadoven bylo především rozdělovat pozemky do 10 ha půdy přihlášeným zájemcům. Blíže: J. ZÁLOHA, *Průběh první pozemkové reformy na Českokrumlovsku*, in: Českokrumlovsko – mozaika, s. 57–58.

Schwarzenberská garda.²⁴⁸

Jako poslední příslušník hlubocké větve Schwarzenberků působil do poloviny 20. století ještě syn Jana Nepomuka Adolf Jan (1938-1950). Ten se stal po konci první světové války, které se aktivně účastnil na Ruské frontě, v Sýrii a Itálii, vášnivým fanouškem automobilismu, šermu a lovu. I on se musel vypořádat s důsledky zrušení šlechtických titulů a pozemkové reformy realizovaných po vzniku nového Československa.²⁴⁹ Jako JUDr. Adolf Schwarzenberk se poté angažoval v hospodářské, kulturní i sociální oblasti. Byl dobrým přítelem pražského primátora Dr. Karla Baxy, který byl dlouholetým předsedou NJP. Tímto se Jednotě dostalo tiché podpory i od samotného Adolfa Schwarzenberka, kterému zájmy českého jihu nikdy nebyly lhostejné.²⁵⁰ Z rozšiřujícího se nacismu měl pochopitelné obavy, proto od svých zaměstnanců důrazně vyžadoval zákaz účasti na akcích nacistů atd. I po plánovaném obsazení Sudet se Adolf Schwarzenberk významně podílel na obraně republiky. Společně s dalšími aristokratickými rody podepsal tzv. Prohlášení členů starých rodů, které sepsal Karel Schwarzenberk z orlické větve rodu. Prohlášení mělo vyjadřovat jednoznačnou věrnost republice, která se zanedlouho proměnila v Protektorát Čechy a Morava. Po pohřbu svého otce Jana Nepomuka odjel se svoji ženou Hildou nejprve do Vídně, pak do Itálie a konečně do Spojených států amerických. V New Yorku pobývali od dubna r. 1941 jako „hosté“ americké vlády.²⁵¹ Před svým odjezdem ze země v r. 1939 jmenoval správcem svého majetku bratrance Jindřicha.²⁵² Nicméně už v r. 1940 byl jeho majetek, včetně zámku Hluboká, nacisty zabaven. Tento zabavený majetek se však svým původním pánům nevrátil ani po konci války a obnově Československé republiky. Vzhledem k německému původu jména Schwarzenberg se podle některých názorů na jejich majetek měl vztahovat dekret prezidenta Beneše 12/1945 Sb. „O konfiskaci majetku zrádců, Němců a Maďarů“. Přestože byl tento argument nedostačující, majetkové záležitosti byly schválně prodlužovány

²⁴⁸ O založení Schwarzenberské gardy se zasloužil v r. 1704 kníže Adam František ze Schwarzenberku. Z jejího původního působiště na zámku Hluboká se v r. 1742 přesunula do Č. Krumlova, kde pak trvale sídlila na druhém nádvoří krumlovského zámku až do r. 1948, kdy byla definitivně zrušena. Kromě reprezentativní funkce konávala také hlídky na zámeckých nádvořích, dozory při různých hospodářských činnostech a občas také vypomáhala v kancelářích schwarzenberské správy. Od 80. let 19. století tvořila její významnou část také kapela. Blíže: Martin VOŘÍŠEK, *300 let od založení schwarzenberské gardy*, in: Výběr XLI., 2004, s. 303–319.

²⁴⁹ Po ukončení pozemkové reformy v r. 1930 se zmenšil rozsah schwarzenberských pozemků ze 176.440 na 87.368 hektarů. Kromě pozemků v Československu vlastnila schwarzenberská primogenitura ještě 44.885 hektarů půdy v Rakousku a Německu. P. JUŘÍK, c. d., s. 228–229.

²⁵⁰ TAMTÉŽ.

²⁵¹ TAMTÉŽ, s. 233–234.

²⁵² A. NIKENDEY, *JUDr. Jindřich Schwarzenberg (1903–1965)*, in: *Obnovená tradice*, IV./9, s. 1–4.

až do r. 1947, kdy se měl uplatnit komunisty navržený a posléze schválený zákon č. 143/47 Sb. Lex Schwarzenberg,²⁵³ který bez náhrady veškerý rodový majetek znárodnil. JUDr. Adolf Schwarzenberk se z emigrace ve Švýcarsku neúspěšně bránil proti tomuto rozhodnutí až do konce svého života v r. 1950, kdy zemřel jako poslední bezdětný příslušník starší (hlubocké) rodové linie. Dědicem veškerého svého majetku určil r. 1948 svého bratrance a již dříve adoptovaného syna Jindřicha z vedlejší orlické větve.²⁵⁴

Hlavně na tomto případě lze vidět, jak byla česká politika po konci druhé světové války zaslepena. Kvůli rychlé snaze potrestat viníky předchozí okupace a národního příkoří docházelo i k těmto „omylům“. Těžko lze vnímat jako kolaboranta a Němce někoho, kdo proti nacismu a Hitlerovým stoupcům vedl ostrý boj a Čechy všemožně z emigrace vydatně bránil, proto bylo i komunistickým představitelům jasné, že argument s německým původem rodového jména nebude dostačující pro konfiskaci jejich rozsáhlého a lákavého majetku. Pod dojmem všeobecného přání hlásali komunističtí předáci nutnost zlepšit postavení dosud vykořisťovaných dělníků na schwarzenberském velkostatku navrácením půdy zpět do vlastnictví státu – tam, kam údajně patří. Byla to nepochybně vidina zisku jejich majetku a bohatství, která vytvořila vhodné ovzduší pro různé konspirační teorie, které zapříčinily návrh speciálního zákona, jež definitivně zpečetil osud Schwarzenberků na českém území.

Také majetek druhého největšího rodu opanovávajícího jižní Čechy, Buquoyů, byl zabaven hned po skončení druhé světové války a to na základě dekretů prezidenta republiky (tzv. Benešovy dekrety) vydaných v r. 1945. Jednoznačným hlediskem, které rozhodlo o vyvlastnění jejich majetku, bylo jejich oficiální přihlášení se k německé národnosti. Poslední vládnoucí člen rodu Karel Jiří se podle mnohých nijak výrazněji nezasadil o zájmy Čechů při předchozí okupaci. Na druhou stranu nebyla prokázána ani jeho jasná spolupráce s nacisty. Přesto s jeho majetkem bylo nakládáno jako s majetkem kolaboranta a část jeho rodiny byla odsunuta do Bavorska. On sám byl nakonec v květnu 1948 odsouzen na 13 let do vězení, kde pak v r. 1952 zemřel.²⁵⁵

²⁵³ Blíže: Slávka KALKUŠOVÁ, A. NIKENDEY, *LEX SCHWARZENBERG a co mu předcházelo*, in: *Obnovená tradice*, IV./10 1994, s. 5–31.

²⁵⁴ A. NIKENDEY, *JUDr. Jindřich Schwarzenberg*, s. 3.

²⁵⁵ Pavel KOBLASA, *Buquoyové, stručné dějiny rodu*, České Budějovice 2002, s. 40–41.

5.2. Kulturní život na Českokrumlovsku od vzniku místního odboru NJP do poloviny 20. století.

Kulturní život se na Českokrumlovsku začal rozvíjet v podstatě až s rozvojem českého menšinového školství na okrese. Do té doby se Češi, pokud měli zájem, účastnili kulturních akcí, které byly pořádány pod patronátem Němců. Po národnostních rozbrojích na počátku osmdesátých let však k české účasti docházelo pouze výjimečně, neboť takové akce bývaly stále více nacionalisticky zaměřeny. Právě z toho důvodu se Češi na Českokrumlovsku snažili o vybudování kvalitní české kulturní základny, která by jim byla oporou proti německé aktivně působící většině.

První smělé kroky k nápravě národnostních poměrů byly Čechy započaty samozřejmě přímo v sídle okresního hejtmanství, v Českém Krumlově, kde byly podmínky pro národní a kulturní aktivizaci vůči zbytku oblasti mnohem příznivější. Společně se snahou o zřízení první české školy ve městě došlo i k počátkům organizování české společnosti. Tyto jsou spojeny hlavně s činností prvního českého spolku, který se ustavil 6. prosince 1879 v hostinci U zlatého soudku, kde jedenáct místních nadšenců²⁵⁶ vytvořilo návrh spolkových stanov, určilo členské příspěvky a vlastní spolkový charakter, který byl ryze kulturně a pročesky zaměřený. Spolek byl 20. prosince 1879 na návrh Františka Jedličky pojmenován Křen a jeho jednoznačným zájmem bylo rozšiřování českého jazyka, mimo jiné v podobě zpěvu národních písní, recitování českých oslavných básní apod. Po půl roce svého fungování se spolek v dubnu r. 1880 přejmenoval na Slovan. Se změnou jména byli členové kvůli problémům s hostinským U zlatého soudku donuceni v červenci 1880 změnit i prostory, kde se členstvo pravidelně každý týden scházelo. Schůze se přesunuly do prelátského hostince Na tavírně, v dubnu r. 1881 pro změnu do hostince U černého orla, kde i poté byla spolkem úspěšně rozvíjena převážně knihovnická činnost. Nově pořádal přednášky a různé zábavní akce, to vše do r. 1881, kdy na něj navázal stejnou činností toho roku nově ustavený spolek Čtenářské Besedy.²⁵⁷

Ustavující schůze Čtenářské besedy se konala 15. května 1881 v hostinci

²⁵⁶ Ustavující schůze se účastnili Jan Dušek, František Jedlička, Hynek Jirásek, Josef Keist, Antonín Luňák, Antonín Měřička, Jan Novotný, Václav Růžička, Josef Smitka, Matouš Vincenc a Jan Jaroš. Předsedou byl tehdy zvolen Josef Novotný. Záhy ho však dostihly důsledky jeho činnosti. Poté, co zjistil jeho zaměstnavatel Dr. Kraus, že se takto aktivně angažuje na úkor Němců, donutil ho kvůli možnosti ztráty práce se předsednictví vzdát. František Miroslav ČAPEK, *Český Krumlov*, České Budějovice 1910–1913, s. 431, 442.

²⁵⁷ TAMTÉŽ, s. 444.

U černého orla, kde také byly představeny spolkové stanovy, o jejichž vypracování se zasloužili pozdější předsedové Adolf Soucha a Ferdinand Coufal. Úkolem Čtenářské besedy bylo umožnit a zpřístupnit zájemcům čtení časopisů a knih, konat přednášky, zpívat a pořádat zábavy. Na svou osvětovou činnost měl spolek čerpat peníze především z členských příspěvků či z různých darů.²⁵⁸ Členové spolku se pak rozlišovali zakládající, skuteční, přespolní a čestní.²⁵⁹ V červenci 1882 byla navíc započata spolupráce Čtenářské besedy a ÚMŠ v Českých Budějovicích, jejíž vrcholem bylo konečné završení snah o zřízení první české soukromé školy na okrese. O její otevření se v září r. 1882 Ivím podílem zasloužila právě ÚMŠ, která si nově vybudovanou čtyřtřídku vzala do své správy. V r. 1885 k ní přibyla pátá třída. V r. 1886 přešla nově jako dvojtřídku kvůli velkému zájmu a výdajům ze soukromé do veřejné správy. V r. 1893 už byla ze školy opět zřízena čtyřtřídku. Odchod českých dětí z německé školy, kterou děti původně musely navštěvovat, byl samozřejmě doprovázen obrovskou německou nevolí. Tak se občas stávalo, že mnohým rodičům, kteří byli zaměstnanci německých zaměstnavatelů, bylo vyhrožováno ztrátou práce atd.²⁶⁰ Horlivými Němci byla často zpochybňována i kvalita výuky vedená v českém jazyce.²⁶¹ Pro Čechy však tato událost znamenala silné zadostiučinění, neboť pouhá přítomnost české školy je stále více posilovala.

Po otevření české školy bylo ve městě dalším českým úspěchem založení českého peněžního ústavu v r. 1883. Dne 28. června se konala za přítomnosti 57 členů ustavující valná hromada, která za předsednictví Adolfa Souchy jmenovala ústřední výbor, kde kromě členů rodiny Porákových byli zastoupeni i někteří členové Čtenářské besedy. Založení České záložny bylo nadšeně přijato nejen Čechy, ale zprvu i obchodujícími Němci, neboť je již dlouho tížila lichva německých podnikatelů, stejně jako pochybná činnost stávající německé městské spořitelny.²⁶² Českokrumlovská záložna měla do budoucna poskytovat všem obyvatelům bez rozdílu národnosti levný a rychlý úvěr. Záložna se svými finančními možnostmi rychle postarala o podporu mnohých českých akcí po celém okrese. Její zásluhou pak bylo také zřízení české školy pokračovací

²⁵⁸ SOKA Český Krumlov, fond Čtenářská beseda v Českém Krumlově, Pamětní kniha Čtenářské besedy 1879–1911, S-38, s. 44.

²⁵⁹ SOKA Český Krumlov, fond Čtenářská beseda, stanovy Čtenářské besedy v Českém Krumlově, § 4.

²⁶⁰ Českokrumlovští Češi si dlouhodobě stěžovali hlavně na krumlovského preláta Grilla a židovského továrníka Spira, kteří svým zaměstnancům vyhrožovali ztrátou práce, pokud budou i nadále posílat své děti do české školy. Budivoj, roč. XXXV., č. 28, ze 16. 4. 1899 (nestránkováno).

²⁶¹ A. HUBKA, *Naše menšiny*, s. 162–163.

²⁶² Blíže: F. M. ČAPEK, c. d., s. 474–475.

při obecné škole.²⁶³ Za takové podpory, jakou poskytovala Čtenářská beseda i Česká záložna, která se v r. 1888 přestěhovala do Horní ulice, se vytvořily ve městě příznivé podmínky i pro vznik jiných zájmových institucí a spolků.

Tomuto příznivému období vděčí za svůj vznik i místní odbor NJP. K jeho ustavení došlo 21. srpna 1884 za účasti Jana Samka, Tomáše Otruby, Františka Jelínka, Jana Paula, Čenka Koffra, Františka Růžhy a Josefa Mráze a to hlavně z obav před rozmáhajícím se Deutscher Böhmerwaldbundem, který v oblasti Pošumaví získával stále více příznivců. Prvním předsedou se stal Jan Samek, který se poté angažoval mimo jiné v činnosti Řemeslnické jednoty, ostatně jako většina dalších členů. Po ustavení českokrumlovského odboru NJP vznikly zanedlouho v okolí další místní odbory a knihovny, například v Křemži, Chmelné, Opalicích a Zlaté Koruně. S působením místních odborů NJP však docházelo ke stále vážnějším konfliktům s Němci, neboť spolek vydatně podporoval už od svého počátku národohospodářskou činnost v rámci akce „Svůj k svému!“, proti čemuž Němci přirozeně protestovali, majíce k tomu vlivné informační médium v podobě místního Volkszeitungu.²⁶⁴

Pro podporu místní výroby a řemesla započala také svou činnost nově zřízená Řemeslnická jednota, která opět za vydatné podpory Čtenářské besedy a místního odboru NJP začala ve městě fungovat od 19. října 1884. O její vznik se zasloužil již tradičně angažující se Arnošt Porák, předsedou pak byl na ustavující schůzi v prostorách Čtenářské besedy zvolen Jan Paul. Spolek Řemeslnické jednoty zpočátku fungoval jako zastřešující organizace pro dosud rozptýlené a neorganizované české řemeslníky. Poté se vydatně věnoval podpoře školství, knihovní či přednáškové akci a s úspěchem se setkaly i pořádaná divadelní představení nebo josefské zábavy. Členy místního odboru NJP i Řemeslnické jednoty byli zároveň i někteří představitelé Čtenářské besedy. O síle jejich propojení jasně vypovídá i využívání stejných prostor pro svá tolik oblíbená setkání, stejně jako ochota přispívat jednoho spolku na činnost toho druhého či si vzájemně doplňovat spolkové knihovny.²⁶⁵

Čtenářská beseda měla zpočátku své činnosti sídlo v hostinci U černého orla, avšak kvůli rozrůstající se knihovně i počtu členstva byla zanedlouho těmito prostory omezována, stejně jako nevolí a omezováním českých Němců. Proto po vzoru Čechů

²⁶³ J. ZÁLOHA, *Stručné dějiny*, s. 82.

²⁶⁴ F. M. ČAPEK, c. d., s. 487.

²⁶⁵ SOKA Český Krumlov, fond Řemeslnická jednota v Českém Krumlově, I. kniha jednatelská 1884–1895, S-37, s. 15.

v Českých Budějovicích začala pomýšlet na zřízení vlastního spolkového domu, kde by jim již více nebylo bráněno se scházet, hrát divadlo a zpívat národní písně. V lednu 1884 byla na pražské místodržitelství podána žádost o povolení konání dobrovolných sbírek pro tento účel a ačkoli intervenoval i W. W. Tomek, žádost byla v květnu zamítnuta a spolku nezbylo než spoléhat na své vlastní síly a především síly České záložny.²⁶⁶ Díky ní se daly tyto záležitosti brzy do pohybu. Po definitivním odchodu vojsk z města v r. 1888 bylo třeba rozhodnout jak využít bývalých kasáren a původní jezuitské koleje v Horní ulici. Díky dezolátnímu stavu budovy však město v čele s horlivým starostou Krausem odmítlo veškeré investice do oprav a rozhodlo se dát ji do dražby. Tato lákavá nabídka nezůstala dlouho nevyužitá. K překvapení a rozhořčení německých představitelů města budovu odkoupil na popud České záložny českobudějovický advokát Dr. Jungmann za 24.000 zlatých. Její příští využití mělo mít jasný charakter – po zamítavé žádosti o pořádání dobrovolných sbírek pro fond na zřízení místního spolkového domu se tímto domem měla stát právě tato budova. Českokrumlovská záložna jako majitelka domu si zde na místech bývalé jezuitské lékárny zřídila své úřadovny. Zřízeny byly také prostory pro hostinec s velkým sálem, kde se poté konala oblíbená divadelní představení. Sloužila dále pro všechny spolky působící ve městě a se svoji rozsáhlou knihovnou se sem nastěhovala i Čtenářská beseda. O velikost této knihovny se velkým dílem zasadil i Jan Peisker,²⁶⁷ NJP a ostatní štědrí dárci.²⁶⁸

²⁶⁶ SOKA Český Krumlov, fond Čtenářská beseda, Pamětní kniha Čtenářské besedy, s. 106–107.

²⁶⁷ Jan PEISKER (1851–1933) se narodil jako prvorozený syn knížecího paarského revírníka v Opařanech u Tábora. Po studiích na gymnáziu v Písku a Táboře začal studovat na pražské univerzitě dějiny, filologii, filosofii a právní vědy. Poté se intenzivně začal věnovat studiu agrárních dějin, v jehož rámci také provedl historicko-etnografický výzkum v jižních Čechách zaměřený hlavně na oblast Bechyňska a Prachaticka. Na přelomu 19. a 20. století publikoval většinu svých knih (celkem okolo 40). Publikoval v němčině, někdy i v angličtině a češtině. V r. 1891 odešel do Štýrského Hradce, kde byl 3. 7. 1901 jmenován skriptorem při štýrskohradecké univerzitní knihovně a zároveň docentem společenských a hospodářských dějin. Ředitelem tamní knihovny se pak stal v r. 1910, poté byl Císařskou akademií věd povolán k sestavení a vydání historického atlasu alpských zemí rakouských. Po vzniku Československa se stal dopisujícím členem České akademie a v r. 1919 byl povolán na Karlovu univerzitu jako profesor společenských a hospodářských dějin. V letech 1920–1921 působil jako profesor kulturních přírodnin na Přírodovědecké fakultě. Zemřel 30. 5. 1933. V průběhu svého života, ačkoli byl původem Němec, se spíše klonil k ideálům slovanství. Své přesvědčení poprvé vyjádřil r. 1885 ve spise „Jak se odnárodnilo horní Povoltaví“, který však vyšel pod jeho pseudonymem V. O. Pořanský a který v sobě nese jméno jeho rodné vsi. Výnos z této publikace byl věnován na zřízení Národního domu v Č. Krumlově. Ve svém díle kritizuje vládu německých liberálů a zakládání německých škol ve smíšených jazykových oblastech za pomoci Schulvereinu. Naopak vyzdvihuje činnost české ÚMŠ a NJP. Výrazně se zasadil o rozšíření české knihovny v Č. Krumlově, kdy jí několikrát věnoval mnoho knižních svazků a knih. Za svou péči byl jmenován čestným členem Čtenářské besedy. Blíže: Miroslav PAVLÁK, *Jan Peisker – jihočeský historik a etnograf*, in: Rodopisná revue 4, zima 2005, Praha 2005, s. 14–18.

²⁶⁸ K. VESELÝ, c. d., s. 5–6.

Se získáním hostinské licence to ale vůbec nebylo lehké. Představitelé města i místní podniky byli zásadně proti nové konkurenci, která by se jim na tomto místě měla vytvořit. Nicméně i tyto překážky Česká záložna překonala, a tak se 3. září 1889 mohlo začít velkolepě slavit otevření nového hotelu „Růže“. Veškeré místnosti tohoto domu byly hojně využívány a to nejen místními, ale i občany okolních vesnic, kteří se spolkového života či různých oslav také hojně účastnili. Kulturní vyžití bylo obrovské. Často se spolky kvůli různým plánovaným akcím nemohly dohodnout, pod čí záštitou se uskuteční akce dřív.²⁶⁹ S otevřením hotelu Růže souvisel i krajský sjezd jihočeských odborů NJP a konání mimořádné valné hromady dne 28. a 29. září 1889, kterou pořádal místní odbor NJP. Touto akcí byly spolkové místnosti za velké slávy oficiálně předány, avšak Němci se dlouho aktivity nestránili. Právě od této doby se dá sledovat pořádání vzájemných vzdoroakcí. Jednou z nich mělo být i setkání místních Němců k odhalení pomníku císaři Josefu II. v r. 1890, o jehož vybudování se ve spolupráci s proněmecky zaměřeným starostou Franzem Krausem zasloužil hlavně Deutscher Böhmerwaldbund. Zneužití tohoto symbolického aktu odsoudil již dříve i kníže Adolf Josef Schwarzenberk, jež byl požádán r. 1887 o finanční příspěvek na tento pomník a který se tímto odmítl jakkoli angažovat. Pomník byl nakonec s veškerou slávou 12. června 1890 odhalen.²⁷⁰

Se sílícími národnostními tlaky souvisel i vznik místní tělovýchovné organizace Sokol. Dosud se lidé z okolí Českého Krumlova mohli účastnit tělovýchovných akcí, které pořádali aktivnější čeští Němci, avšak pozdější radikalizace německé i české strany rozhodla o založení vlastního českého spolku, o jehož vybudování se usilovalo již v r. 1885. Tehdy se od tohoto záměru rychle upustilo, neboť se okamžitě po zveřejnění záměru zvedl ostrý německý protest podporovaný německým listem Volkszeitung. V této záležitosti se angažovala se i Čtenářská beseda, která tehdy po střízlivém zhodnocení situace nedoporučila iniciátorovi Josefu Procházkovi založení tohoto spolku. Myšlenka však žila dále, avšak až do r. 1890 narážela na nepochopení místních úřadů. V r. 1890 totiž došlo k výměně představitelů úřadů, včetně starosty, přičemž nově příchozí pak byli poněkud více nakloněni jednáním, která měla svůj úspěšný konec až 18. července 1893, kdy se ve městě ustavila místní tělovýchovná jednota Sokol. Už v prvním roce své činnosti měl spolek 60 členů, kteří se začali hned

²⁶⁹ K. VESELÝ, c. d., s. 6.

²⁷⁰ F. M. ČAPEK, c. d., s. 514–515.

aktivně prezentovat, například 24. září v hotelu Růže, kde se účastníci cvičení pravidelně scházeli až do r. 1930. Poté se přesunuli do nově vybudované české školy a její moderní tělocvičny.²⁷¹

Nové poměry zaznamenané ke konci osmdesátých let 19. století se projeví i v novém sčítání obyvatel z r. 1890. V celém českokrumlovském okrese bylo zaznamenáno celkem 58.141 osob, z toho bylo 15.423 Čechů a 42.718 Němců.²⁷² Nutno podotknout, že i toto sčítání bylo provedeno na základě tzv. obcovací řeči, což danou statistiku opět mírně zkresluje. V témže roce bylo na českokrumlovském okrese zároveň zjištěno 2.329 dělníků, tento podíl pak tvořil 3,9% z celkového počtu osob. V kaplickém okrese bylo na pozicích dělníků zaměstnáno 300 osob, kterým patřilo 0,5% z celkového počtu obyvatel. O jejich životě a mzdových podmínkách existují pouze kusé údaje, nicméně je jasné, že nebyly příliš valné úrovně. Postupy a požadavky dělníků na okrese byly zprvu velmi nevyzrálé a neorganizované. Původní plány na pořádání organizovanějších stávek v den oslav prvního svátku práce vyhlášeného na 1. května 1890 zhatila výzva pražského místodržitele hraběte Thuna o zachování klidu z 20. dubna 1890 s upozorněním, že jakékoli akce tohoto druhu jsou pokládány za nezákonné.²⁷³ Nicméně od počátku devadesátých let lze sledovat pravidelné schůzky dělníků, které se v Českém Krumlově organizovaly převážně z iniciativy Josefa Seidela, který do města přišel z Vídně znalý tamních poměrů. Jeho cíle a požadované výhody měly být zpočátku společné pro Čechy i Němce, kterým se právě Němcům tímto postojem velice znelíbil. Seidel agitoval i mimo Český Krumlov, například r. 1893 v Horní Plané, kdy na 26. června svolal schůzi, na které se měl ustavit dělnický spolek. Zaměstnanci však byli varováni opatřením tuhových závodů v Černé v Pošumaví, takže k ustavení spolku nakonec nedošlo.²⁷⁴

V samotném Českém Krumlově se jeho snahy dočkaly brzkého úspěchu. Nejprve zde v r. 1892 vznikl dělnický vzdělávací spolek, jehož stanovy pražské místodržitelství schválilo na počátku února a který podle těchto stanov neměl patřit mezi ryze politické, ačkoli přesně na tyto zájmy se začal soustřeďovat stále více. Rušno bylo i v r. 1893, kdy nastalo po volbách období nových politických bojů.

²⁷¹ M. PRAŽMA, c. d., s. 6.

²⁷² E. DROBIL, *Národní školství*, s. 76.

²⁷³ J. ZÁLOHA, *Počátky a rozvoj dělnického hnutí na Českokrumlovsku do 1. světové války*, in: JSH 46, 1977, s. 62–63.

²⁷⁴ TÝŽ, *Stručné dějiny*, s. 85–95.

Sociální demokraté se snažili prosadit všeobecné, přímé a rovné hlasovací právo do říšské rady, zemského sněmu, okresních a obecných zastupitelstev. Josef Seidel, který toto právo prosazoval, svolal na 18. červen demonstraci, která byla tehdy považována za velmi opovážlivou. S úspěchem se samozřejmě nesetkal, nicméně své snahy nevzdal a snažil se alespoň vybudovat základnu, která by jeho dalším cílům opatrovala podporu. Touto základnou měl být, podobně jako v některých jiných místech, spolek Zukunft neboli Budoucnost. Slavnost založení spolku Budoucnost se v Českém Krumlově uskutečnila 19. března 1893. Z obav o aktivizaci dělníků sem bylo povoláno několik četnických posil z Chvalšín, Křemže a Velešína. Členstvo se pak pravidelně scházelo v neděli dopoledne v hostinci Na tavírně. Seidelovou zásluhou vznikl i další dělnický spolek, který svoji činnost zahájil 2. září 1900 a byl pojmenován Včela. Tehdy měl pouhých 29 členů, za to před 1. světovou válkou jich bylo už 360. Po dobu své existence se snažil především poskytovat podporu v nemoci či při smrti v rodině, pořádal různé zábavní akce a přednášky, které byly hojně navštěvovány.²⁷⁵ Dělnické hnutí však začalo od r. 1905 mírně ochabovat, což vedlo prakticky k jeho zániku na prahu první světové války.²⁷⁶

Kulturní život ve městě doznal v devadesátých letech 19. století patřičných ztrát. Několik důležitých činovníků bylo nuceno z národnostních důvodů odejít z Českého Krumlova a někteří zakládající členové spolků zemřeli. Nastalá deprese se samozřejmě projevila i na činnosti většiny spolků. Chybělo ono pevné vedení patřící několika vybraným jedincům, kteří se svoji vytrvalou činností angažovali v mnoha otázkách kulturního života, a které v podstatě dbalo na činnost většiny spolků. Přesto však tato kritická léta úspěšně přečkaly všechny dosud zmíněné české spolky ve městě, které opět spojily své síly na pořádané schůzi všech českokrumlovských spolků 28. prosince 1905. Na schůzi se projednávala tolik žádaná stavba divadelního sálu v hotelu Růže, který byl za doprovodu četných kulturních příspěvků slavnostně otevřen 26. srpna 1906.²⁷⁷ Téhož roku se nově ustavil i pěvecký soubor Dalibor, který tak úspěšně navázal na činnost hudebního odboru Čtenářské besedy. Dalibor se poté podílel na všech kulturních představeních, připravoval koncerty českých mistrů nebo lidových písní,

²⁷⁵ J. ZÁLOHA, *Stručné dějiny*, s. 90, 96, 83.

²⁷⁶ Blíže: TÝŽ, *Počátky a rozvoj*, s. 76.

²⁷⁷ Při slavnostním otevření divadelního sálu pronesl před mnoha návštěvníky uvítací řeč starosta Čtenářské besedy Ferdinand Coufal, o kulturní program se postarala granátnická kapela či pěvecký soubor Dalibor. SOKA Český Krumlov, fond Čtenářská beseda, Pamětní kniha Čtenářské besedy, s. 381.

svá vystoupení pak organizoval i v okolních vesnicích a Českých Budějovicích.²⁷⁸ V prosinci r. 1906 došlo na mimořádné valné hromadě v hotelu Růže také k menší změně stanov České záložny, neboť stávající stanovy byly v mnohém zastaralé a bylo je třeba upravit aktuálnímu vývoji.²⁷⁹

Národnostní vývoj Čech na přelomu 19. a 20. století nedostal žádných pozitivních změn. Veškeré české snahy o národní vyrovnání byly dosud neúspěšné, ztroskotaly jak pokusy ministerského předsedy Taafeho z r. 1899, tak i ministerského předsedy Koerbera z let 1900–1903. Naopak jazyková nařízení vypovídala lépe ve prospěch Čechů. Po Stremayrových jazykových nařízeních z let 1880 a 1882 se dále uplatnilo zavedení českého jazyka do jednání na vrchních zemských soudech v Praze a Brně z r. 1886, o které se z Vídně zasloužil ministr spravedlnosti A. Pražák. V r. 1897 začalo platit jazykové nařízení ministerského předsedy Badeniho, které znovu zavádělo dvojjazyčnost do jednání na úřadech i při soudech a které navíc pro Němce předepisovalo od 1. července 1901 při nástupu do úřadu české jazykové zkoušky. Češi pak zcela odmítli národní program, který uveřejnilo sdružení pěti konzervativních německých stran v r. 1899 ve Vídni. Češi na Moravě zaujali méně zamítavý postoj, neboť tam měla být zavedena dvojjazyčnost, zatímco v Čechách mělo dojít k rozdělení území do tří oblastí – německé, české a smíšené. Češi odmítli z toho důvodu, že nechtěli být pouhým národním kmenem ve smyslu nepolitické etnicko-jazykové skupiny, ale chtěli být považováni za národ v politickém slova smyslu, který by byl rovnocenným partnerem.²⁸⁰ Výsledkem veškerých snah a jednání bylo jediné skutečné národní vyrovnání, které platilo pro Moravu a realizovalo se v Brně v r. 1905.

Princip tzv. moravského vyrovnání spočíval v tom, že se moravští Němci vzdali svého privilegovaného postavení v zemském sněmu a přiznali tak moravským Čechům většinu, která vzhledem k počtu místního českého obyvatelstva byla oprávněná. Zákonně zařizovalo také rozdělení zemské školské rady na německou a českou a dvojjazyčnost při autonomních úřadech. Češi v Čechách však svým radikálním postojem žádného podobného vyrovnání nedosáhli. Až v r. 1914 se dá hovořit o jakémsi kompromisu, který je znám pod pojmem budějovické vyrovnání. České Budějovice

²⁷⁸ Z. ERHARTOVÁ-SEKYROVÁ, c. d., s. 20.

²⁷⁹ Budívoj, roč. XLII., č. 101, z 11. 12. 1906.

²⁸⁰ Franz BAUER, Horst GLASSL, Hans-Joachim HÄRTEL, Franz MACHILEK, Ernst NITTNER, Rudolf OHLBAUM, Dieter SALOMON, *Tisíc let česko-německých vztahů. Data, jména a fakta k politickému, kulturnímu a církevnímu vývoji v českých zemích*, Praha 1995, s. 145.

byly jediným městem, které mělo v té době německou samosprávu, ačkoli v r. 1910 bylo zjištěno sčítáním, že ve městě žije necelých 17.000 obyvatel hlásících se k německému jazyku, zatímco českou obcovací řeč uvedlo kolem 27.000 obyvatel. Návrhy o realizaci jazykového vyrovnání se zde protáhly až do r. 1914 a stejně nestihly nabýt moci zemského zákona, neboť zemská ústava v Čechách byla od r. 1913 pozastavena, ani císařského patentu, protože vypuknutí první světové války v létě 1914 podpořilo české Němce v úplném ovládnutí země.²⁸¹

Kulturní život na Českokrumlovsku byl počátkem nového století zasažen opět pozvolným rozvojem a chutí pořádat rozličné kulturní a společenské akce. Žádný z dosud zmíněných spolků nebyl nucen ukončit svoji činnost, naopak se dá sledovat růst členských základen a návštěvnost pořádaných akcí ve městě i mimo něj. Kulturní život české i německé strany čerpal ze svých bohatých národních tradic, které mezi lidmi s úspěchem posilovaly pocit sounáležitosti a národní pýchu. Češi i Němci organizovali oblíbené lidové zábavy, kde se tančily národní tance, zpívaly národní písně, hrálo se divadlo s oblíbenými historickými tématy a s nadšením se rozšiřovala i literatura.²⁸² Z této oblasti nelze nezmínit například osobnost spisovatele Karla Klostermanna (1848–1923),²⁸³ který ve svých dílech dostal oblast Českokrumlovsko, stejně tak jako krásu a drsnost celé Šumavy, do širšího povědomí. Podobné zájmy ve svém díle a životě projevil již v minulém století další obdivovaný spisovatel a představitel tzv. poetického realismu Adalbert Stifter (1805–1868).²⁸⁴ I on do svých děl dokázal začlenit jak bohatou historii jižních Čech, tak i příběhy obyčejných lidí a pracovitých venkovanů, které v konfrontaci s rozsáhlým územím Šumavy dokreslovaly její typický ráz. Dílo tohoto rodáka z Horní Plané je i ve 20. století velmi oblíbené a ceněné pro svou vyjádřenou skromnost, cit k přírodě a úctu k druhým lidem.²⁸⁵ Nutno podotknout, že národnostní postoj obou těchto spisovatelů byl poněkud komplikovaný, neboť počínající nacionalismus v polovině minulého století už začínal vyžadovat přiklonění se na jednu či druhou stranu. Jak Adalbert Stifter, tak i Karel Klostermann

²⁸¹ KOLEKTIV, *Tisíc let*, s. 145–148, J. KOŘALKA, c. d., s. 166–183.

²⁸² K literatuře věnující se oblasti Pošumaví blíže na <http://www.kohoutikriz.org>.

²⁸³ Jan WAGNER, *Karel Klostermann 1848–1923*, Praha 1969; Jana KADLECOVÁ, *Karel Klostermann – spisovatel Šumavy*, in: *Obnovená tradice*, VIII./36, 2007, s. 11–13.

²⁸⁴ Franz BAUMER, *Adalbert Stifter*, München 1989; Hugo ROKYTA, *Adalbert Stifter*, Český Krumlov 1978.

²⁸⁵ Stanislav CÍFKA, *Literatura. Divadlo. Od nejstarších literárních památek k současné literatuře. Regionální literatura v celonárodním kontextu. Jihočeské divadlo profesionální i amatérské*, České Budějovice 1984, s. 85–86.

však pocházeli ze smíšeného prostředí a odmítali se jakkoli angažovat pouze ve prospěch jediné strany. Oba totiž vnímali oblast Šumavy jako společný domov Čechů i Němců, kde oba národy odjakživa bezproblémově spolupracovaly a přátelily se. Karel Klostermann, který zažil vyhocené konflikty konce století, se přesto mírně přiklonil na stranu Čechů ve snaze pomáhat v pohraničí menšímu národu, který si zaslouží povznést se ve spolupráci s jinými národy, ne však na jejich úkor.

Národnostní a kulturní vývoj před první světovou válkou pokračoval v dosavadním rozvojovém duchu. Kulturního ducha sdíleli nejen obyvatelé Českého Krumlova, ale i ostatních míst v blízkém okolí, kde se od poloviny osmdesátých let ustavovaly především místní odbory NJP. Přesto však existovala místa, která se příliš neangažovala v kulturním a národnostním boji. Jednalo se hlavně o místa ryze česká nebo ryze německá, kde tamní obyvatelstvo nebylo v přímé blízkosti druhé národnosti. Zájem obyvatel o kulturu a národní součinnost však neustále rostl ve smíšených oblastech, ruku v ruce se zájmem o národní školství a podporu mateřského jazyka. Zatímco v r. 1880 bylo v českokrumlovském okrese českých škol 13 proti 40 německých, v r. 1910 fungovalo na českokrumlovském okrese už 16 českých škol proti 48 německým.²⁸⁶ O zřizování českých škol ve smíšených oblastech se zasloužila již několikrát zmiňovaná ÚMŠ využívající spolupráce NJP. Obě organizace se ustavily hlavně za účelem podpory české menšiny, která po zrušení a přeměně utrakvistických škol na německé byla dlouho nucena posílat své děti do škol německých.

Na Českokrumlovsku se pod vlivem Matice školské v Českých Budějovicích ustavilo několik škol, kromě školy v Českém Krumlově (zřízené v r. 1882) byla zřízena česká škola v Hranici u Nových Hradů (1902) či ve Věžovate Pláni (1906).²⁸⁷

Spolková a kulturní činnost se před vypuknutím velké války nacházela v pozitivním rozmachu. Obyvatelé stále věřili v úspěchy započaté menšinové práce a hojně navštěvovali různé kulturní a jubilejní akce. O každé konané události vypovídají kromě jednatelských a pamětních knih místních spolků i regionální časopisy, které nešetří nadšením a přesným popisem události. Tak například Budivoj popisuje Matiční slavnost, která se konala 3. srpna 1913 v hotelu Růže takto: „*Matiční slavnost ...zdařila se přes nejisté počasí velmi dobře. Zahradní veranda a veškeré místnosti hotelu U růže byly obecenstvem naplněny. Při slavnosti zvláště pěkně vynikala knížecí*

²⁸⁶ E. DROBIL, *Národní školství*, s. 74–85.

²⁸⁷ TAMTÉŽ, s. 82.

*krumlovská hudba granátníků. Obecenstvo velice zajímala tombola, střelnice, konšelský soud, pošta a v sále taneční zábava. O občerstvení obecnstva bylo též postaráno. Krumlovské dámy čile pracovaly v buffetu, v kavárně a v čajovně. Čepoval se plzeňský prazdroj a krumlovský granát. Nemile však překvapil prudký liják přijíždějící vlak od Č. Budějovic, hodně naplněný obecnstvem, snažícím se přispěti ku zdaru slavnosti a zdržoval tak obecenstvo od místa slavnosti.*²⁸⁸ Hojně navštěvováno bylo i městské kino, o jehož zřízení se v r. 1911 postaral vídeňský rodák Ludvík Lep. Kinosál byl zřízen v pronajatém sálu Nové hospody na Horní bráně č. 2 (dnešní Městské divadlo) a ačkoli se jednalo o kino německé, byla mu kvůli jeho oblibě licence pravidelně obnovována i po r. 1918. Vedle něj pak ve městě vzniklo v r. 1921 i české kino, které provozoval místní odbor NJP. Činnost českého kina však byla těsně spjata s kinem L. Lepa, v jehož sále se česká představení promítala. Činnost obou pak byla zastavena v r. 1938.²⁸⁹

Úspěšně započatou menšinovou práci i kulturní rozvoj náhle přerušilo vypuknutí první světové války,²⁹⁰ kde Češi a Slováci stáli, jak se dalo čekat, spíše na straně Rusů a Srbů. Naopak rakouská říše se stala terčem ostré kritiky a jednoznačné nedůvěry, kterou lze nalézt právě v kulturních projevech a dílech. Typickým příkladem ostré české satiry z této doby je dílo Jaroslava Haška Dobrý voják Švejk.

Politické i další kulturní protesty vůči vedení nesmyslné války měly za následek jasnou vizi budoucí česko-slovenské autonomie, která se i přes pozdější separatistické snahy pohraničních Němců zásluhou několika schopných politiků v zásadě naplnila v říjnu 1918.²⁹¹ Přesto však lidé i po skončení války a vzniku Československa díky zažitým útrapám často vzpomínali na to, jak zpočátku věřili tomu, že válka nebude trvat příliš dlouho. S počátečním zklamáním ze zdlouhavých bojů se rázem vystupňovala i perzekuce členů českého politického, kulturního a menšinového života. Činnost menšinových organizací se často zaměřovala na podporu rodin mobilizovaných a mnohé místní odbory svoji činnost přerušily úplně.²⁹² Přesto však i snížená podporovací činnost byla nezbytná a o to více ceněná. Po ustavení Československa přinesly nové poměry i nová specifika menšinové práce. Práce to byla značně odlišná

²⁸⁸ Budivoj, roč. LXIX., č. 61, z 5. 8. 1913.

²⁸⁹ Blíže: http://www.encyklopedie.ckrumlov.cz/docs/cz/mesto_histor_hikino.xml.

²⁹⁰ Ivan ŠEDIVÝ, *Češi, české země a velká válka 1914–1918*, Praha 2001.

²⁹¹ J. URZIDIL, c. d., s. 105–106.

²⁹² Pošumaví, roč. XIV., č. 3., z 11. 2. 1920, s. 13.

od předchozích let, neboť nebylo třeba již více bojovat o právo používat český jazyk a o osudech českého „menšinového“ školství začalo rozhodovat nově zřízené Ministerstvo školství a národní osvěty. To se řídilo především zákonem o národních školách z 9. dubna 1920, který rozhodl o tom, že školu obecnou lze zřídit i pro menší počet dětí a každá má navíc podléhat přímé kontrole zemské školní rady a nově zřízenému Ministerstvu. Tento nový systém státní správy škol se má napříště týkat jak Čechů, tak Němců. Pro oblast jižních Čech byl pro školy v národnostně smíšených obcích zřízen v r. 1921 zvláštní školní inspektorát v Českých Budějovicích.²⁹³ V rámci nového systému došlo k založení několika dalších škol na Českokrumlovsku i Kaplicku.²⁹⁴ S rozvojem školství je patrná i snaha po modernizaci výuky a zlepšení vyučovacího prostředí, což se finančně snažily podporovat zejména organizace Matice školské a NJP.

Kulturní život se na jihu Čech po vzniku Československa opět vracel do starých kolejí. Válečné útrapy a lidské ztráty postihly každý český i německý spolek ve městě, proto byla zprvu znát i jistá krize, kterou se naštěstí brzy podařilo překonat. Činnost českých spolků po vzniku nového státu se soustřeďovala na svoji úspěšně započatou předválečnou činnost. Přesto však přibýlo několik novinek a nových témat, které se stávaly stále více oblíbenějšími. S úspěchem se pravidelně konaly národní slavnosti, pořádaly se osvětové přednášky a divadelní představení, která měla za úkol přiblížit českou historii a kulturu. Navštěvovala se dál oblíbená filmová představení či lidové zábavy a veselice, kde se zpívaly české písně, recitovaly české básně atd. Novinkou v Českém Krumlově bylo v r. 1921 přestěhování rozsáhlé knihovny z hotelu Růže na zámek do Kapucínské chodby, kde mohla sloužit jako veřejná knihovna spravovaná knihovnickou radou při sboru osvětovém.²⁹⁵ Další stěhování čekalo knihovnu v r. 1928, kdy se přestěhovala do minoritského kláštera. Přestože majitelkou knihovny byla stále Čtenářská beseda, spolky i nadále vyvíjely rozsáhlou spolupráci a podílely se na rozšiřování knihovny a společným dílem dbaly na rozvoj kulturního života

²⁹³ E. DROBIL, *Národní školství*, s. 95-97.

²⁹⁴ Z obecných škol na Českokrumlovsku vznikla nová česká škola ve Chvalšínách (1919), Kájově (1919), Zátoňi (1920), Jaroníně (1921), Hůrce (1922), Větřní (1925), Přídolí (1926), Hořicích (1927), Vyšném (1927), a v Želnavě (1926). Z měšťanských vznikla česká škola v Č. Krumlově (1919), Brloze (1926) a ve Velešíně (1919). Z německých škol na Českokrumlovsku vznikla pouze obecná škola v Rávni (1920) a měšťanská ve Chvalšínách (1921). Blíže k nově založeným školám i na Kaplicku: TAMTĚŽ, s. 99–101.

²⁹⁵ SOKA Český Krumlov, fond Čtenářská beseda, Pamětní kniha Čtenářské besedy 1911–1938 (nestránkováno).

ve městě i mimo něj. Mírná krize však spolkový život zasáhla v polovině dvacátých let. S úmrtím několika dalších příslušníků první úspěšně kulturní generace, mj. Ferdinanda Coufala, Josefa Šmirouse, Václava Sedláka aj., se začalo spekulovat o dalším vývoji na poli kultury a národní práce. Neustále bylo vzpomínáno těchto a předchozích hrdinů menšinové práce, aby se v mladší generaci vzbudila touha navázat na jejich neocenitelnou práci. Každé spolkové i životní jubileum jejich představitelů bylo také patřičně slaveno. Například 30. června 1929 se sedmdesátých narozenin dožil schwarzenberský ústřední archivář Hynek Gross, jehož pořádané oslavy se účastnila celá široká česká veřejnost, včetně mnoha příslušníků kulturních a menšinových spolků.²⁹⁶

Počátek třicátých let se už nacházel opět ve znamení rostoucího česko-německého napětí, které získalo na důrazu obzvláště po nástupu Adolfa Hitlera v Německu k moci a které definitivně vykrytalizovalo po volbách v r. 1935. Tehdy Konrad Henlein zúročil důsledky rozsáhlé světové krize společně s letitými česko-německými spory a se svojí Sudetoněmeckou stranou (Sudeten-deutsche Partai) získal ve volbách 67,2% německých hlasů. Jeho strana se tím stala nejsilnější stranou v Československu.²⁹⁷ Česká kultura a snaha o důstojnou prezentaci svého národa musela od té doby čelit stále silnějším protestům a pořádaným vzdoroakcím. Navíc i ona musela čelit důsledkům světové krize. Zpočátku Henleinova strana údajně nevyznávala ideály A. Hitlera, nicméně s postupujícími lety se dostávala stále více pod jeho vliv a finanční podporu.²⁹⁸

Jak poté otázka Čech a vzájemných česko-německých vztahů pokračovala, je mnohokrát probíraná a složitá záležitost,²⁹⁹ kterou i po několika desetiletích není snadné objektivně hodnotit. Jisté však bylo, že po zabrání Sudet³⁰⁰ a následném vzniku Protektorátu Čech a Moravy ustal téměř veškerý politický a kulturní život kdysi svobodného státu. Kulturní organizace a její představitelé byli nuceni i v průběhu

²⁹⁶ Podle zápisu z Pamětní knihy Čtenářské besedy se oslav účastnila Čtenářská beseda, místní odbor NJP, ÚMŠ, vlastenecko dobročinná sdružená obec Baráčníků, tělocvičná jednota Sokol, tělocvičná jednota Orel, Řemeslnická jednota, odbor Klubu československých turistů, Okresní osvětový sbor, dělnický podpůrný spolek Včela, Českokrumlovská záložna, Stavební družstvo, Dalibor, Organizace českých schwarzenberských úředníků a zaměstnanců aj.

²⁹⁷ Karel RICHTER, *Sudety*, Praha 1994, s. 84.

²⁹⁸ TAMTÉŽ, s. 82.

²⁹⁹ Jan GEBHART, Jan KUKLÍK, *Druhá republika 1938–1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*, Praha 2004.

³⁰⁰ Krátce po zabrání Sudet zůstaly v platnosti okresní úřady a hejtmanství v čele s okresními hejtmany. Okresy Český Krumlov i Kaplice nebyly pro svou odlehlost začleněny do celkové organizace nově ustavené župy Sudety, ale byly přičleněny k župě Hornodunajské (Oberdonau) se sídlem v Linci, která po dobu okupace řídila život v celé této oblasti. J. ZÁLOHA, *Stručné dějiny*, s. 139.

druhé světové války a německé okupace svoji činnost téměř zastavit a podříditi se tak ještě většímu útisku než tomu bylo v době první světové války. Obzvláště pohraniční oblasti, připojené v říjnu 1938 k říši, čekaly po vypuknutí druhé světové války těžké poměry. Českokrumlovsko nebylo sice přímo vtaženo do válečných akcí, jeho obyvatelé však velice tvrdě poznali bídu a hlad, které se rozmohly po povinném odchodu místních mužů do wehrmachtu. Město samotné neslo už od října 1938 nový název Krumlov nad Vltavou (Krummau an der Moldau), stejně jako řada ulic a náměstí (Adolf-Hitler-Platz).³⁰¹

Nicméně i tato válečná zkušenost s sebou nesla vážné důsledky otrěsných zážitků a problémů, se kterými se národ po obnovení Československa v r. 1945 dlouho smířoval. Komplikovaný politický vývoj měl za následek i zpomalení opětovného rozvoje na poli kulturním i společenském. Nejdříve totiž bylo podle tehdy aktuálních nálad nutné „vypořádat“ se s nepříjemnou minulostí a bývalými utlačovateli. Bohužel se tato otázka stala pro mnohé prioritou, která neznala skutečných osudů a historických kořenů. Masivní odsun německého obyvatelstva v pohraničí paradoxně zapříčinil i úpadek na poli kulturním, neboť v něm nebylo s kým „soupeřit“. Národní oslavy spojené s osvobozením v květnu 1945 i krátce po něm začínaly mít jiný směr než dosud. Český národ vděčný hlavně sovětským jednotkám za osvobození, které bylo předem jasně definováno, začal oslavovat spíše slovanství obecně a vazby se Sovětským svazem se tím postupně stále více posilovaly.³⁰² Osvobození od amerických jednotek, které mimo jiné osvobodily Český Krumlov, bylo stále více svým významem zlehčováno a odsouváno do pozadí.³⁰³ Období od r. 1945–1948 je obdobím obnovy Československa, které není příliš nakloněné masivním kulturním akcím a radovánkám. S postupující dobou je důležitější tehdy správné politické přesvědčení, které rozhoduje o aktivní účasti na poli kultury i politiky. Po r. 1948 bylo rozhodnuto o mnoha úpravách spolkového a kulturního života. Organizace, které se po válce vzchopily a znovu obnovily, byly k tomuto roku povětšinou rušeny nebo zpolitizovány.

³⁰¹ KOLEKTIV, *Historický atlas*, s. 14–15.

³⁰² Karel PACNER, *Osudové okamžiky Československa*, Praha 1997.

³⁰³ Jindřich PECKA, *Na demarkační čáře. Americká armáda v Čechách v roce 1945*, Praha 1995.

6. NJP v Českém Krumlově.

6.1. Vliv NJP na veřejný život ve městě.

Českokrumlovský odbor NJP se ustavil za velkého nadšení v srpnu r. 1884 jako jeden z mnoha místních odborů. Ve městě tehdy patřil k nejpočetnějším městským spolkům se 160 členy. Jedním z jeho prvních úkolů byla podpora knihovní akce a díky tomu zakrátko vzniklo několik knihoven ve Chmelné, Křemži, Zlaté Koruně a v Dolním Třeboníně.³⁰⁴ Ve městě se do té doby na poli kultury a osvětové práce angažovala pouze Čtenářská beseda a nově se organizovala i Řemeslnická jednota. Zpočátku je činnost místního odboru NJP těsně spjata právě s činností Čtenářské besedy, která spolku velice pomáhala s aktivizací v samotném městě i mimo něj. Později je pojily i společné spolkové místnosti, které byly v Krumlově k dispozici pro všechny české spolky od r. 1889 v nově zřízeném hotelu Růže. Místní odbor NJP se Čtenářskou besedou začal již krátce po svém vzniku dlouhodobě spolupracovat na pravidelném doplňování místní knihovny, která své pozdější umístění našla rovněž v Růži, a na organizaci mnoha národních akcí. Téměř současně s českokrumlovským odborem vzniklo i několik dalších odborů v blízkém okolí. Nutno podotknout, že svou započatou práci pojaly velmi zodpovědně, takže svojí činností byly velmi platné a uznávané, narozdíl od jiných oblastí. Kritickou zprávu o stavu českého jihu v polovině osmdesátých let podal pražskému ústředí Emanuel Hulička, který situaci z r. 1886 hodnotí takto: „*Krajiny jihočeské jsou v ohledu národním velmi zanedbané. Jedině v okrese krumlovském je poněkud lépe, neboť tam čtením novin, jež všude po vesnicích jsou péčí odborů rozepisovány, národní vědomí se probouzí. Smutné poměry jsou na Netolicku, kde i inteligence je nečinná. Také v Prachaticích nejeví se žádná činnost, takže existence tamní české dvoutřídní školy je ohrožena. Také v Husinci je odbor nečinný.*“ ... „*Na Sušicku poměry se horší, na Domažlicku jsou činné odbory. Kolem Kaplice je několik obcí silně germanizací ohrožených.*“³⁰⁵ Pro kvalitnější organizaci menšinové práce navrhl 27. července 1886 českokrumlovský odbor ústřednímu výboru NJP v Praze, aby byli jmenováni z aktivních činovníků tzv. okresní důvěrníci, kteří by pak v daném okrese dohlíželi na činnost jednotlivých místních odborů. Na základě právě tohoto podnětu bylo rozhodnuto v r. 1888 o zřízení

³⁰⁴ K. VONDRÁČEK, c. d., s. 204.

³⁰⁵ F. SVÁTEK, *Český a německý nacionalismus*, in: *Kultury na hranici*, s. 238–239.

tzv. krajinských, důvěrných odborů, které by disponovaly větší pravomocí a dohlížely by v každém okrese na činnost ostatních odborů.³⁰⁶ Jedním z nich se stal i českokrumlovský odbor NJP.

Po několikaletém úspěšném působení českých spolků ve městě došlo s novým desetiletím k mírné krizi i v činnosti místního odboru NJP. Po provedeném sčítání obyvatel v r. 1890 se opět rozhořely vážné česko-německé konflikty, které se za doprovodu četných schválností stále stupňovaly. Tak například, když v červenci r. 1892 přijel místodržitel hrabě Thun na slavnostní otevření železnice z Kájova do Želnavy. O radostném uvítání, které měli zajistit všichni tamní obyvatelé a děti, nebyli Češi schválně informováni. Hraběti byla situace obratem vysvětlena dle stávajících poměrů a následkem toho byla brzy zjednána náprava. Když se totiž hrabě Thun do Českého Krumlova opět dostavil v srpnu téhož roku, vítaly ho četné davy Němců i Čechů, kteří o tom byli radnicí tentokrát několikrát dopředu informováni. Této akce se samozřejmě účastnily všechny městské spolky, včetně odboru NJP. Celou situaci popisuje F. M. Čapek takto: *„Po celé cestě z Velešína do Krumlova vítaly jej (hraběte) zástupy českého lidu s velkou okázalostí a doprovodily ho až do Krumlova triumfálně. Zde pak na náměstí pozdraven nejen zástupci úřadů, škol a obce, ale i Čechy zastoupenými Besedou Čtenářskou a Řemeslnickou, Záložnou, odborem ÚMŠ i NJP atd. Řečnil lesmistr pan Adolf Soucha.“*³⁰⁷ Národnostní třenic v Českém Krumlově podpořil také hospodářský růst Čechů, stejně jako v r. 1889 příchod prvního českého advokáta JUDr. Šmirouse a od r. 1893 působení českého lékaře MUDr. Kulicha, který posléze patřil k nejvýznamnějším činovníkům místního odboru NJP. V celém politickém okrese Český Krumlov existuje počátkem nového století 115 německých a 39 českých spolků. Z toho je 24 odborů Deutscher Böhmerwaldbundu, 3 spolky Bundu der Deutschen, odborů NJP je 12 atd.³⁰⁸

S projevující se stagnací Čtenářské besedy došlo ve městě také k útlumu jiných činných spolků, včetně místního odboru NJP. Tím lze sledovat stálou propojenost, která ovlivňovala existenci veškerého kulturního dění. Po překonání nejhorších let je

³⁰⁶ Dr. Fiedler definoval na spolkové valné hromadě 16. 5. 1888 činnost důvěrných odborů následovně: *„stopovati činnost okolních odborů, zřizování odborů, pořádání přednášek, sjezdů a slavností, povzbuzování odborů zvláště liknavých, sledování poměrů na národnostní hranici. Dále stopovaly by odbory ty hospodářské poměry a činily v tom směru návrhy. Odbory důvěrné mají býti, jejichž sídlo je na hranicích, na rozhraní jazykovém, které jsou činné, vykazují dosti členů a samy se přihlásí.“*
A. HUBKA, *Menšinová práce*, s. 288.

³⁰⁷ F. M. ČAPEK, c. d., s. 537.

³⁰⁸ A. HUBKA, *Menšinová práce*, s. 231.

dále patrné, že se spolky více osamostatňují a nejsou na sobě již tak existenčně závislé. Odbory NJP začaly po překonání vlastní spolkové krize od poloviny 90. let organizovat po vzoru jubilejní zemské výstavy z r. 1891 oblíbené výpravy českých dětí z pohraničí do Prahy, tentokrát na Národopisnou československou výstavu (1895). O důležitosti této akce nebylo pochyb. NJP si zakládala na těchto výpravách, neboť jim měly podle mnohých vyjádření zajistit národní úspěch a příslib do budoucna.³⁰⁹ Organizace vlastní NJP však byla tehdy také v krizi, zvláště díky panujícím poměrům v ústředním výboru, kterému byla vyčítána hlavně nesystematičnost a špatná organizace práce. Nutná a žádaná spolková reorganizace na sebe nenechala dlouho čekat. Po vytvoření tzv. organizačního odboru v Praze, který dohlížel na činnost ústředního výboru NJP, došlo na pražské valné hromadě konané 16. května 1896 k vytvoření odborových skupin a jednatelských odborů (po vzoru důvěrnických odborů), které měly napomáhat lepší organizaci menšinové práce. Jednatelským odborem byl zvolen také místní odbor v Českém Krumlově.³¹⁰

Místní odbory NJP na Českokrumlovsku začaly poté více vzájemně spolupracovat a organizovat se. Lze to sledovat na počtu mnoha nových odborů na okrese, které se poté s jednatelským odborem v Českém Krumlově téměř pravidelně účastnily valných schůzí konaných ústředním výborem v Praze. Rostoucí českokrumlovská skupina odborů NJP se pak pravidelně scházela tak, jako tomu bylo například 12. března 1899 na výborové schůzi v hotelu Růže, kde plánovala svá další setkání a národní slavnosti.³¹¹ NJP se v rámci své práce aktivně angažovala i ve volbách do okresních zastupitelstev a velice se podílela právě na organizovanosti Čechů v průběhu voleb. Někde mohla být s výsledky spokojena, jinde nikoli. Záleželo to na konkrétní oblasti a tamních česko-německých poměrech. Jako například v průběhu voleb konaných na Českokrumlovsku 14. dubna 1903. Díky rovnosti hlasů mezi českými a německými kandidáty ve skupině venkovských obcí rozhodl o vítězi los,

³⁰⁹ Z agitace na podporu českých výprav: „*Představme si, že dítě, hoch, děvčátko, které žije od prvních svých dnů neustále v pohorské chudé vesničce, tam se už záhy plahočí, pomáhá v práci rodičům, je obklopeno cizími dětmi, které se jeho jazyku a jeho chudobě posmívají, že je obklopeno i agenty, kteří nemravně ukládají o jeho nejdražší skvost, o jeho mluvu, kterou s ním matička mluvila, které jest lákáno vším do německé školy, najednou uvidí něco tak nádherného, něco pro něho tak přímo báječného, o čem ani ve snu nedovedlo snít, uvidí to všecko zdarma a přesvědčí se, že se mu ta radost poskytla pouze z lásky; z lásky vlastenecké; pomysleme si potom, zradí takové dítě někdy tak snadno svou národnost? Odpověděti si musíme, že nikoli.*“ Jihočeské listy, roč. I., č. 36, z 5. 6. 1895, s. 4.

³¹⁰ A. HUBKA, *Menšinová práce*, s. 293.

³¹¹ Budivoj, roč. XXXV., č. 27, ze 2. 4. 1899.

kterým bylo nakonec zvoleno 7 českých zástupců a 4 němečtí. Češi měli také navíc po 1 zástupci z měst Velešín a České Křemže, takže ze 30 představitelů okresního zastupitelstva bylo protentokrát zastoupeno 7 Čechů, což tehdy bylo považováno za velký úspěch.³¹²

S rostoucí organizovaností českokrumlovské skupiny odborů NJP se menšinová práce soustřeďovala na stále větší cíle, jak tomu bylo v letech 1902–1903, kdy se odbory českokrumlovské skupiny pravidelně scházely a jednaly hlavně o stavbě české školy ve Věžovaté Pláni. Toho roku tvořily českokrumlovskou skupinu tyto místní odbory – Český Krumlov, Česká Křemže, Čertyně, Holubov, Brloh, Zlatá Koruna a Zubčice. Jednatelským odborem zůstal i nadále odbor v Českém Krumlově, který v rámci svých jednání pořádal četné zábavy a slavnosti, jejichž finanční výtěžky měly sloužit právě pro fond na zřízení české školy ve Věžovaté Pláni, kterou zaštiťoval staroměstský odbor NJP. Ta nakonec byla po dlouhých peripetiích otevřena v r. 1906. S otevřením české školy v Mirkovicích takové problémy nebyly, a tak byla tamní škola za vydatné podpory českokrumlovského odboru NJP otevřena v r. 1901.³¹³ NJP v Českém Krumlově vydatně sponzorovala také fungování pokračovací školy a pravidelně poskytovala stipendia žákům české školy v Českém Krumlově či žákům gymnázia v Českých Budějovicích. Místní odbor NJP štědře sponzoroval polévkový ústav pro mládež, pořádal národnostně zaměřené přednášky, vánoční nadílky, mikulášské zábavy a ve spolupráci s ostatními spolky pořádal oblíbené a hojně navštěvované zahradní slavnosti. I nadále se staral o pravidelné doplňování české knihovny. Sám odbor pak disponoval pravidelnými výtisky „České demokracie“, „Národních listů“, „Pošumaví“ a „Národní politiky“, které dál rozšiřoval mezi ostatní odbory.³¹⁴

Nové volby do okresních zastupitelstev konané v r. 1906 už takovým úspěchem pro Čechy v Českém Krumlově nebyly. Do místního zastupitelstva se dostalo pouze 5 Čechů proti 25 Němcům a do výboru nebyl zvolen ani jeden Čech. Podobná situace panovala i na mnoha jiných místech, takže nebylo možno považovat tyto volby za úspěšné a spravedlivé s ohledem na výsledky soukromého sčítání obyvatelstva v r. 1900, kde například právě v Českém Krumlově mělo být soukromými archy

³¹² A. HUBKA, *Menšinová práce*, s. 227.

³¹³ *Pošumaví*, roč. I., č. 5, ze 12. 5. 1903, s. 22.

³¹⁴ *TAMTÉŽ*, s. 47.

zjištěno dokonce 50,48% Čechů oproti úřednímu číslu 43,79%.³¹⁵ V této době odbory NJP na jihu Čech pořádaly četné cykly přednášek, které měly přimět místní obyvatelé nepříznivé poměry změnit a zároveň je informovat o četných novinkách. Pro rok 1906 konala českokrumlovská skupina odborů NJP například tyto přednášky – „Vydávání rozumné a včasné jest na statku vlastně spořením, nerozumné pak spoření vlastně okrádáním“, „O přesívání a čistění obilí trieurem“ či „O zřízení zemské pojišťovny“.³¹⁶

Stejně jako byly organizovány četné výpravy do Prahy a jiných míst, pořádaly se také oblíbené výpravy za památkami českého jihu, které měly tuto oblast podpořit a dostat ji do širšího povědomí českého obyvatelstva. Velkou výpravou pak byl zájezd pražského staroměstského a dejvického odboru v r. 1910, který vedl přes Trhové Sviny, Čížkrajice, Slaveč, Besednici, Kaplici, Věžovatou Pláň, Český Krumlov, Klet' až do Zlaté Koruny.³¹⁷ Výprava to byla svým počtem rozsáhlá a rázně tak demonstrovala vzrůstající úroveň českého pohraničí. Na podporu turistiky navíc NJP zakládala ve spolupráci s Klubem českých turistů noclehárny, zprostředkovávala letní byty a zasadila se mimo jiné i o vydání „Průvodce Šumavou“.³¹⁸ Pro posílení českého živlu došlo navíc v Českém Krumlově v r. 1910 k ustavení Družstva pro stavbu rodinných, úřednických a dělnických domů, které založil významný činovník NJP MUDr. Josef Kulich. Družstvo bylo prvotně zřízeno za účelem podpory méně majetných obyvatel a zároveň k podpoře růstu českokrumlovské aglomerace. Českým úspěchem bylo také zřízení městské veřejné čítárny v r. 1911 v hotelu Růže, která konečně poskytovala důstojné prostory pro četbu mnoha set knih, o které se výrazným způsobem zasloužil také místní odbor NJP.³¹⁹ NJP se do vypuknutí první světové války zaobírala doposavad rozvíjenými akcemi. Stále podporovala pokračovací školu v Českém Krumlově, poskytovala stipendia pro chudé žáky, ve spolupráci s místními odbory pořádala společenské a přednáškové večery či oblíbené zájmové kurzy, které měly ještě více prohloubit menšinovou práci. Tak jako tomu bylo v r. 1913, kdy odbory českokrumlovské skupiny NJP pravidelně jednaly s představiteli ústředního výboru a Staroměstského výboru o zřízení pokračovacích zemědělských kurzů v České

³¹⁵ K. VONDRÁČEK, c. d., s. 279.

Soukromé sčítání z r. 1900, které provedl A. Hubka, se zaměřilo celkem na 40 okresů, kde bylo úředním sčítáním vykázáno na 520.018 Čechů a 405.031 Němců. Soukromé sčítání však české straně připočetlo o 19.269 Čechů více. Rozdíl mezi úředním a soukromým sčítáním obyvatelstva tak činil 2,01%. TAMTÉŽ, s. 293–294.

³¹⁶ Budivoj, roč. XLII., č. 43, z 29. 5. 1906.

³¹⁷ K. VONDRÁČEK, c. d., s. 295.

³¹⁸ Jihočeské listy, roč. XVI., č. 55, ze 14. 5. 1910.

³¹⁹ Z. ERHARTOVÁ-SEKYROVÁ, c. d., s. 20.

Po vypuknutí první světové války se činnost všech odborů NJP téměř zastavila. Prioritní bylo zachránit NJP jako organizaci a ušetřit ji zbytečných perzekucí a postihů. Její rozsáhlý majetek a materiály by tehdy mohly posloužit rakouské vládě, což česká strana nemínila riskovat. Z odborů NJP byly nejaktivnější odbory ve smíšených místech, v těch ryze českých veškerý menšinový život téměř ustal. Smíšené oblasti byly i nadále vystaveny národnostnímu příkoří a i když byly také postihnuty válečnými povinnostmi, vytrvale hájily své zájmy a sponzorovaly nejnütnější akce (jako například vydržování menšinových škol), které i přesto vyžadovaly vysoké výdaje, jež bylo nutné hledat kvůli stagnaci mnoha odborů ve spolkových rezervách.³²¹

V průběhu první světové války došlo k mnoha úředním omezením, které ovlivňovaly také činnost odborů NJP na Českokrumlovsku. Zejména byl ztřeňen dozor na ohlašovací službu a na povinnost hlášení v hostincích a ubytovacích domech, oboje bylo pod dohledem četnických stanic a obecních úřadů. Obecní úřady se měly také postarat o omezení zábavních akcí a českých národních oslav, které se k tehdejší vážnosti doby nedoporučovaly. Naopak, Český Krumlov jako převážně německé město se mělo postarat o hlasitou podporu němectví, jež se z počátku války náležitě ozývala na akcích pořádaných německými spolky a jejich příznivci. S postupujícími léty a vyjadřováním sympatií se Srbskem se začaly prošetřovat i relativně banální záležitosti, jako byly barvy na pokladniče na sbírku Matice školské v hotelu Růže a jiné „barevné“ záležitosti, které by jakýmkoli způsobem mohly vyjadřovat podporu slovanské vzájemnosti. Pro podporu rakouského hospodářství bylo novinami *Deutscher Böhmerwald-Zeitung* také apelováno na to, aby lidé bojkotovali výrobky, které byly vyrobeny mimo přátelský blok.³²² Nicméně válečný vývoj nepřál prorakousky smýšlejícím jedincům. Když už byla rakouská prohra jasná, pomýšlelo se na uspořádání nového státu, ve kterém měly být nastaveny poměry nově vzniklého Československého státu. Po vyhlášení konce války slavili nejprve všichni, Češi i Němci. Češi vítali vznik nového svobodného státu, Němci byli rádi, že skončili válečné útrapy. Nicméně tento stav neměl dlouhého trvání. Nacionalističtí Němci z jižního pohraničí neúspěšně prosazovali odtržení nově ustanovené provincie Böhmerwaldgau, jejímž centrem mělo

³²⁰ Budivoj, roč. XLIX., č. 90, ze 14. 11. 1913.

³²¹ Pošumaví, roč. XIV., č. 3, z 11. 2. 1920, s. 13–14.

³²² Blíže: J. VESELÝ, *Českokrumlovsko ve válečných letech 1914–1918*, in: *Českokrumlovsko – mozaika*, s. 41–52.

být město Český Krumlov, od Československa k Rakousku, které nakonec musela česká vláda vyřešit vojenským zásahem na konci listopadu 1918.³²³

Za těchto poměrů se začala opět organizovat menšinová práce, ačkoli mnohými to bylo považováno v novém a svobodném státě za zbytečné. Další vývoj však ukázal, jak platná byla národní činnost vykonávána v českém pohraničí místní odbory NJP. Po vojenském zásahu, který tentokrát německé separatistické snahy zmařil, v českém pohraničí česko-německé konflikty neustaly. Právě naopak. Bylo třeba okamžitě zahájit konkrétní kroky k obraně nového státu, neboť němečtí nacionalisté nemínili respektovat nové poměry a ani nevěřili v jejich dlouhé trvání. I přes tyto komplikace se začínal český živel opět rozvíjet, hlavně školská otázka byla pro Čechy konečně příznivá. Na mnoha místech se k nevoli Němců zakládaly nové české školy, soukromé menšinové školy přecházely do veřejné správy a zakládaly se nově měšťanské školy, jako například v Českém Krumlově v r. 1919. Školní prostory v klášterní budově však byly nevyhovující a několikrát již bylo žádáno o zjednání nápravy v podobě stavby nové školní budovy. Například resoluce rodičů školních dětí, která byla výsledkem veřejné schůze konané v Českém Krumlově dne 9. března 1924, jasně vyjmenovává závažné nedostatky: „*Místnosti školní, jak měšťanské, tak obecné školy jsou tmavé, takže v zimních měsících po větší část dne je nutno svítiti, jsou nevytopené, vlhké, těžko větratelné a prostorově nevyhovují dnešnímu počtu žactva (540), natož očekávanému přílivu v příštích letech. Záchody jsou minimálních rozměrů, nedostává se vůbec cvičiště, tělocvičny, školní zahrady, měšťanská škola nemá ani kreslírny, dílny pro ruční práce, místnosti pro dívky přesporní, jichž je 50% všeho žactva.*“³²⁴ Na realizaci stavby nové školní budovy si však museli obyvatelé Českého Krumlova ještě několik let počkat.

Již několikrát bylo zmíněno s jakým nadšením kvetl národní život v novém Československu, na jehož organizaci se vydatně podílel i velký počet odborů NJP. V Českém Krumlově se na poli kultury objevily četné novinky. Místní odbor NJP začal pořádat oblíbené večery s tzv. světelnými obrazy. Večery se odehrávaly v Růži a na obrazech bylo možno sledovat například zajímavé postřehy ze života na Slovensku, jako tomu bylo na přelomu let 1919/1920.³²⁵ Další kulturní novinkou bylo zřízení

³²³ J. VESELÝ, *Českokrumlovsko ve válečných letech*, in: *Českokrumlovsko – mozaika dějin*, s. 50.

³²⁴ Blíže: SOKA Český Krumlov, fond NJP – místní odbor Český Krumlov, resoluce, S-17.

³²⁵ SOKA Český Krumlov, fond NJP – místní odbor Český Krumlov, pozvánky, S-17.

druhého městského kina, jehož provozovatelem se stal místní odbor NJP. Pořádaná představení nového biografu v pronajatém sálu Nové hospody se stala záhy velmi oblíbenými a často se stávalo, že se hrálo i několikrát denně. Hrály se téměř všechny žánry, přesto početně převažovaly veselohry a dramata. Mimo tyto žánry se používala také krátká vzdělávací představení, jako například v únoru 1922 krátká propagační „Péče o zdravé pokolení“ odboru ochrany matek a kojenců v Českém Krumlově.³²⁶

Na počátku dvacátých let došlo ve městě ke konání několika jubilejních oslav hlavních českých spolků. V r. 1921 oslavila čtyřicáté výročí své existence nejprve Čtenářská beseda, v r. 1924 následovaly oslavy čtyřicetiletého výročí existence místního odboru NJP a v říjnu poté slavila Řemeslnická jednota. Všechny oslavy byly pořádány v podobném duchu a jubilejních oslav se stejně jako kterýchkoli jiných vzájemně účastnily všechny městské spolky společně s mnoha jejich příznivci. Program těchto oslav byl vesměs podobný. Na výroční spolkové schůzi, která se konala v průběhu oslav, se vzpomínalo oněch těžkých časů, jež měly za následek vznik těchto osvětových organizací, rekapitulovala se vykonaná práce, oceňovaly se úspěchy, poučovalo se z tehdejších neúspěchů a nespravedlností, oceňovali se významní představitelé spolků a pomýšleno bylo také na budoucí činnost a cíle.³²⁷ Součinnost českokrumlovských českých spolků i nadále pokračovala, neboť od poloviny dvacátých let se v zámecké zahradě každoročně konaly národní slavnosti, kterých se účastnily všechny městské spolky a mnoho jejich příznivců z okolí. Jedním z jejich účelů byla finanční pomoc chudým školním dětem z českého pohraničí, která byla vždy štědře podporována hojnou návštěvností. Každá národní slavnost začínala slavnostním průvodem z hotelu Růže do zámecké zahrady, kde se poté kromě hudebního představení pořádala tombola, hrály se zábavné hry a k občerstvení byl zřizován bufet.³²⁸ Náladu českokrumlovským Čechům zvedla zvláště dlouho žádaná jednání o stavbě nové školní budovy pro českou školu, která dosud poskytovala vzdělání v naprosto nevyhovujících podmínkách. Po dlouhých vyjednáváních byl základní kámen budovy české školy na Špičáku položen 26. června 1927. K otevření české Masarykovy národní školy pak došlo za velké slávy 25. srpna 1929.³²⁹ V r. 1930 došlo také k založení nové kupecké školy, která sídlila v prostorách místní živnostenské školy a kterou NJP již od jejího

³²⁶ SOKA Český Krumlov, fond NJP – místní odbor Český Krumlov, pozvánky, S-17.

³²⁷ SOKA Český Krumlov, fond Řemeslnická jednota, II. kniha jednatelská (nestránkováno), S-37.

³²⁸ SOKA Český Krumlov, fond NJP – místní odbor Český Krumlov, pozvánky, S-17.

³²⁹ http://www.encyklopedie.ckrumlov.cz/docs/cz/mesto_histor_skolst.xml.

počátku finančně vydržovala, neboť nebylo snadné zajistit společné náklady na provoz budovy vlastními náklady. Nově byla také podána žádost na zřízení střední školy ve městě, jako jedna z možností, jakou bylo možno v Českém Krumlově vyřešit ochabnutí českého živlu. To bylo zaznamenáno po zveřejnění výsledků sčítání obyvatelstva z r. 1930, kdy byl zjištěn značný úbytek českého obyvatelstva. O nutnosti zřízení české střední školy věděl i místní odbor NJP, který se za její zřízení vydatně prosazoval, nicméně jejímu ustavení prozatím stejně nepomohl.³³⁰

Skupinový odbor NJP v Českém Krumlově měl v novém státě dohlížet mimo jiné na provádění pozemkové reformy a na odstraňování německých nápisů na veřejných budovách, značení ulic atd., někdy se tak dělo ale velice laxně a nedůsledně, na což bylo odborem několikrát upozorňováno – například Městské divadlo neslo ještě v r. 1931 německé nápisy. Kromě úředních záležitostí se odbor vlastními náklady podílel na organizaci výletů po celém Českokrumlovsku, účastníky byli často i členové ostatních českokrumlovských spolků. Na počátku třicátých let se v této oblasti výrazně angažoval nový člen spolkového výboru, zdejší ředitel pošty, Ludvík Hluchý.³³¹ Kvůli znepokojujícím výsledkům sčítání obyvatel z r. 1930 a mírném hospodářském úpadku však zesílil zájem pražského ústředního výboru o oblast Českokrumlovsko, jehož představitel Karel Klička dokonce na valné hromadě skupinového a místního odboru konané v Českém Krumlově v květnu 1931 vyjádřil znepokojení nad jeho nedůslednou činností. Zlepšení organizace práce mělo napomoci zřízení nové spolkové kanceláře,³³² kterou si českokrumlovský skupinový odbor konečně zřídil za pomoci České záložny v říjnu 1932 v hotelu Růže.³³³ Post tajemníka zastával dosavadní jednatel Jan Karták, kterého ve funkci po roce vystřídal Jan Kloužek. Nicméně poměry se příliš nezlepšily ani s postupujícími lety. Českokrumlovský odbor čelil vzrůstajícímu německému živlu, ale také vlastní finanční krizi. Práce a velkých finančních vydání

³³⁰ SOA Třeboň, fond NJP Praha 1884–1948, inv. č. 160, sign. 4A81, kart. 17, z dopisu adresovanému Ministerstvu školství a národní osvěty z 30. 7. 1931.

³³¹ V r. 1931 bylo konáno několik výletů, například do Chvalšín, Horní Plané, Hořic, Kájova nebo Vyšného. Kromě poznávání okolí výlety doprovázely také kulturní zážitky v podobě hudby a různých zábavných programů. Blíže: SOA Třeboň, fond NJP Praha 1884–1948, inv. č. 160, sign. 4A81, kart. 17, z dopisu ústřednímu výboru NJP v Praze z 19. 5. 1931.

³³² Ústřední výbor NJP v Českých Budějovicích si činnost nově zřízeného českokrumlovského sekretáře představoval takto: „... hlavní péče bude věnována Českému Krumlovu, kde bude mít v evidenci katastr volební, přehled českého obyvatelstva, přehled českého majetku, věci školské, personální, agendu odboru a vedení všech podniků odboru. Bude při tom zapotřebí, aby odbor českokrumlovský nějak zvýšil svoji činnost, která neodpovídala dosud velikosti tamní menšiny ...“ SOA Třeboň, fond NJP Praha 1884–1948, inv. č. 160, sign. 4A81, kart. 17, z dopisu ústřednímu výboru NJP v Praze z 26. 9. 1932.

³³³ SOA Třeboň, fond NJP Praha 1884–1948, inv. č. 160, sign. 4A81, kart. 17, z dopisu ústřednímu výboru NJP v Praze z 10. 9. 1932.

přibývalo, narozdíl od spolkových příspěvků a výtěžků (místní odbor NJP v Českém Krumlově například pravidelně poskytoval finanční podporu tamní české kupecké i živnostenské škole). Podle vyjádření čelních představitelů českokrumlovského výboru NJP na výroční schůzi jihočeských odborů NJP konané 5. srpna 1933 v Růži³³⁴ napomohlo zhoršenému postavení české menšiny ve městě také usazování německých penzistů, kteří hojně zkupovali pozemky a domy, stejně jako odchod vojenské posádky z města (1927), která by jinak pomohla krotit vzájemné česko-německé konflikty. Možnou příčinu odlivu českého živlu bylo možno spatřit také v absenci zmiňované střední školy, neboť rodiny, jejichž děti by byly schopné získat středoškolské vzdělání, odcházely z Českého Krumlova více vnitrozemí.³³⁵ V r. 1934 slavil českokrumlovský odbor jubilejní padesátý rok své činnosti a v rámci tohoto jubilea konal řádnou valnou hromadu, k jejímuž dni čítal odbor 331 členů. Vzpomínal své záslužné činnosti hlavně v předchozím roce, kdy se skupinovému odboru³³⁶ podařilo založit nové odbory v Mojném a Přísečné či obnovit činnost místních odborů v Holubově, Mirkovicích a Zubčicích.³³⁷ V září téhož roku se konala obrovská národní slavnost k zmiňovanému jubileu místního odboru NJP doprovázená však četnými naschválky, které na oslavu vrhaly jemný stín. Poukazováno bylo zejména na ponechání pokrývek na hlavách německých přihlížitelů či poplívání státní vlajky.³³⁸

Světlým okamžikem mezi národnostními třenicemi bylo slavnostní otevření vytoužené střední školy, což si přály všechny české spolky ve městě, sdružené

³³⁴ Na sjezdu jihočeských odborů NJP v Českém Krumlově se odbory shodly na následující resoluci plynoucí z daných národnostních poměrů: „*Bránice svých hranic, chceme také stejně tvrdě a energicky bránit klid a pořádek doma. Zejména se dožadujeme rozhodnosti proti hnutí, které chce uvést ve zmatek naše smíšené pohraničí a žádáme, aby proti němu bylo zakročeno bez ohledu na režim v sousedství. Nesneseme v této věci žádných dvojakostí, žádné váhavosti a žádné liknavosti. Chceme demokracii vládnoucí a panující, nikoli ustupující každé troufalosti a každému siláctví. Chceme mír, nikoli slabošství. Chceme klid, ale nehrozíme se zbraně, vznesené na obranu práva a spravedlnosti. Rozvratné živly buďtež především odstraněny ze státních a veřejných služeb, jejich organizace buďtež rozpuštěny.*“ SOA Třeboň, fond NJP Praha 1884–1948, inv. č. 160, sign. 4A81, kart. 17, resoluce z 5. a 6. 8. 1933.

³³⁵ SOA Třeboň, fond NJP Praha 1884–1948, inv. č. 160, sign. 4A81, kart. 17, z dopisu ústřednímu výboru NJP v Praze z 22. 1. 1934.

³³⁶ Skupinový odbor NJP v Českém Krumlově v r. 1933 sdružoval 29 odborů: Brloh, Černá-Hůrka, Černice, Čertyně, Holubov, Hořice na Šumavě, Chmelná, Chvalšiny, Jaronín, Kájov, Zlatá Koruna, Český Krumlov, Křemže, Markvartice, Mirkovice, Opalice, Horní Planá, Věžovatá Pláň, Přídolí, Přísečná, Německý Rychnov u Frymburku, Spolín, Dolní Třebonín, Nová Ves, Větrník, Vyšný, Zátoň, Zubčice a Želnavá. Zmíněné odbory se nachází ve čtyřech okresech, českokrumlovském, hornoplánském, chvalšinském a vyšebrodském. SOA Třeboň, fond NJP Praha 1884–1948, inv. č. 160, sign. 4A81, kart. 17, zpráva o činnosti skupinovému a místnímu odboru NJP v Českém Krumlově za rok 1933.

³³⁷ SOA Třeboň, fond NJP Praha 1884–1948, inv. č. 160, sign. 4A81, kart. 17, zpráva o valné hromadě NJP konané v Českém Krumlově v r. 1934.

³³⁸ SOA Třeboň, fond NJP Praha 1884–1948, inv. č. 160, sign. 4A81, kart. 17, z dopisu ústřednímu výboru NJP v Praze o nepřístojnostech zjištěných při jubilejních oslavách místního odboru NJP v Českém Krumlově z 25. 9. 1934.

v Okresním sboru osvětovém v Českém Krumlově. Matiční reálné gymnázium bylo v Českém Krumlově otevřeno za velké slávy v září r. 1935. Prozatímně bylo umístěno do budov Masarykovy měšťanské a obecné školy. Kvůli nevyhovujícím prostorám však bylo usilováno o postavení nové důstojné budovy.

S postupujícími konflikty se vyhrocovaly také stížnosti na hospodářské záležitosti, jako tomu bylo například v r. 1936, kdy si zástupci NJP stěžovali na používání zápalek konkurenčního Kulturverbandu, které měli užívat mnozí Češi a dokonce i sami členové NJP. Toto zjištění bylo vnímáno jako absolutně nepřípustné, obzvláště s panující hospodářskou krizí, která se následkem světové krize dostala v plném dosahu na Českokrumlovsko v polovině třicátých let.³³⁹ V této době se odbory NJP staraly o podporu chudých rodin, dělníků aj. Situaci obecně ztížily henleinovské nálady a pronikání nacionalistické podpory z Rakouska a Německa. Právě kvůli rozšiřující se podvrtné činnosti místních organizací typu Deutsche Landjugendu, příslušníků bývalé německo-nacionální strany, hackenkreuzlerů a zmíněné zahraniční podpory, bylo místními obyvateli stále více žádáno o návrat vojenské posádky do Českého Krumlova, který se tak pomalu stával baštou pošumavského němectví.³⁴⁰ V této době se Jednota zabývala hlavně otázkou nezaměstnanosti a apelovala na hospodářské podniky, aby zaměstnávala české dělníky a osoby, které pomohou opět ve městě rozvíjet český živel. Pro r. 1937 zaměstnávala českokrumlovský skupinový odbor, čítající kolem 330 členů, příprava uvítání československého prezidenta Beneše, který město navštívil 7. května 1937.³⁴¹ Mimo to se konaly slavnostní akce po celém okrese. Například otevření státní školy v Brloze, národní slavnost v Českém Krumlově, otevření nové školní budovy pro školu v Želnavě, sjezd skupin odborů NJP v Prachaticích nebo slavnostní otevření obytného domu NJP a zasazení pamětní desky a lípy v Horní Plané.³⁴² Novinkou a velkým přínosem bylo dlouho žádané zřízení státního policejního úřadu pro obce Český Krumlov, Vyšný a Větřní a pro osadu Dobrkovice a Domoradice. Stalo se tak 21. ledna 1937.³⁴³ Starosti však místnímu odboru NJP dělala zvýšená

³³⁹ SOA Třeboň, fond NJP Praha 1884–1948, inv. č. 160, sign. 4A81, kart. 17, zápis o činnosti českokrumlovského odboru z 2. 9. 1936.

³⁴⁰ SOA Třeboň, fond NJP Praha 1884–1948, inv. č. 160, sign. 4A81, kart. 17, žádost ústřednímu výboru NJP v Praze o dosazení četnického pohotovostního oddílu z 18. 7. 1935.

³⁴¹ SOA Třeboň, fond NJP Praha 1884–1948, inv. č. 160, sign. 4A81, kart. 17, z dopisu prezidentu Benešovi ze 7. 5. 1937.

³⁴² SOA Třeboň, fond NJP Praha 1884–1948, inv. č. 160, sign. 4A81, kart. 17, zápis o důvěrné pracovní a informativní valné hromadě NJP – skupiny českokrumlovské 1937.

³⁴³ SOA Třeboň, fond NJP Praha 1884–1948, inv. č. 160, sign. 4A81, kart. 17, z dopisu adresovanému prezidiu Ministerstva vnitra ze 4. prosince 1937.

nezaměstnanost českých dělníků, která spolkové představitele nutila k mnoha intervencím, stejně jako konání mnoha německých nacionalisticky zaměřených akcí.

V následujícím roce byla na činnosti NJP patrná nervozita z německého záboru Rakouska. Český Krumlov, který se tak nacházel v bezprostředním sousedství mocného státu, si začal být vědom možného nebezpečí. V rámci posilování českého živilu na Českokrumlovsku zvýšil odbor svou přednáškovou činnost a charitativní podporu. Již krátce po záboru Rakouska lze sledovat migrační posun českého obyvatelstva z obav o následující vývoj více do vnitrozemí. Následkem těchto změn se v otázce angažoval i místní odbor NJP, který svými četnými intervencemi mínil migrační postup zvrátit a zabránit tak českému odlivu z oblasti. Situace však kulminovala v září 1938 po podepsání Mnichovské dohody, která rozhodla nejprve o budoucím osudu českého pohraničí, respektive celé země. Okupační vojska do Českého Krumlova přišla 8. října 1938. Čeští Němci byli nadšení, vítali své „osvoboditele“. Vojáky ve městě přivítal plamenným projevem starosta Dr. Schönbauer, který v příchodu okupačního vojska spatřoval jasný konec dlouhodobého útisku Němců. Konec nadvlády Čechů v oblasti Českokrumlovska měl demonstrovat také příjezd samotného vůdce. Hitler navštívil Český Krumlov poprvé a naposled 20. října 1938 v rámci cesty po nově zabraných Sudetech.³⁴⁴

S novými poměry přišla nová nařízení a omezení. Zanedlouho se dostalo také na činnost NJP, která do té doby jasně vystupovala proti veškerým německým snahám a nárokům. Dne 18. prosince 1938 došlo na mimořádné valné hromadě konané v Českých Budějovicích k rozpuštění místního a skupinového odboru v Českém Krumlově. O krutých poměrech ve městě informoval místní odbor v Českém Krumlově ústředí v Praze takto: *„Český Krumlov byl úplně opomenut při evakuaci a české obyvatelstvo bez ochrany vojska vydáno do rukou ordnérů, kterými bylo ze svých domovů vyhnáno ve večerních a nočních hodinách. Každý zachránil jen to, co měl na sobě a mohl v ruce odnésti. S velikými obtížemi zachraňují dnes svůj rozbitý a rozkradený majetek. Tito naši členové usídlili se téměř všichni jako vystěhovalci v Českých Budějovicích a okolí. Všichni pozbyli rázem svých existencí, dělnictvo ztratilo práci apod.. Velká část členů strádá toho času v nezměrné bídě, kterou ještě více stupňuje příchod kruté zimy. Dosavadní péče o ně jest nedostatečná a potřebná pomoc*

³⁴⁴ Blíže: J. ZÁLOHA, *Českokrumlovsko a Kaplicko v letech 1938–1941*, Český Krumlov 1965.

*odnikud nepřichází.*³⁴⁵ Pro mnohé činovníky tak menšinová kariéra zcela skončila, někteří (Karták, Kulich aj.) pro panující poměry z Českého Krumlova odešli. Tajemník Jan Kloužek se poté přesunul pod českobudějovický odbor NJP.

Vlastní ústředí NJP v Praze postihly také existenční změny. Svaz národních jednot a matic, ve kterém byla NJP společně s ostatními obrannými jednotami od r. 1922 sloučena, byl v dubnu 1939 oficiálně zrušen. Všechny národní spolky se poté sloučily do Národní matice při Národní radě české. Její oblastní správa pošumavská pak v jižních Čechách navázala na činnost bývalé NJP, nicméně byla ve válečné době v mnohém omezena. Soustřeďovala se pouze na pořádání sbírek, charitativní činnost a podporu školství. Od r. 1940 navíc všichni členové spolků museli poskytovat árijská prohlášení. V důsledku toho byli z veřejného života vyloučeni Židé, poté i legionáři. Nakonec byla i činnost Národní matice z rozhodnutí K. H. Franka z června 1943 zakázána. Po mnoha osobních perzekucích a útlaku byl zabaven také veškerý spolkový majetek. Národní práce byla v pohraničí přičleněnému k říši zcela zastavena a nucena tak nečinně sledovat vrchol národnostního útisku, který trval až do r. 1945.

S květnovým osvobozením došlo k obnově nejen svobodného Československa. Obnovily se i dříve zakázané spolky, které se cítily být bývalému režimu mnohé dlužné, včetně NJP v obnoveném Svazu národních jednot a matic. Proto pak schvalovaly a podporovaly úpravy týkající se poválečného uspořádání českého pohraničí, včetně odsunu Němců a Maďarů. V květnovém prohlášení obranných jednot, ÚMŠ a Svazu národních jednot a matic bylo mimo jiné také požadováno přezkoumat, respektive zrušit vládní nařízení a soudní rozsudky vydaná po 15. září 1938.³⁴⁶ Obnovenou činnost Jednoty hodnotil spolkový starosta Josef Hubka následovně: *„Národní jednota pošumavská dnes není již spolkem menšinovým, ale tím nijak neztrácí na svém významu, naopak její význam je všestranný. Hlavním bodem dnešní činnosti je úplné a bezvýhradné zabezpečení hranic republiky, což v sobě zahrnuje podchycení hospodářského i průmyslového života a obsazení pohraničních míst dobrými uvědomělými a hlavně poctivými českými lidmi, jímž chceme býti v každém směru*

³⁴⁵ SOA Třeboň, fond NJP Praha 1884–1948, inv. č. 160, sign. 4A81, kart. 17, z dopisu ústřednímu výboru NJP v Praze z 19. 12. 1938.

³⁴⁶ SOA Třeboň, fond NJP Praha 1884–1948, inv. č. 14, sign. 1A1, kart. 1, prohlášení obranných jednot, ÚMŠ a Svazu národních jednot a matic z 12. 5. 1945.

*nápomocni.*³⁴⁷ NJP se s nadšením opět vrhla do práce, vědoma si nutné nápravy poměrů v českém pohraničí. V prohlášení „Národní jednota pošumavská opět do práce“ vyjadřuje spolek prvotní cíle své poválečné práce takto: „*Jako první bod této práce je osídlení pohraničí jen poctivým českým živlem. Náš hraničář musí být vzorem českého vlastence, pracovitý a spolehlivý člen národního společenství a protichůdné živly bezodkladně odstraněny.*“³⁴⁸

Krátce po osvobození NJP zjišťovala nejprve daný stav oblastí a majetku a již v r. 1946 oznamovala v jednatelské zprávě, že dosáhla obnovy 142 odborů, z toho bylo 134 pohraničních.³⁴⁹ Jedním z nich byl také obnovený odbor v Českém Krumlově, v jehož předsednictví pokračoval z předválečného období Jan Karták. Místní odbory NJP měly v osvobozeném státě zájem především na novém osídlování pohraničních oblastí, aby zde mohl začít český živel opět vzkvétat. Proto se vydatně podílely na hospodářské obnově a sociální podpoře, aby se oblast Českokrumlovská stala lákavou pro další osídlování. Snaha byla také v kulturní oblasti. Českokrumlovský odbor se například pokusil navázat na oblíbenou tradici národních slavností. Národní slavnost konaná v září 1947 byla navíc spojená s odhalením obnoveného památníku T. G. Masaryka, který byl Němci při předchozí okupaci poničen. O odhalení obnoveného pomníku se postaral starosta místního českokrumlovského odboru Ludvík Hluchý a slavnostní řeč pronesl starosta ústředního výboru NJP Josef Hubka.³⁵⁰ Tato národní slavnost však byla jedním z posledních velkých činů NJP. Už krátce po únorovém převratu byla činnost obranných jednot nejprve omezována, aby v březnu 1948 mohla být z rozhodnutí ustaveného Akčního výboru Ústřední matice školské a Národních jednot severočeské a pošumavské v Praze zcela zrušena.

³⁴⁷ SOA Třeboň, fond NJP Praha 1884–1948, inv. č. 14, sign. 1A1, kart. 1, z dopisu p. Františku Beranovi z Nového Sedliště z 5. 10. 1945.

³⁴⁸ SOA Třeboň, fond NJP Praha 1884–1948, inv. č. 14, sing. 1A1, kart. 1, z prohlášení „Národní jednota pošumavská opět do práce“.

³⁴⁹ SOA Třeboň, fond NJP Praha 1884–1948, inv. č. 16, sign. 1A3, kart. 1, z jednatelské zprávy o činnosti ústředního výboru NJP v době od 1. 10. 1945 do 15. 5. 1946.

³⁵⁰ SOKA Český Krumlov, fond NJP – místní odbor Český Krumlov, pozvánky, S-17.

6.2. Působení významných činníků NJP.

Místním odborem NJP v Českém Krumlově prošlo několik desítek významných činníků, kteří se zde snažili zachraňovat a rozvíjet český živel. Někteří setrvali krátce, jiní se angažovali dlouhodobě, přesto je jejich práce a zásluhy nezpochybnitelné.

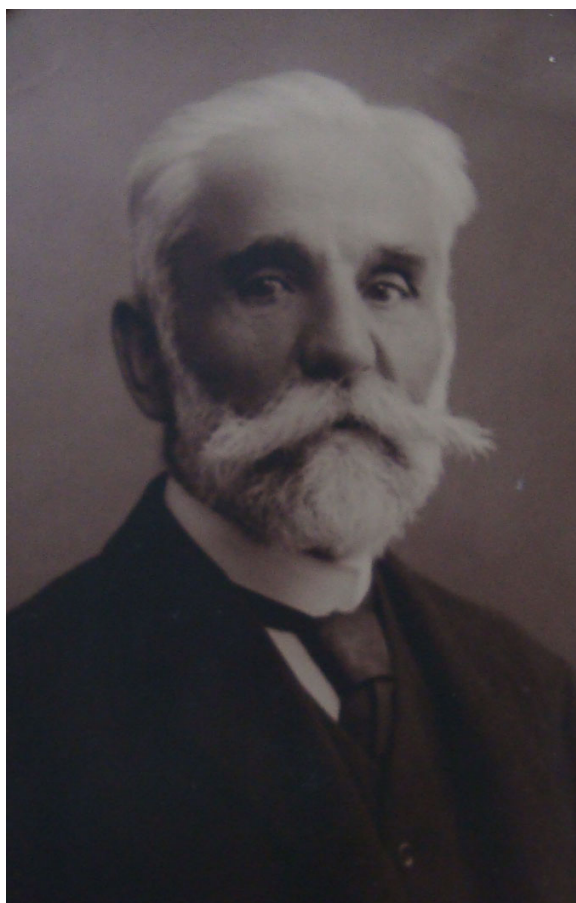
Za vznikem českokrumlovského místního odboru NJP stála snaha podnítit české obyvatelstvo v převážně německém městě k národnímu a hospodářskému vzepětí. Záštitu nad ustavením místního odboru převzalo ústředí NJP v Praze, respektive staroměstský odbor, který dohlížel na realizaci tamní menšinové práce. Místní odbor NJP v Českém Krumlově se ustavil 21. srpna 1884 za účasti Jana Samka, Tomáše Otruby, Františka Jelínka, Jana Paula, Čenka Koffra, Františka Růzhy a Josefa Mráze. Prvním předsedou místního odboru NJP byl zvolen Jan Samek. Všichni účastníci ustavující schůze byli zároveň členy Čtenářské besedy, která ve městě fungovala od r. 1881 a sdružovala v sobě téměř všechny představitele českého veřejného života. Proto byla patrná jistá zkušenost, která pomohla místní odbor záhy rozšířit a vytyčit reálné cíle do budoucna.

Bohužel zde nelze uvést všechna jména představitelů místního odboru NJP, neboť jich za dobu existence spolku byl nespočet. Českokrumlovský odbor NJP zahájil již od počátku své existence logickou spolupráci s Čtenářskou besedou, Řemeslnickou jednotou, s odborem ÚMŠ, se Sokolem a s dalšími českými spolky, čímž bylo jeho členstvo navyšováno o nové členy právě z těchto organizací.

Působení českokrumlovských činníků se dá obecně rozdělit do dvou významných generací. Nejvýraznější postavou první generace byl Jan Paul. Jako zakládající člen několika spolků se podílel na podpoře českého živlu až do třicátých let 20. století. Jisté oživení českokrumlovského odboru NJP nastalo ke konci osmdesátých let 19. století po příchodu českého advokáta JUDr. Šmirouse a zvláště po příchodu lékaře MUDr. Kulicha v r. 1893, který poté ve městě zastával mnoho důležitých funkcí. Druhá generace je zastoupena dalšími významnými osobnostmi, které vždy začínali své působení u místního odboru NJP jako členové místního výboru. Nutno zmínit zásluhy například Františka Moudrého, Vladimíra Konráda, Jana Jakeše, Rudolfa Maříka, Felixe Mikyšky, Josefa Ulrycha aj. Přesto se z druhé generace nejvíce o zájmy NJP zasadili ze svých předních funkcí Ludvík Hluchý, tehdejší ředitel pošty a předseda spolku, Jan Karták, odborný učitel a pozdější

předseda spolku či Jan Kloužek, tehdejší jednatel odboru. Jejich osobnosti jsou natolik zajímavé a práce natolik záslužná, že si zaslouží krátkého připomenutí.

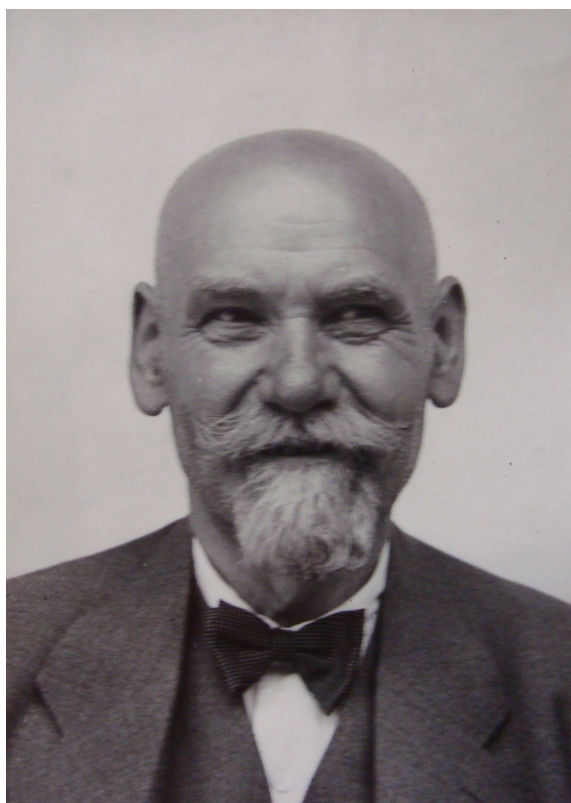
Jan Paul, jako jeden z ustavujících členů českokrumlovského odboru NJP, se narodil 30. října 1852 v Soběšicích u Kašperských Hor. Do Českého Krumlova přišel v září 1872. Pochází z generace tzv. Křeňáků, tedy lidí, jež ve městě ustavili první českou společnost, která se zasadila o znovuzkříšení tamního českého živlu. Díky tomu stál u zrodu všech českých spolků působících ve městě, na základě čehož byl jmenován také jejich čestným členem. I ve vysokém věku se velmi zajímal o tamní poměry, účastnil se schůzí i výročních valných hromad a za svou oddanou národní práci byl oceněn jubilejním diplomem NJP.³⁵¹

Jan Paul

³⁵¹ SOA Třeboň, fond NJP Praha 1884–1948, inv. č. 160, sign. 4A81, kart. 17, z dopisu ústřednímu výboru NJP v Praze 1934; fotografie ze SOKA Český Krumlov, fond Řemeslnická jednota, S-37.

Josef Kulich, jako jeden z nejvýznamnějších činovníků místního odboru NJP, se narodil 28. listopadu 1869 v Chudonicích u Nového Bydžova. Kromě lékařské praxe a práce pro NJP se angažoval v mnoha dalších městských záležitostech. Stal se starostou Českokrumlovské záložny a místního odboru ÚMŠ. Zasloužil se také o vznik dělnického spolku Včela, Českého stavebního družstva a Klubu československých turistů, kde působil na postu pokladníka. Byl místostarostou Sokola a dlouholetým jednatelem Čtenářské besedy. Jako dlouholetý předseda místního odboru NJP se výrazně podílel na organizaci pravidelně konaných národních slavností, taktéž na organizaci voleb a všech prováděných sčítání lidu. Po vzniku Československa se stal předsedou Národního výboru. Ústřední výbor NJP v Praze si byl vědom veškeré jeho záslužné činnosti, a proto mu pravidelně posílal děkovné dopisy za vykonanou činnost. V r. 1927 ho ocenil diplomem uznání a v r. 1934 plaketou, nejvyšším uznáním na poli menšinové práce. V r. 1938 byl po zaboru Sudet donucen odejít z Českého Krumlova do Českých Budějovic. Lékařskou praxi poté vykonával ve Zlaté Koruně, kam pravidelně dojížděl. Zemřel 28. března 1944.³⁵²

MUDr. Josef Kulich

³⁵² SOA Třeboň, fond NJP Praha 1884–1948, inv. č. 160, sign. 4A81, kart. 17, z dopisu ústřednímu výboru NJP v Praze 1934; Jiskra, roč. II., č. 47, z 27. 11. 1969; fotografie ze SOkA Český Krumlov, fond I. střední škola v Českém Krumlově 1920–1953, Š-15.

Ludvík Hluchý, narozen v r. 1882, patřil k druhé generaci významných českých pohraničních aktivistů. Jako ředitel tamní pošty byl dobře obeznámen s národnostními poměry ve městě i jeho okolí. V r. 1933 se stal předsedou místního i skupinového odboru NJP v Českém Krumlově a výrazně se zasadil o jeho další rozvoj. Nicméně již v r. 1934 byl na svou žádost odvelen vykonávat poštovní profesi do Chebu.³⁵³ Post předsedy byl do r. 1935 přenechán dosavadnímu místopředsedovi Františku Moudrému. Ve funkci předsedy místního odboru NJP se Ludvík Hluchý opět objevil v r. 1946. Znáám byl také jako neúnavný recitátor a humorista a i on byl za své zásluhy na poli menšinové práce oceněn diplomem NJP.³⁵⁴

Ludvík Hluchý

³⁵³ SOA Třeboň, fond NJP Praha 1884–1948, inv. č. 160, sign. 4A81, kart. 17, z dopisu ústřednímu výboru NJP v Praze z 27. 10. 1934.

³⁵⁴ SOA Třeboň, fond NJP Praha 1884–1948, inv. č. 160, sign. 4A81, kart. 17, z dopisu ústřednímu výboru NJP v Praze 1934; fotografie převzatá od K. VONDRÁČKA, c. d., s. 82.

Jan Karták v Českém Krumlově působil jako odborný učitel na nově vzniklé měšťanské škole. Od r. 1926 vykonával funkci jednatele spolku a od 1. října 1932 jednatele zřízeného skupinového sekretariátu. Působil zároveň 12 let ve funkci knihovníka veřejné a obvodní knihovny, což ho kvalifikovalo ke konání četných přednášek o knihovní akci po celém okrese. Dlouhodobě účinkoval ve výboru tělovýchovné jednoty Sokol, Ústřední matice školské, Okresní péče o mládež, Okresního sboru osvětového či Stavebního družstva.³⁵⁵ Po krátkém předsednictví Ludvíka Hluchého se stal v r. 1935 předsedou místního a skupinového odboru NJP a ředitelem měšťanské školy ve městě. K postu předsedy českokrumlovského odboru se vrátil ihned po osvobození Československa.

Jan Karták

³⁵⁵ SOA Třeboň, fond NJP Praha 1884–1948, inv. č. 160, sign. 4A81, kart. 17, ze žádosti Jana Kartáka ústřednímu výboru NJP o služebním přeřazení z 15. 10. 1938; fotografie ze SOKA Český Krumlov, fond I. střední škola Český Krumlov, Š-15.

Jan Kloužek je posledním z „velkých“ mužů českokrumlovského místního a skupinového výboru NJP, kterého je nutno na tomto místě zmínit. Narodil se 16. května 1895 v Suché u Břehova a i on se výrazným způsobem zapsal do historie Českokrumlovská. Do Českého Krumlova přišel v r. 1920 poté, co působil jako legionář 1. střeleckého pluku Jana Husa v Rusku.³⁵⁶ Kromě práce pro NJP byl znám také jako místní kazatel Jednoty českobratrské, jako místní jednatel legionářské organizace a předseda jednoty Svazu národního osvobození.³⁵⁷ Jeho práce na postu dlouholetého jednatele spolku je neocenitelná. Byl vynikajícím kancelistou a řečníkem – byl to většinou on, kdo na konaných schůzích a hromadách podával cenné zprávy o panujících poměrech, významně se podílel také na přednáškové činnosti, kterou rozvíjel po celém okrese. Veškerá písemná agenda spolku se vyřizovala od 1. 3. 1933 jeho jménem, ať už se jednalo o dopisy ústřednímu výboru v Praze nebo dalším místním spolkům.

³⁵⁶ SOA Třeboň, fond NJP Praha 1884–1948, inv. č. 160, sign. 4A81, kart. 17, potvrzení vystavené Ministerstvem národní obrany z 24. 7. 1930.

³⁵⁷ SOA Třeboň, fond NJP Praha 1884–1948, inv. č. 160, sign. 4A81, kart. 17, z dopisu ústřednímu výboru NJP v Praze z 5. 4. 1933.

7. Závěr.

Ve své diplomové práci jsem se pokusila objasnit činnost Národní jednoty pošumavské, jednoho z několika vykonavatelů menšinových aktivit zaměřeného na oblast jižního a západního pohraničí. Na základě studia níže uvedené literatury a pramenů jsem se pokusila nejdříve přiblížit práci a vývoj vlastního ústředí NJP v Praze, které mělo od r. 1884 organizovat společné postupy v národnostně ohrožených oblastech a kontrolovat poté činnost všech místních odborů, včetně českokrumlovského místního a skupinového odboru NJP.

V první kapitole jsem se věnovala stručným dějinám spolku NJP. Snažila jsem se nastínit nejprve politickou a národnostní situaci, která zapříčinila vznik obranného spolku. Zároveň jsem se v časovém sledu pokusila zaznamenat nejvýznamnější akce na podporu české menšiny v oblastech spolkové působnosti, stejně jako vlastní organizační vývoj. Oblast Českokrumlovsko, kde záhy vzniklo několik odborů NJP, má svá vlastní dějinná specifika, které mi přišlo nutné z mnoha hledisek připomenout. Druhá kapitola měla tato hlediska konkretizovat. Její první část tvoří stručný pohled do dějin Českokrumlovsko, při kterém lze spatřit výjimečné postavení oblasti, které se však na prahu moderní doby značně proměňuje. Za touto proměnou stojí počínající průmyslový rozvoj a především následky neúspěšně prosazovaných požadavků české politiky, která uvnitř mnohonárodnostní monarchie mínila napravit nelichotivé postavení českých zemí. Vinou nenaplněných českých národních požadavků se začala situace vyhrcovat, obzvláště v pohraničí. V rámci této aktivizace jsem se ve druhé části druhé kapitoly pokusila zachytit otázky každodenního života Českokrumlovsko, včetně počínajících česko-německých konfliktů. Soustředila jsem se především na vládu Schwarzenberků, nové územní členění a rozvoj místního hospodářství.

V první části třetí kapitoly jsem se nejprve zaměřila na politickou situaci, která zapříčinila prvotní rozkoly mezi pohraničními Čechy a Němci. Kvůli nedostatku informací a materiálů se mi podařilo pouze zhruba přiblížit práci a působnost německých spolků, které českou menšinovou scénu na počátku osmdesátých let přinutily k aktivizaci. Jejich stručné charakteristiky a cíle jsem zde uvedla pro vzájemné srovnání s činností českých menšinových spolků. V rámci česko-německého soupeření mi přišlo vhodné připomenout také postoj místní šlechty, která, ačkoli dávným

původem německá, se snažila zaujmout spíše neutrální postoj. Tento postoj však Čechy i Němce nesmiřoval, právě naopak. Za svůj neutrální postoj byla mnohokrát kritizována a po r. 1945 se jí stal dokonce osudným, neboť na základě dekretů prezidenta republiky (tzv. Benešovy dekrety) byla zbavena majetku. Druhá část třetí kapitoly se pak vrací na počátek osmdesátých let 19. století, kdy se v Českém Krumlově začal rozvíjet kulturní život. O jeho rozvoj se postarali především uvědomělí Češi sdružení nejprve v české společnosti Křen, poté v Čtenářské besedě. Jejich prvotní snahou bylo rozvíjet český jazyk a podporovat českou vzdělanost a literaturu. Po jejich vzoru došlo ve městě k ustavení několika dalších spolků, včetně místního odboru NJP, které se za asistence Čtenářské besedy a nově založené České záložny staraly o rozvoj české kulturní scény. Během pořádání společných kulturních akcí a naplňování vlastních cílů musely ale čelit četným nepříjemnostem, kromě vzájemných konfliktů s Němci také finančním a organizačním problémům. Ty, jak se mi podařilo zjistit, postihly spolkovou činnost především na počátku devadesátých let 19. století a v polovině třicátých let 20. století. Působení českých spolků je zachyceno zhruba do r. 1948, kdy jejich činnost byla omezena nebo zcela zrušena v důsledku nových poměrů v Československu, které jsem se snažila také krátce připomenout.

Úkolem čtvrté kapitoly bylo přinést detailnější pohled na činnost vlastního místního a skupinového odboru NJP v Českém Krumlově. Se svojí rozsáhlou členskou základnou patřil k nejpočetnějším městským spolkům. V rámci své činnosti a zájmů postoupil logickou cestu spolupráce s dalšími českými spolky, stejně jako s ostatními místními odbory NJP působící v oblasti Českokrumlovska. Spolupráce to byla velmi plodná, z archivní dokumentace lze sledovat konání mnoha kulturních a vzdělávacích akcí, které měly podpořit tamní českou menšinu. Své zájmy byla nucena minimalizovat v průběhu obou světových válek, které se výrazným podílem zasadily o zhoršení vzájemných česko-německých vztahů. Místní a skupinový odbor v Českém Krumlově měl také významný podíl na realizaci dlouho žádaných projektů, které výrazně zabránily národnímu úpadku. Obzvláště v nově vzniklém Československu se zasloužil o vznik několika českých škol, které zabránily odlivu dalších českých lidí toužících po kvalitním vzdělání z oblasti mírně zaostalého Českokrumlovska. S postupujícími lety se NJP začala angažovat také v politických otázkách. Po vzniku Československa se například aktivně účastnila provádění pozemkové reformy a své politické angažmá dokončila v r. 1945, kdy plně souhlasila s důsledky dekretů prezidenta republiky

a následným odsunem Němců.³⁵⁸

Jedním z jejich prvních poválečných cílů byl dohled na novém pohraničním osidlování, které zde mělo český živel natrvalo zakořenit. Nicméně vlastní organizace NJP se také nevyhnula politické zásahu, nejprve byla počátkem r. 1948 nucena provést očistu členské základny, krátce na to ji Akční výbor Ústřední matice školské a Národních jednot severočeské a pošumavské zrušil definitivně, neboť podle jeho vyjádření nebylo již třeba bojovat proti nepřátelskému živlu, jehož otázku vyřešily mnohokrát probírané Benešovy dekrety a následné nové osidlování. Za realizací menšinové práce stojí úsilí a oddaná práce mnoha činovníků NJP, kteří již od počátku existence spolku věřili svým národním ideálům a snažili se je v často nelehkých podmínkách prosazovat. Českokrumlovským odborem v průběhu jeho existence prošlo také několik desítek významných vlastenců a představitelů veřejného života. Mým cílem bylo ve druhé části poslední kapitoly představit ty nejpodstatnější, kteří se národní práci věnovali dlouhodobě a nezištně. Bohužel se mi povedlo zjistit pouze kusé informace o jejich životě, neboť písemná agenda, která mi sloužila jako hlavní informační zdroj, o jejich životě příliš neprozrazuje.

Činnost vlastní organizace Národní jednoty pošumavské je poměrně dobře zmapovaná, přesto je důležité vnímat i konkrétní práci jednotlivých místních odborů působících po celém západním a jižním pohraničí. Oblast Českokrumlovska však stála dosud stranou zájmu. Mojí snahou bylo připomenout nemalé zásluhy místního českokrumlovského odboru na poli menšinové a národní práce a jeho významných představitelů, kteří se angažovali v mnoha oblastech veřejného života. Činnost tohoto odboru je vymezena léty 1884–1948, stejně tak je vymezena i má práce. Ačkoli je archivní materiál na popis detailní práce velice skoupý, podařilo se mi během zpracovávání učinit některá zjištění. Podařilo se mi zachytit jisté detaily z národních oslav a konaných kulturních akcí, stejně jako konkrétní případy česko-německých konfliktů.

Jsem si ale vědoma, že má práce přináší pouze jednostranný pohled na tamní problematiku česko-německých vztahů, což v sobě zároveň nese výzvu do budoucna. V Českém Krumlově působilo také několik významných německých spolků, které v sobě sdružovaly místní uvědomělé Němce a u kterých by bylo jistě velmi zajímavé

³⁵⁸ V české historiografii se používá termín odsun (Abschub, Abschiebung), v německé termín vyhnání (Vertreibung).

sledovat vzájemnou reflexi s českými spolky. Bohužel se mi do práce nepovedlo zapracovat ani konkrétní vzpomínky nějakého fundovaného rodáka. Díky náhlému úmrtí Jiřího Zálohy, jihočeského odborníka na oblast Českokrumlovsko, se mi bohužel nedostalo té cti vyslechnout jeho rad a doporučení. Čerpala jsem pouze z všeobecně známých informací o činnosti NJP, které mi ochotně poskytla paní Růžena Cihlářová (* 1927), čehož si velice vážím.

Při psaní své diplomové práce jsem čerpala mnoho obecných informací týkajících se národnostní problematiky z adekvátní literatury. Pro specifickou oblast Českokrumlovsko mi cenné informace přinesl také regionální tisk, časopisy a drobné práce jihočeských historiků uveřejněné v několika sbornících. Pro objasnění vlastní činnosti místního a skupinového odboru NJP v Českém Krumlově a jeho představitelů jsem využila dostupných archivních materiálů, které mi ochotně poskytli pracovníci Státního oblastního archivu v Třeboni a Státního okresního archivu v Českém Krumlově. Při psaní diplomové práce jsem využila především přímou metodu, kdy jsem se z pramenů a literatury snažila na základě získaných informací popsat danou situaci a poměry, a metodu komparativní, která mi umožnila ve stručnosti srovnat především činnost českých a německých spolků.

8. Seznam zkratek.

aj. – a jiné

apod. – a podobně

atd. – a tak dále

c. k. – císařský a královský

č. j. – číslo jednací

čp. – číslo popisné

Dr. – doktor

ha – hektar

Ing. – inženýr

inv. č. – inventární číslo

JUC. – kandidát obojího práva

JUDr. – doktor práv

kart. – karton

mj. – mimo jiné

ml. – mladší

MUDr. – doktor všeobecného lékařství

NJP – Národní jednota pošumavská

NJS – Národní jednota severočeská

P. – páter

PhDr. – doktor filosofie

Prof. – profesor

roč. – ročník

ř. z. – říšský zákoník

Sb. – sbírka zákonů

SdP – Sudetendeutsche Partai

sign. – signatura

tj. – to je

tzv. – tak zvaný

ÚMŠ – Ústřední matice školská

9. Seznam pramenů a literatury.

Prameny nevydané:

SOA Třeboň, fond Národní jednota pošumavská Praha 1884 –1948, kart. 1, 9, 17.

SOkA Český Krumlov, fond Národní jednota pošumavská – místní odbor Český Krumlov 1919–1947, S-17.

SOkA Český Krumlov, fond Národní jednota pošumavská – místní odbory: místní odbor Vyšný 1928–1948, S-69, místní odbor Zátoň 1946–1947, S-51; místní odbor Zlatá Koruna 1945–1948, S-55; místní odbor Věžovatá Pláň 1945–1948, S-32; místní odbor Větrní 1930–1948, S-68; místní odbor Přídolí 1930–1932, S-67; místní odbor Nové Spolí 1945–1948, S-30; místní odbor Kájov 1925–1942, S-66; místní odbor Jaronín 1945–1948, S-4; místní odbor Chvalšiny 1931–1948, S-65; místní odbor Horní Planá 1931–1935, S-54; místní odbor Horní Dvořiště 1924–1948, S-83; místní odbor Holubov 1901–1925, S-166; místní odbor Brloh 1898–1947, S-48; místní odbor Benešov nad Černou 1901–1936, S-204.

SOkA Český Krumlov, fond Čtenářská beseda v Českém Krumlově, I., II. Pamětní kniha Čtenářské besedy (1879–1938), S-38.

SOkA Český Krumlov, fond Čtenářská beseda, písemná agenda, S-38.

SOkA Český Krumlov, fond Čtenářská beseda, plakáty, S-38.

SOkA Český Krumlov, fond Řemeslnická jednota v Českém Krumlově, I., II., III. kniha jednatelská (1884–1938), S-37.

SOkA Český Krumlov, fond Řemeslnická jednota, pozvánky a fotografie, S-37.

SOkA Český Krumlov, fond Zpěvácký spolek Dalibor v Českém Krumlově, pozvánky a plakáty, S-12.

SOkA Český Krumlov, fond I. střední škola Český Krumlov 1920–1953 (1970), dokumentační materiály Masarykovy měšťanské školy v Českém Krumlově 1928–1968, Š-15.

SOkA Český Krumlov, fond I. střední škola Český Krumlov, fotografie, Š-15.

Budivoj, roč. XXXV., XLII., XLIX..

Jihočeské listy, roč. I, XVI..

Jiskra, roč. II..

Pošumaví, roč. I., XII., XIII., XIV., XVI..

Prameny vydané:

Acta Occupationis Bohemiae et Moraviae. Die Deutschen in der Tschechoslowakei 1933–1947. Dokumentensammlung. Zusammengestellt, mit Vorwort und Anmerkungen versehen von Václav Král, Praha 1964.

HOFFMANN, R. J., HARASKO, A., ODSUN. *Die vertreibung der Sudetendeutschen. Vyhnaní sudetských Němců. Dokumentation zu Ursachen, Planung und Realisierung einer „etnischer Säuberung“ in der Mitte Europas 1848/49–1945/46. Dokumentace o příčinách, plánování a realizaci „etnické čistky“ ve středu Evropy 1848/49–1945/46. Band I. Vom Völkerfrühling und Völkerzwist 1848/49 bis zum Münchner Abkommen 1938 und zur Errichtung des „Protektorats Böhmen und Mähren“ 1939. Od probuzení národů a národnostních hádek 1848/49 k Mnichovské dohodě 1938 a zřízení „Protektorátu Čechy a Morava“ 1939. Auswahl, Bearbeitung und Zusammenstellung, Vybrali, zpracovali a sestavili, München 2000 (Veröffentlichung des Sudetendeutschen Archivs).*

ŠEDA, O., POZNÍČEK, B., *Národní jednota pošumavská Praha 1884–1948 (1950), Třeboň 1967, inventář I/38.*

VONDRÁČEK, K., *Padesát let Národní jednoty pošumavské 1884–1934, Praha 1934.*

Literatura:

BAUER, F., GLASSL, H., HÄRTEL, H.-J., MACHILEK, F., NITTNER, E., OHLBAUM, R., SALOMON, D., *Tisíc let česko-německých vztahů. Data, jména a fakta k politickému, kulturnímu a církevnímu vývoji v českých zemích*, Praha 1995.

BAUMER, F., *Adalbert Stifter*, München 1989.

BENEŠ, Z., JANČÍK, D., KUKLÍK ml., J., KUBŮ, E., KURAL, V., KVAČEK, R., PAVLÍČEK, V., PEŠEK, J., PETRÁŠ, R., RADVANOVSKÝ, Z., SUCHÁNEK, R., *Rozumět dějinám. Vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848–1948*, Praha 2002.

BEZECNÝ, Z., *Příliš uzavřená společnost. Orličtí Schwarzenbergové a šlechtická společnost v Čechách v druhé polovině 19. a na počátku 20. století*, České Budějovice 2005.

BOYLE, D., *Druhá světová válka ve fotografiích*, Česlice 1999.

BÖSE, O., EIBICHT, R.-J. (Hrsg.), *Die Sudetendeutschen. Eine Volksgruppe im Herzen Europas. Von der Frankfurter Pauluskirche zur Bundesrepublik Deutschland*, München 1989.

BŮŽEK, V., *Mezi Prahou, Českým Krumlovem a Jindřichovým Hradcem*, in: *Českokrumlovsko v proměnách staletí 1250–1850*, Český Krumlov 1999, s. 19–33.

BŮŽEK, V., JAKUBEC, O., KRÁL, P., *Jan Zrinský ze Serynu, životní příběh synovce posledních Rožmberků*, Praha 2009.

BŮŽEK, V., KUBÍKOVÁ, A., ZÁLOHA, J., *Baroko v Českém Krumlově*, Třeboň 1995.

CÉŠAR, J., ČERNÝ, B., *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938 (Die Politik der deutschen Bürgerlichen Parteien in der Tschechoslowakischen Republik in den Jahren 1918–1938)*, I. díl (1918–1929), II. díl (1930–1938), Praha 1962.

CIHLA, J., KALKUŠ, V., ZÁLOHA, J., *Český Krumlov: trochu vyprávění a několik fotografií*, Český Krumlov 1972.

CÍFKA, S., *Literatura. Divadlo. Od nejstarších literárních památek k současné literatuře. Regionální literatura v celonárodním kontextu. Jihočeské divadlo profesionální i amatérské*, České Budějovice 1984.

ČAPEK, F. M., *Český Krumlov*, České Budějovice 1910–1913.

ČAREK, J., *Městské znaky v českých zemích*, Praha 1985.

ČORNEJ, P., *Křížová a polní tažení i výpravy za kořistí. Česko-moravsko-rakouská hranice v období husitské revoluce*, in: *Kultury na hranici. Jižní Čechy – Jižní Morava – Waldviertel – Weinviertel*, Wien, Waidhofen an der Thaya 1995, s. 43–46.

DĚDINOVÁ, S., *Slyšme i druhou stranu. Dokumenty o vyhnání Němců z českých zemí. Se vzpomínkou Václava Černého*, České Budějovice 1991.

DROBIL, E., *Národní školství v pohraničních oblastech jihočeských*, České Budějovice 1928.

DROBIL, E., *Jižní Čechy, osazení a vývoj poměrů národnostních*, České Budějovice 1925.

DURDÍK, T., *Encyklopedie českých hradů*, Praha 2005.

DURDÍK, T., *Hrady na Malši*, Praha 2008.

EFMERTOVIČ, M. C., *České země v letech 1848–1918*, Praha 1998.

EHRlich, M., *Vývoj krajinářských úprav na Hlubocku*, in: *Schwarzenberkové v české a středoevropské kulturní historii*, České Budějovice 2008, s. 113–116.

ERHARTOVÁ-SEKYROVÁ, Z., *Společenský a kulturní život v okrese Český Krumlov na přelomu 19. a 20. století* (DP – Katedra dějepisu, Pedagogická fakulta v Českých Budějovicích), České Budějovice 1983.

FISHER, E., *Österreich 1848: Probleme der demokratische Revolution in Oesterreich*, Wien 1946.

GAŽI, M. a kol., *Schwarzenberkové v české a středoevropské kulturní historii*, České Budějovice 2008.

GEBHART, J., KUKLÍK, J., *Druhá republika 1938–1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*, Praha 2004.

HAJN, I., *Koněspřežní železnice České Budějovice-Linec-Gmunden*, České Budějovice 2004.

HÁJEK, J., KUBŮ, E., *Specifické rysy hospodářského nacionalismu v multinacionální střední Evropě – případ českých zemí*, in: HÁJEK, J., JANČÍK, D., KUBŮ, E. (edd.), *O hospodářskou národní državu. Úvahy a stati o moderním českém a německém nacionalismu v českých zemích*, Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica 1–2005, Studia Historica LIX., Praha 2009, s. 13–30.

HAAS, A., *Soupis privilegií měst a městeček Jihočeského kraje od roku 1526*, in: *Archivum Trebonense* 1973, 1973, s. 89–216.

HATAJ, V., *Obranné spolky a sokolstvo*, in: HORA, J., *Jubilejní sborník jednatelského odboru Národní jednoty pošumavské v Plzni 1884–1934*, Plzeň 1934, s. 69–71.

- HLINOMAZ, M. (ed.), *Dominik Kaindl, Dějiny kláštera Vyšší Brod v Čechách*, Libice nad Cidlinou 2008.
- HOFMANN, G., *Jihočeské železářny v 19. století*, in: JSH 39, 1970, s. 243–251.
- HOŘEJŠ, J., *Zápas o českou školu v Českém Krumlově*, České Budějovice 1929.
- HUBKA, A., *Čechové v Dolních Rakousích*, Praha 1901.
- HUBKA, A., *Menšinová práce: k jubileu dvacetiletého trvání Národní jednoty pošumavské*, Praha 1904.
- HUBKA, A., *Naše menšiny a smíšené kraje na českém jihu*, Praha 1899.
- JANÁK, J., HLEDÍKOVÁ, Z., DOBEŠ, J., *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, Praha 2005.
- JANOUSEK, E., *Železářny v Chlumu u Třeboně*, in: JSH 28, 1959, s. 65–75.
- JUŘÍK, P., *Jihočeské dominium – Rožmberkové, Eggenbergové, Schwarzenbergové a Buquoyové v jižních Čechách*, Praha 2008.
- KADLEC, J., *Dějiny kláštera Svaté Koruny*, České Budějovice 1949.
- KADLECOVÁ, J., *Karel Klostermann – spisovatel Šumavy*, in: *Obnovená tradice VIII./36*, 2007, s. 11–13.
- KALKUŠOVÁ, S., NIKENDEY, A., *LEX SCHWARZENBERG a co mu předcházelo*, in: *Obnovená tradice IV./10* 1994, s. 5–30.
- KARPAŠ, R., ZÁLOHA, J., *Album starých pohlednic – Českokrumlovsko*, Praha 2001.
- KEEGAN, J., *Druhá světová válka*, Praha 1996.
- KOBLASA, P., *Buquoyové, stručné dějiny rodu*, České Budějovice 2002.
- KOLÁŘ, O., *Dámský odbor Národní jednoty pošumavské v Protivíně*, in: *Výběr XXXIV.*, 1997, s. 298–300.
- KOLÁŘ, O., *Dokumenty k zániku Národní jednoty pošumavské r. 1948*, in: *Výběr XXXV.*, 1998, s. 36–39.
- KOLEKTIV, *Historický atlas měst České republiky*, svazek č. 11, Český Krumlov, Praha 2003.
- KOLEKTIV, *Mühl a Waldviertel, Novohradské Hory, Český Krumlov, Třeboň a okolí*, Plzeň 1992.
- KOLEKTIV, *Novohradské Hory a Novohradské podhůří, příroda – život – historie*, Praha 2006.

- KOLEKTIV, *Atlas československých dějin*, Praha 1965.
- KOMLOSY, A., BŮŽEK, V., SVÁTEK, F. (Hg.), *Kulturen an der Grenze. Waldviertel – Weinviertel – Südböhmen – Südmähren*, Wien, Waidhofen an der Thaya 1995.
- KOMLOSYOVÁ, A., BŮŽEK, V., SVÁTEK, F. (edd.), *Kultury na hranici. Jižní Čechy – Jižní Morava – Waldviertel – Weinviertel*, Wien, Waidhofen an der Thaya 1995.
- Konfliktní společenství, katastrofa, uvolnění. Náčrt německo-českých dějin 19. a 20. století (práce česko-německé a slovensko-německé komise historiků)*, Praha 1996.
- KOŘALKA, J., *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815–1914*, Praha 1996.
- KOŘAN, J., *K počátkům jihočeského průmyslu železářského*, in: JSH 11, 1938, s. 46–53.
- KŘEN, J., *Konfliktní společenství Češi a Němci 1780–1918*, Praha 1990.
- KUBÍKOVÁ, A., *Jindřich III. a Oldřich II. z Rožmberka*, in: *Českokrumlovsko 1400–1460*, Český Krumlov 1997, s. 9–26.
- KUBÍKOVÁ, A., *Eggenberkové v Českém Krumlově*, in: *Českokrumlovsko 1620–1850*, Český Krumlov 2003, s. 9–22.
- KUČA, K., *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, díl I. (A–G)*, Praha 1996.
- KUČEROVÁ, L., HAJN, I., *Historií a krajem koněspřežky*, České Budějovice 2008.
- KURAL, V., *Konflikt místo společenství? Češi a Němci v československém státě (1918–1938)*, Praha 1993.
- KURAL, V., *Místo společenství konflikt! Češi a Němci ve Velkoněmecké říši a cesta k odsunu (1939–1945)*, Praha 1994.
- LANGE, F., *Von Böhmen nach Wien. Der Schwarzenbergische Schwemmkanal*, Erfurt 2004.
- LAŠŤOVKA, M., LAŠŤOVKOVÁ, B., RATAJ, T., RATAJOVÁ, J., TŘIKAČ, J., *Pražské spolky. Soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895–1990*, Praha 1998.
- LENDEROVÁ, M., *Tragický bál: život a smrt Pavlíny ze Schwarzenbergu*, Praha 2004.
- MACHAČOVÁ, J., MATĚJČEK, J., *Sociální pozice národnostních menšin v českých zemích 1918–1938*, Opava 1999.
- MARKUS, A., *Rod knížat ze Schwarzenberku*, Třeboň 1936.

MYŠKA, M., *Zaniklá jihočeská huť Gabriela 1770–1870*, in: JSH 50, 1981, s. 261–270.

Národní jednota pošumavská, Chraňme české menšiny! Přispívejme k duševnímu i hmotnému povznesení našeho lidu!, Praha 1898.

NEŠPOR, Z. R., *Bedřich Kardinál Schwarzenberg a katolická konfesionalizace 19. století*, in: Schwarzenberkové v české a středoevropské kulturní historii, České Budějovice 2008, s. 483–494.

NIKENDEY, A., *Schwarzenberský průplav*, in: VONDRUŠKA, M., Sborník SIA 1938, 1938, s. 175–177.

NIKENDEY, A., *JUDr. Jindřich Schwarzenberg (1903–1965)*, in: Obnovená tradice IV./9, 1994, s. 1–4.

NOVOTNÝ, K., *Eduard Beneš. Odsun Němců z Československa. Výbor z Pamětí, projevů a dokumentů 1940–1947*, Praha 1996.

OBERSCHALL, A., *Die Deutschen der Sudetenländer 1880–1920*, Reichenberg 1923.

OBERSCHALL, A., *Sociální struktura Němců v Československé republice*, in: Němci v Československé republice o sobě, Praha 1937, s. 164–195.

Ottův slovník naučný: Illustrovaná encyklopedie obecných znalostí. Praha: J. Otto, 1888–1909, díl, XVI., Praha 1900.

Ottův slovník naučný, díl XVII., Praha 1901.

PACNER, K., *Osudové okamžiky Československa*, Praha 1997.

PALECZEK, R., *350 let Schwarzenbergů v Čechách*, in: Obnovená tradice XVI. roč./31, 2005, s. 4.

PALECZEK, R., *Mezi tradicemi a modernizací. Schwarzenberské úřednictvo 18. a 19. století*, in: Schwarzenberkové v české a středoevropské kulturní historii, České Budějovice 2008, s. 37–78.

PALECZEK, R., *Die Modernisierung des Großgrundbesitzes des Fürsten Johann Adolph II. zu Schwarzenberg. Beispiel einer deutsch-tschechischen Symbiose in Südböhmen in Neoabsolutismus 1848–1860*, München – Freiburg 2009.

PÁNEK, J. (ed.), *Václav Březan, Životy posledních Rožmberků I.*, Praha 1985.

PÁNEK, J., *Poslední Rožmberkové. Velmoži české renesance*, Praha 1989.

PÁNEK, J., *Rožmberkové jako regionální a středověký fenomén*, in: Kultura na hranici. Jižní Čechy – Jižní Morava – Waldviertel – Weinviertel, Wien, Waidhofen an der Thaya 1995, s. 209–13.

- PAVLÁK, M., *Jan Peisker – jihočeský historik a etnograf*, in: Rodopisná revue 4, 2005, s. 14–18.
- PECKA, J., *Na demarkační čáře. Americká armáda v Čechách v roce 1945*, Praha 1995.
- POKORNÝ, J., *Tschechischer Böhmerwaldbund – Národní jednota pošumavská*, in: Opera Historica 2, 1992, s. 121–123.
- POKORNÝ, J., *Český svět I. 1889–1918*, Praha 1997.
- POLIŠENSKÝ, J., *Revoluce a kontrarevoluce v Rakousku 1848*, Praha 1975.
- POUZAR, V., *Almanach českých šlechtických rodů*, Brandýs nad Labem 1999.
- PRAŽMA, M., *Dějiny tělesné výchovy a sportu okresu Český Krumlov v letech 1700–1968* (DP – Katedra dějepisu, Pedagogická fakulta v Českých Budějovicích), České Budějovice 1970.
- PROKOP, R., *České pohraničí se zřetelem na národnostní a sociálněekonomickou charakteristiku 1918–1938*, Opava 2000.
- RÁDL, E., *Válka Čechů s Němci*, Praha 1993.
- RÁKOSNÍK, J., *Odvrácená tvář meziválečné prosperity: nezaměstnanost v Československu v letech 1918–1938*, Praha 2008.
- RAMEŠ, V., *Proměny Schwarzenberského panství v Čechách*, in: Schwarzenberkové v české a středoevropské kulturní historii, České Budějovice 2008, s. 25–36.
- REBSTÖCK, R., *Koleje přes Šumavu*, Sušice 2007.
- RICHTER, K., *Sudety*, Praha 1994.
- ROKYTA, H., *Adalbert Stifter, Český Krumlov* 1978.
- ŘEHÁČEK, K., *Národní jednota pošumavská 1884–1951*, in: ŠRAJEROVÁ, O., *České národní aktivity v pohraničních oblastech první Československé republiky*, Šenov u Ostravy 2003, s. 222–243.
- SAK, R., *Rieger: příběh Čecha devatenáctého věku*, Semily 1993.
- SAK, R., *Rieger: konzervativec nebo liberál?*, Praha 2003.
- SEDLÁČEK, A., *Historické pověsti lidu českého*, Praha 1998.
- SEDLÁČEK, A., *Hrady, zámky a tvrze Království českého*, Praha 1884.
- SEMOTANOVÁ, E., *Historická geografie českých zemí*, Praha 1998, 2002².

SLÁDEK, M., *Němci v Čechách. Německá menšina v českých zemích a Československu 1848–1946*, Praha 2002.

SOMMER, K., *Průběh a výsledky pozemkové reformy v pohraničí českých zemí*, in: *České národní aktivity v pohraničních oblastech první Československé republiky*, Šenov u Ostravy 2003, s. 35–108.

STANĚK, T., *Odsun Němců z Československa 1945–1947*, Praha 1991.

STRNAD, R., *Dějiny odboru Národní jednoty pošumavské v Českých Budějovicích*, in: STRNAD, R., *Padesát let odboru Národní jednoty pošumavské v Českých Budějovicích 1884–1934*, České Budějovice 1934, s. 10–17.

SVÁTEK, F., *Český a německý nacionalismus. „Jazykový boj“ menšin na jižní hranici Čech v 19. století*, in: *Kultury na hranici. Jižní Čechy – Jižní Morava – Waldviertel – Weinviertel*, Wien, Waidhofen an der Thaya 1995, s. 229–241.

ŠEDA, O., *„Kde se pivo vaří...“: Modernizace a exportní strategie jihočeských pivovarů a sladoven 1848–1945*, in: *Kultury na hranici. Jižní Čechy – Jižní Morava – Waldviertel – Weinviertel*, Wien, Waidhofen an der Thaya 1995, s. 149–154.

ŠEDIVÝ, I., *Češi, české země a velká válka*, Praha 2001.

ŠVANKMAJER, M., *Čechy na sklonku napoleonských válek 1810–1815*, Praha 2004.

TAYLOR, A. J. P., *Poslední století habsburské monarchie: Rakousko a Rakousko-Uhersko v letech 1809–1918*, Brno 1998.

TITĚRA, F., *Význam a působení Národní jednoty pošumavské*, Praha 1909.

TOMS, J., *Přehled dějin Československa v letech 1918–1938*, Plzeň 1997.

UHLÍŘ, J. B., *Protektorát Čechy a Morava v obrazech*, Praha 2008.

URBAN, O., *Česká společnost 1848–1918*, Praha 1982.

URBAN, O., *České a slovenské dějiny do roku 1918*, Praha 1991.

URBAN, O., *František Josef I.*, Praha 1999.

URZIDIL, J., *Malý průvodce dějinami Čech*, Horní Planá 2005.

VACULÍK, J., *České menšiny v Evropě a ve světě*, Praha 2009.

VESELÝ, J., *Města a městečka na Českokrumlovsku v patnáctém století*, in: *Českokrumlovsko 1400–1460*, Český Krumlov 1997, s. 44–53.

VESELÝ, J., *Města a městečka na Českokrumlovsku v letech 1620–1850*, in: *Českokrumlovsko 1620–1850*, Český Krumlov 2003, s. 52–61.

VESELÝ, J., *Města a městečka na Českokrumlovsku po roce 1850*, in: Českokrumlovsko – mozaika dějin 1850–1990, Český Krumlov 2000, s. 53–56.

VESELÝ, J., *Českokrumlovsko ve válečných letech 1914–1918*, in: Českokrumlovsko – mozaika dějin 1850–1990, Český Krumlov 2000, s. 41–52.

VESELÝ, K., *Curriculum vitae jednoho památného domu v Českém Krumlově. Historie bývalé jezuitské koleje, pak kasáren a naposledy hotelu „u Růže“ v Horní ulici*, Český Krumlov 1971.

VONDRA, V., *Železárna v Adolfově*, in: Výběr XI., 1974, s. 140.

VONDRA, V., *Drobnosti o těžbě železné rudy a železárnách*, in: Výběr XIX., 1982, s. 82–83.

VORŠÍSEK, M., *300 let od založení schwarzenberské gardy*, in: Výběr XLI., 2004, s. 303–319.

WAGNER, J., *Karel Klostermann 1848–1923*, Praha 1969.

WINKELBAUER, T. (Hg.), *Kontakte und Konflikte. Böhmen, Mähren und Österreich: Aspekte eines Jahrtausends gemeinsamer Geschichte. Referate des Symposiums Überbindendes und Trennendes an der Grenze III vom 24. bis 27. Oktober in Zwettel*. Schriftenreihe des Waldviertler Heimatbundes Bd. 36, Horn – Waidhofen an der Thaya 1993.

ZÁLOHA, J., *Českokrumlovsko a Kaplicko v letech 1938–1941*, Český Krumlov 1965.

ZÁLOHA, J., *Stručné dějiny Českokrumlovska*, Český Krumlov 1983.

ZÁLOHA, J., *Stručné dějiny rodu knížat ze Schwarzenberku*, Hluboká nad Vltavou 1991.

ZÁLOHA, J., *Šumava od A do Z*, České Budějovice 1984.

ZÁLOHA, J., *Dávná svědectví o koněspřežní železnici*, in: Výběr XXXV., 1998, s. 252–254.

ZÁLOHA, J., *Počátky a rozvoj dělnického hnutí na Českokrumlovsku do 1. světové války*, in: JSH 46, 1977, s. 62–79.

ZÁLOHA, J., *Průběh první pozemkové reformy na Českokrumlovsku*, in: Českokrumlovsko – mozaika dějin 1850–1990, Český Krumlov 2000, s. 57–65.

ZÁTKA, A., *Matice školská v Českých Budějovicích, její vzor a pokračovatelé*, České Budějovice 1925.

ZIMOLA, J., *Boj Čechů v Čechách (z dějin Národní jednoty pošumavské)*, České Budějovice 1998.

ŽEMLIČKA, J., *Přemyslovci, Vítkovci, Kuenringové. Vytlačení šlechtické moci do politických hranic (1156/58-1310)*, in: *Kultury na hranici. Jižní Čechy – Jižní Morava – Waldviertel – Weinviertel*, Wien, Waidhofen an der Thaya 1995, s. 39–42.

Internetové zdroje.

http://www.ckrumlov.info/docs/cz/mesto_histor_himeck.xml

http://www.encyklopedie.ckrumlov.cz/docs/cz/mesto_histor_pivova.xml

http://www.encyklopedie.ckrumlov.cz/docs/cz/region_histor_schkan.xml

http://www.ckrumlov.info/docs/cz/osobno_josros.xml

http://www.encyklopedie.ckrumlov.cz/docs/cz/mesto_histor_dolova.xml

http://www.encyklopedie.ckrumlov.cz/docs/cz/mesto_histor_prupro.xml

http://www.encyklopedie.ckrumlov.cz/docs/cz/region_histor_loucov.xml

http://www.encyklopedie.ckrumlov.cz/docs/cz/mesto_histor_hibrop.xml

http://www.encyklopedie.ckrumlov.cz/docs/cz/mesto_histor_skolst.xml

http://www.encyklopedie.ckrumlov.cz/docs/cz/mesto_histor_hikino.xml

<http://www.kohoutikriz.org>

10. Seznam příloh.

Textové přílohy:

Příloha č. 1: Přehled osobností na postu starosty NJP. (Zpracováno podle fondu NJP Praha 1884–1948 SOA v Třeboni)

Příloha č. 2: Počet obyvatelstva v jazykově smíšeném území politických okresů jižních a západních Čech v letech 1880–1921 podle obcovací řeči a národnosti v absolutních číslech. (Převzato od J. Zimoly, *Boj Čechů v Čechách*, České Budějovice 1998, s. 22)

Příloha č. 3: Počet obyvatelstva v Českém Krumlově v letech 1880–1950. (Zpracováno podle Retrospektivního lexikonu obcí Československé socialistické republiky I., Praha 1978, s. 226–227)

Příloha č. 4: Počet obyvatelstva v soudních okresech Český Krumlov, Horní Planá a Chvalšiny v r. 1880 a 1930. (Zpracováno podle K. Vondráčka, *Padesát let Národní jednoty pošumavské 1884–1934*, Praha 1934, s. 77–84)

Příloha č. 5: Počet obyvatelstva v soudním okrese Český Krumlov, Horní Planá a Chvalšiny v r. 1880, 1900 a 1910. (Zpracováno podle J. Zimoly, *Boj Čechů v Čechách*, České Budějovice 1998, s. 29)

Příloha č. 6: Dokumenty k zániku NJP r. 1948. (Převzato od O. Koláře, *Dokumenty k zániku Národní jednoty pošumavské r. 1948*, in: *Výběr XXXV.*, 1998, s. 36–39)

Obrazové přílohy:

Příloha č. 7: Plán Českého Krumlova a okolí, cca 1700. (Převzato z *Historického atlasu měst České republiky*, svazek č. 11, Český Krumlov, Praha 2003)

Příloha č. 8: Český Krumlov na topografické mapě panství Český Krumlov, 1829. (TAMTÉŽ)

Příloha č. 9: Okres Český Krumlov, územní obvody soudních a politických okresů v letech 1850–1938 a 1945–1949. (TAMTÉŽ)

Příloha č. 10: Politické okresy Český Krumlov a Kaplice v letech 1938–1945. (TAMTÉŽ)

Příloha č. 11: Změny hranic okresů Český Krumlov a Kaplice k 1. 2. 1949. (TAMTÉŽ)

Příloha č. 12: Plán Českého Krumlova, 1949. (TAMTÉŽ)

Příloha č. 13: Šikmý letecký snímek Českého Krumlova, 2001. (TAMTÉŽ)

Příloha č. 14: Národnostní mapa oblasti kolem Českého Krumlova, Vyššího Brodu a Kaplice, 1880. (Převzato od K. Vondráčka, Padesát let Národní jednoty pošumavské 1884–1934, s. 86)

Příloha č. 15: Národnostní mapa oblasti kolem Českého Krumlova, Vyššího Brodu a Kaplice, 1930. (TAMTÉŽ, s. 87)

Příloha č. 16: Portréty zakladatelů NJP. (TAMTÉŽ, s. 197)

Příloha č. 17: Portrét předsedy NJP JUDr. Františka Ladislava Scheichla 1902–1913. (TAMTÉŽ, s. 305)

Příloha č. 18: Portrét předsedy JUDr. Karla Baxy 1913–1938. (TAMTÉŽ, s. 393)

Příloha č. 19: Plakát zvoucí na přednášku pořádanou Čtenářskou besedou a místním odborem NJP v Českém Krumlově 1. července 1894. (SOkA Český Krumlov, fond Čtenářská beseda, S-38)

Příloha č. 20: Plakát zvoucí na zábavu pořádanou Čtenářskou besedou a ostatními českokrumlovskými spolky 21. července 1895. (TAMTÉŽ)

Příloha č. 21: Plakát zvoucí na slavnostní akademii pořádanou Čtenářskou besedou a místním odborem NJP v Českém Krumlově 26. května 1901. (TAMTÉŽ)

Příloha č. 22: Plakát zvoucí na pěvecko-hudební akademii pořádanou pěveckým spolkem Dalibor v Českém Krumlově 17. listopadu 1907. (SOkA Český Krumlov, fond Zpěvácký spolek Dalibor, S-12)

Příloha č. 23: Plakát zvoucí na vánoční hru se zpěvy pořádanou pěveckým spolkem Dalibor v Českém Krumlově 6. ledna 1910. (TAMTÉŽ)

Příloha č. 24: Pozvánky na taneční věnečky pořádané Řemeslnickou jednotou v Českém Krumlově 3. února 1895 a 1. února 1921. (SOkA Český Krumlov, fond Řemeslnická jednota v Českém Krumlově, S-37)

Příloha č. 25: Fotografie z odhalení sochy T. G. Masaryka v Českém Krumlově v r. 1934. (SOkA Český Krumlov, fond I. střední školy v Českém Krumlově, Š-15)

Příloha č. 26: Fotografie z položení základního kamene české měšťanské školy v Českém Krumlově v r. 1927. (TAMTÉŽ)

Příloha č. 27: Fotografie nové školní budovy z r. 1929. (TAMTÉŽ)

Příloha č. 28: Pozvánka na tradiční národní slavnost pořádanou místním odborem NJP v Českém Krumlově 6. a 7. září 1947. (SOkA Český Krumlov, fond Národní jednota pošumavská – místní odbor Český Krumlov, S-17)

11. Přílohy.

PŘÍLOHA č. 1

Přehled osobností na postu starosty ústředního výboru NJP:

1884–1887 - PhDr. František Houdek

1887–1888 - PhDr. Antonín Decker

1888–1890 - Emanuel Tonner

1890–1893 - JUDr. E. Zítek

1893–1895 - PhDr. Vilém Kurz

1895–1896 - PhDr. Jan Mašek

1896–1897 - JUC. Jan Sedlák

1897–1898 - MUDr. Jindřich Záhoř

1898–1899 - JUDr. P. C. Nesý

1899–1902 - PhDr. Vilém Kurz

1902–1913 - JUDr. František Ladislav Scheichl

1913–1938 - JUDr. Karel Baxa

1939–1943 - Otomar Bystřický

1945–1948 - Josef Hubka

PŘÍLOHA č. 2

Počet obyvatelstva v jazykově smíšeném území politických okresů jižních a západních Čech v letech 1880–1921 podle obcovací řeči a národnosti v absolutních číslech.

	1880		1890		1900		1910		1921	
	česká	německá	česká	německá	česká	německá	česká	německá	česká	německá
Západní Čechy										
1. Domažlice	38.533	9.641	37.179	9.068	37.837	8.623	39.946	8.515	39.033	7.707
2. Klatovy	58.610	13.437	56.944	13.102	58.304	16.313	60.923	17.211	60.369	17.308
3. Kralovice	28.421	6.879	28.258	6.766	28.158	6.293	29.015	6.178	29.112	5.782
4. Lázně Mariánské	-	-	-	-	-	-	14	31.656	531	29.792
5. Planá	-	36.758	49	35.507	86	34.039	73	34.092	375	33.167
6. Plzeň	113.782	8.856	128.019	10.426	120.623	10.821	143.591	11.763	157.209	8.269
7. Podbořany	1.346	40.738	1.064	40.604	1.279	41.454	1.350	42.280	5.163	37.507
8. Stříbro	7.546	52.046	9.282	55.219	10.811	56.303	12.938	59.864	19.966	54.149
9. Sušice	30.622	26.838	31.073	27.852	31.703	22.947	31.760	21.379	31.195	19.994
10. Tachov	58	42.151	62	40.588	61	41.187	26	43.152	293	41.689
11. Teplá	14	32.727	54	36.247	43	37.321	9	26.478	137	24.935
12. Týn Horšovský	8.777	36.144	9.046	36.014	10.447	35.902	11.154	38.024	12.406	36.392
13. Žlutice	437	30.430	441	29.055	389	28.464	562	28.232	656	26.846
Jižní Čechy										
14. České Budějovice	66.484	19.294	73.841	18.693	83.798	23.120	95.317	24.929	108.294	12.827
15. Hradec Jindřichův	27.728	26.862	28.272	25.037	29.117	23.860	30.017	22.293	29.166	183.313
16. Kaplice	2.757	51.858	2.435	51.219	2.547	50.944	2.848	50.840	4.893	45.357
17. Krumlov Český	15.701	41.864	15.423	42.718	15.424	44.322	15.729	45.161	16.295	42.106
18. Prachatice	38.645	36.258	37.189	35.934	36.807	36.407	37.740	36.127	37.692	32.795
19. Třeboň	45.786	1.267	45.180	1.438	46.563	1.311	47.383	1.375	52.752	2.346
Ostrov německobrodský										
20. Brod Německý	62.629	12.721	63.721	11.578	63.237	12.363	38.809	11.506	41.855	8.643

PŘÍLOHA č. 3

Počet obyvatelstva v Českém Krumlově v letech 1880–1950.

Počet obyvatel v letech:	1880	1890	1900	1910	1921	1930	1950
Český Krumlov	8.131	8.902	9.339	9.400	9.120	9.843	8.565
1. Český Krumlov	7.659	8.331	8.676	8.716	8.337	8.692	6.899
2. Nové Dobrkovice	-	-	-	-	-	-	-
3. Nové Spolí	150	166	190	208	270	498	386
4. Slupenec	64	83	86	82	92	154	122
5. Vyšný	258	322	387	394	421	499	1.158

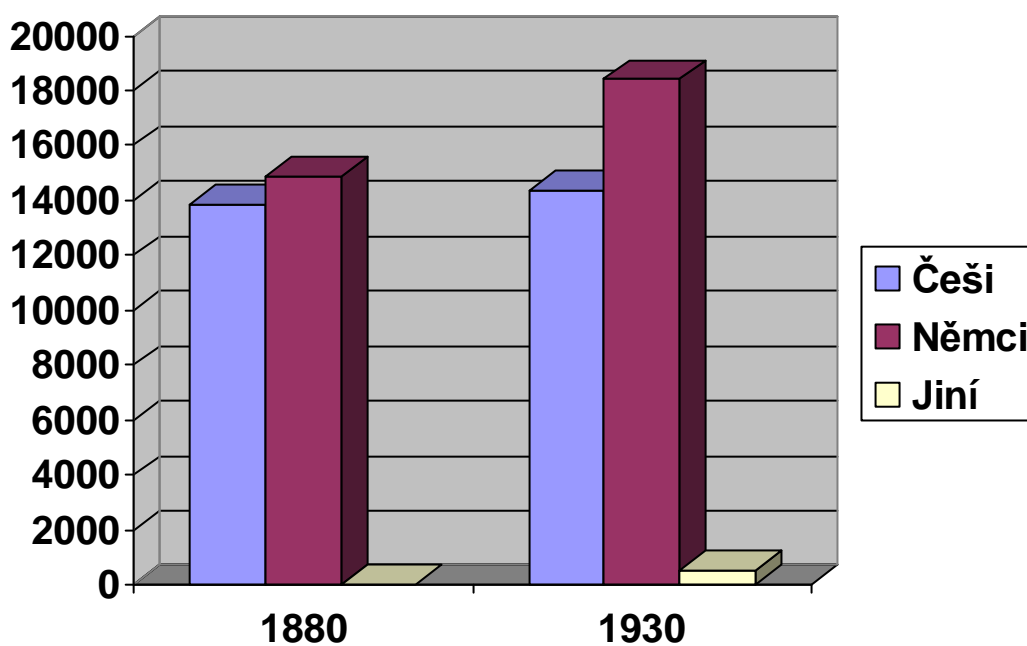
PŘÍLOHA č. 4

Počet obyvatelstva v soudních okresech Český Krumlov, Horní Planá a Chvalšiny v r. 1880 a 1930.

Soudní okres Český Krumlov:

r. 1880	28.787 obyv.	13.867 Čechů	14.880 Němců	40 jiných
r. 1930	33.343 obyv.	14.371 Čechů	18.411 Němců	561 jiných

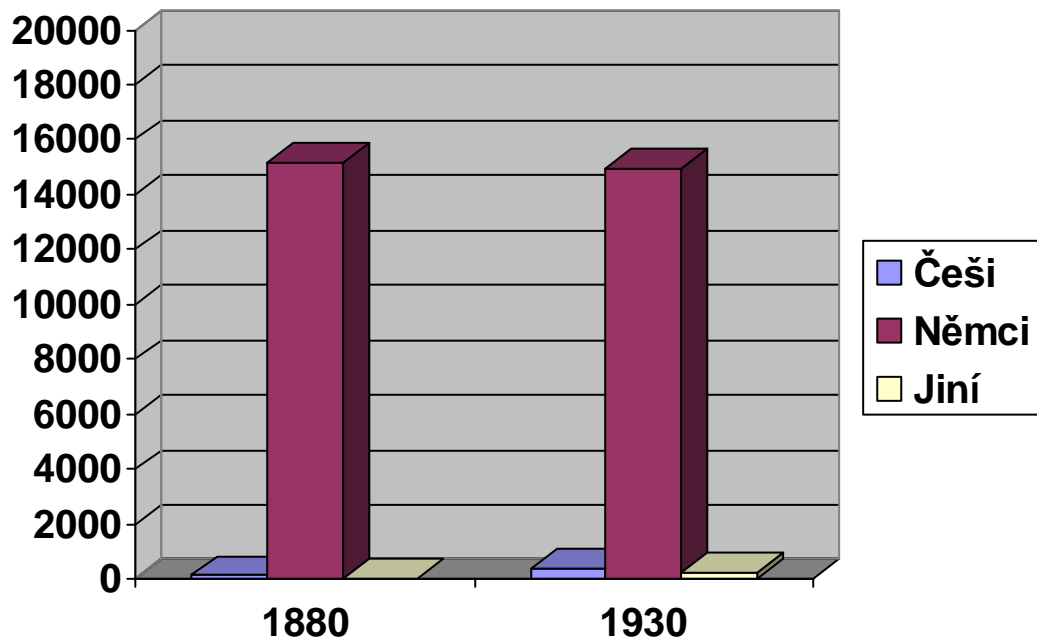
Soudní okres Český Krumlov:

Soudní okres Horní Planá:

r. 1880	15.353 obyv.	139 Čechů	15.155 Němců	41 jiných
r. 1930	15.560 obyv.	384 Čechů	14.943 Němců	233 jiných

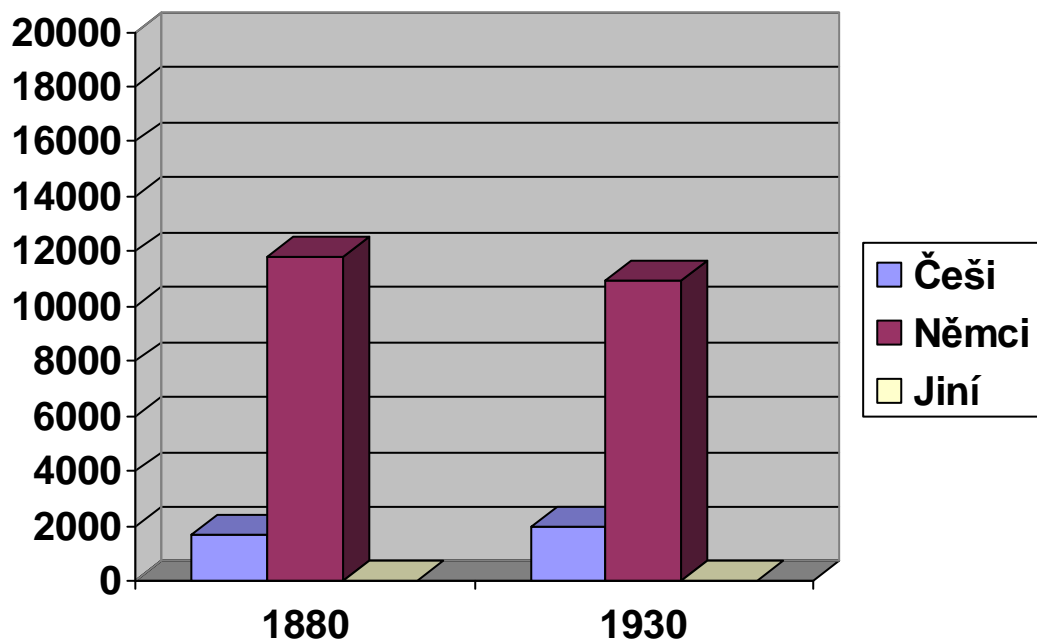
Soudní okres Horní Planá:

Soudní okres Chvalšiny:

r. 1880	13.530 obyv.	1.695 Čechů	11.829 Němců	6 jiných
r. 1930	12.967 obyv.	1.981 Čechů	10.949 Němců	37 jiných

Soudní okres Chvalšiny:

PŘÍLOHA č. 5

Počet obyvatelstva v soudním okrese Český Krumlov, Horní Planá a Chvalšiny v r. 1880, 1900 a 1910.

Sčítání na základě obcovací řeči:	1880		1900		1910	
	česká	německá	česká	německá	česká	německá
Politický okres Český Krumlov:						
Soudní okres Český Krumlov	13.867	14.880	13.746	17.623	13.939	18.029
Soudní okres Horní Planá	139	15.155	85	15.944	118	16.202
Soudní okres Chvalšiny	1.695	11.829	1.593	10.755	1.672	10.930

PŘÍLOHA č. 6

Dokumenty k zániku NJP r. 1948.

Dokument č. 1

*Akční výbor Ústřední matice školské a Národních jednot severočeské a pošumavské
v Praze.*

Všem odborům Národní jednoty severočeské a Národní jednoty pošumavské!

Při Ústřední matici školské v Praze I., Husova třída 3. byl ustaven „Akční výbor Ústřední matice školské a Národních jednot severočeské a pošumavské v Praze“, v němž se dostalo tříčlenného zastoupení Ústřední matici školské a oběma pražským jednotám. Tento akční výbor rozhodl, aby se rozešly odbory Národní jednoty severočeské a Národní jednoty pošumavské. Při tom se odbory budou řídit těmito pokyny.

- 1) Odbor svolá během 10 dnů od doručení tohoto listu mimořádnou valnou hromadu.*
- 2) Na této valné hromadě předseda odboru přečte rozhodnutí „Akčního výboru Ústřední matice školské a Národních jednot severočeské a pošumavské v Praze“ o rozejití se odborů.*
- 3) Pokladník odboru oznámí výši pokladní hotovosti odboru, po předchozí přehlídce účtu přehlížiteli účtu, kteří doporučí výboru odboru udělení absolutoria.*
- 4) Před ukončením mimořádné valné hromady předseda odboru ještě sám členstvu za spolupráci poděkuje.*
- 5) Jednatel odboru oznámí, jakým majetkem vládne odbor a jak a kde je tento uložen, sestaví inventář a odešle jej „Akčnímu výboru Ústřední matice školské a Národních jednot severočeské a pošumavské v Praze“, Praha I., Husova tř. č. 3. Hlášení i negativní budiž předloženo v nejkratší lhůtě.*

Poté pokladník odboru odešle připojenou složenkou pošt. úřadu šekového všechny prostředky na účet svého ústředí a vkladní knížky odboru se všemi doklady o přihlášení majetku „Akčnímu výboru Ústřední matice školské a Národních jednot severočeské a pošumavské v Praze“, Husova 3. Současně se závěrečným vyúčtováním na tuto adresu pošle též všechny psací a počítací stroje, divadelní jeviště, loutková divadla, knihovny a všechen ostatní movitý majetek budiž podrobně sepsán, ohodnocen a jeho soupis zaslán rovněž na adresu „Akčního výboru Ústřední matice školské

a Národních jednot severočeské a pošumavské v Praze“ s udáním, u kterého z činovníků jest deponován. Archiv odboru, pokud existuje, deponujte v místním či okresním archivu (museu) a sdělte přesnou adresu místa, kde archiv jest uložen.

Razítko a pokladní knihy odboru buďtež bezpodmínečně odeslány rovněž „Akčnímu výboru Ústřední matice školské a Národních jednot severočeské a pošumavské v Praze“.

V případě, že odbor jest majitelem některé nemovitosti, třebaž v restituci ať v místě či v ochraňované obci, žádáme jeho jednatele za opatření příslušného výtahu z pozemkových knih a za odeslání na označenou adresu „Akčního výboru Ústřední matice školské a Národních jednot severočeské a pošumavské v Praze“ rovněž do deseti dnů.

Činovníci odborů (předseda, jednatel, pokladník) nechť současně připojí svoje dobrozdání o nemovitosti v její dnešní hodnotě a případně označí zájemce z kruhů Čsl. státu věrného občanstva, ohlásí jméno správce nemovitosti a sdělí všechny podrobnosti nutné pro další vedení správy (stav nemovitosti, způsob užívání, počet nájemníků, výši placeného nájemného apod.).

„Akční výbor Ústřední matice školské a Národních jednot severočeské a pošumavské v Praze“ rozhodne pak s konečnou platností o užití částky takto získané ve prospěch kraje, o něžž Národní jednota pečovala.

Akční výbor Ústřední matice školské a Národních jednot severočeské a pošumavské v Praze.

*Antonín Patejdl,
za předsedu*

*B. Štěpánek,
tajemník*

Ve schůzi Akčního výboru Ústřední matice školské a Národních jednot severočeské a pošumavské v Praze dne 25. března 1948 bylo rozhodnuto poslati odborům NJS a NJP spolu s příkazem na likvidaci odborů vysvětlení tohoto znění:

Není pochyb o tom, že národní jednoty vykonaly v prvních desetiletích svého trvání veliký a zásluhový kus práce. Nebude toho nikdy zapomenuto. Nedáme-li se však zmásti povrchním pohledem a vnikneme-li hlouběji do dějin národního zápasu o české pohraničí od poloviny minulého století, zřetelně uvidíme v popředí tohoto boje českého dělníka, horníka, drobného zemědělce, živnostníka a úředníka. Dějiny obranných jednot v pohraničí jsou v prvních desetiletích svého trvání dějinami hnutí pracujícího lidu a naopak. Boj proti odnárodňování splýval s bojem proti kapitalismu, boj za osvobození národní s bojem za socialismus.

Vedení zmíněných korporací opouštělo později tuto základnu více a více, zejména po státním převratu roku 1918 se ztotožňovalo s politikou chránící zájmy velkokapitalistů a velkostatkářů a tuto politiku podporovalo a provozovalo. Názorným příkladem je provádění první pozemkové reformy v pohraničí, kdy pro zájem hrstky zbytkářů byli opuštěni nespočetní drobní čeští lidé, kteří se o půdu ucházeli, ale nenašli podporu ani na tehdejších rozhodujících místech, ani u obranných jednot.

Po květnové revoluci byla činnost jednot obnovena, ačkoli změněnými poměry v pohraničí pozbyly největší část svého původního poslání. Po celou dobu skoro tří let neuměly se organicky zařadit do budování nového českého života v pohraničí a velmi často toto obrovské národní dílo poškozovaly tím, že ztěžovaly soužití tzv. starousedlíků s novými osídlenci. Jinak se jejich práce vyčerpávala v drobných intervencích, které opět spíše komplikovaly rozmanitá úřední nařízení, než aby je usnadňovaly a uspíšily. Všechno to samozřejmě neprospívalo k povinné hospodárnosti, takže v některých případech žily jednoty z podstaty, obtížně a obětavě drobnými lidmi shromažďované po celá desetiletí.

Po únorových událostech se ustavily v ústředí jednot akční výbory, jejichž členové nezaručovali ochotu provést revisi programu a skutečně se aktivně zapojit do budovatelské práce v pohraničí. Proto se ustavil společný akční výbor pro ústředí ÚMŠ, NJS a NJP, jehož členy jsou z největší části řádně volení členové posledních ústředních výborů těchto korporací. Ostatní jsou dnešní nebo bývalí zaměstnanci jejich kanceláří.

Tento akční výbor převzal dočasně funkci ústředních výborů a předsednictev uvedených jednot a ÚMŠ a to do té doby než provede řádnou očistu a připraví reálný program další činnosti. Jedním z prvních opatření bylo provedení likvidace místních a okresních odborů Národní jednoty severočeské a pošumavské, neboť v některých okresech byla už předtím jejich činnost zastavena okresními akčními výbory a také proto, že akční výbor nepovažuje další jejich existenci za nutnou. Odbory ÚMŠ pokračují ve své činnosti.

Akční výbor pravděpodobně rozhodne, aby bylo jmění Národní jednoty severočeské a pošumavské věnováno na kulturní výstavbu pohraničí (podpora knihoven, divadel, museí, obrazáren apod.) a na posílení českých a slovanských historických tradic těchto krajů (podpora historického bádání a vydávání krajevých monografií). Ústřední matice školská zůstane po reorganizaci jako pomocný orgán veřejné péče o školství.

Jsme přesvědčeni o tom, že toto řešení odpovídá nejen dnešním změněným poměrům v pohraničí, ale že je také v plném souladu s tím, co měli na mysli zakladatelé těchto korporací i všichni nesčetní drobní i významní pracovníci.

Děkujeme všem místním odborům, jejich funkcionářům, členům a příznivcům za jejich obětavost a práci a prosíme je, aby všechno to dobré, co dávali odborům, věnovali nyní jiným způsobem pro stejný cíl: pro výstavbu lepší, spravedlivější a bezpečnější republiky!

PŘÍLOHA č. 7

Plán Českého Krumlova a okolí, cca 1700.

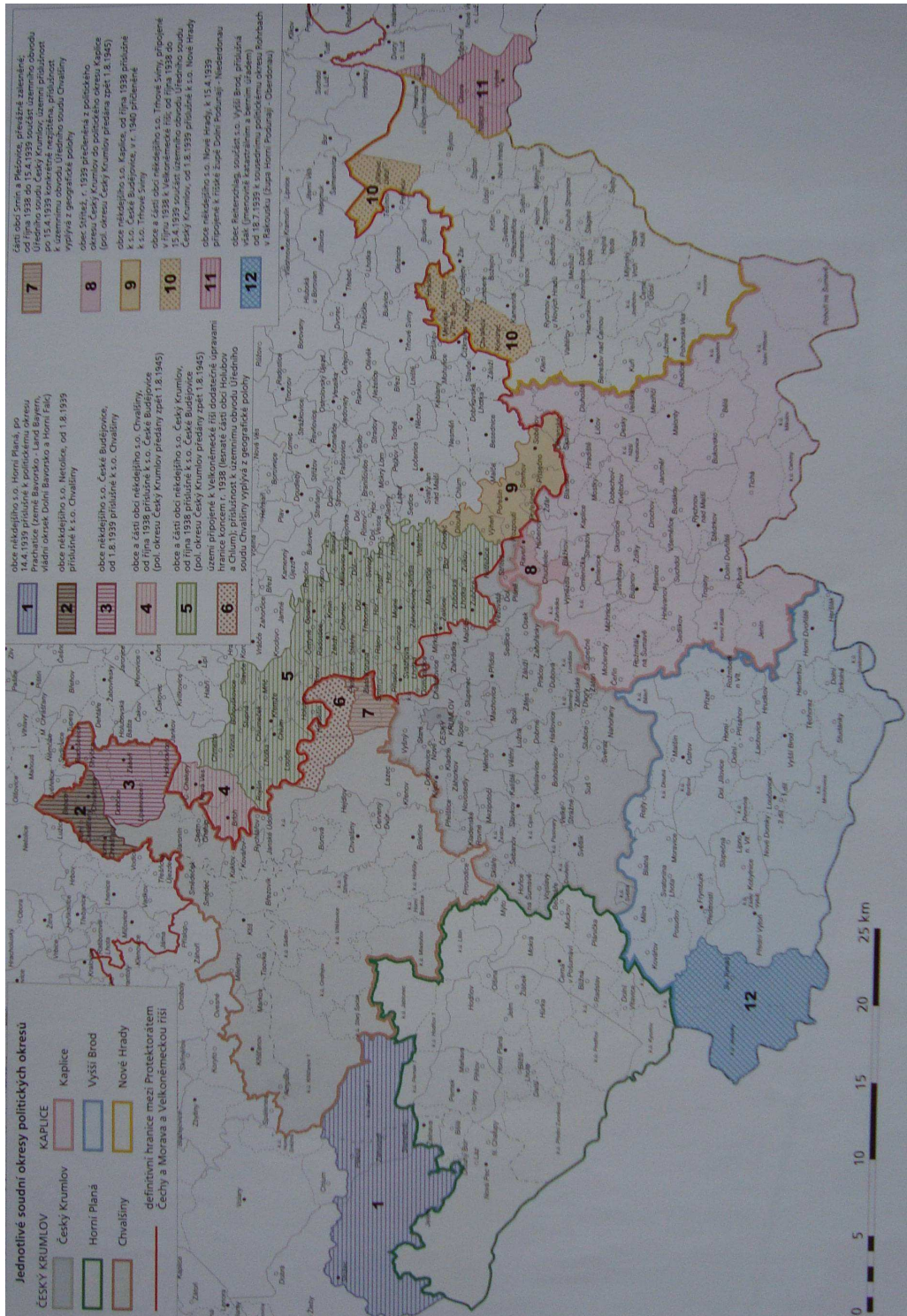
PŘÍLOHA č. 8

Český Krumlov na topografické mapě panství Český Krumlov, 1829.

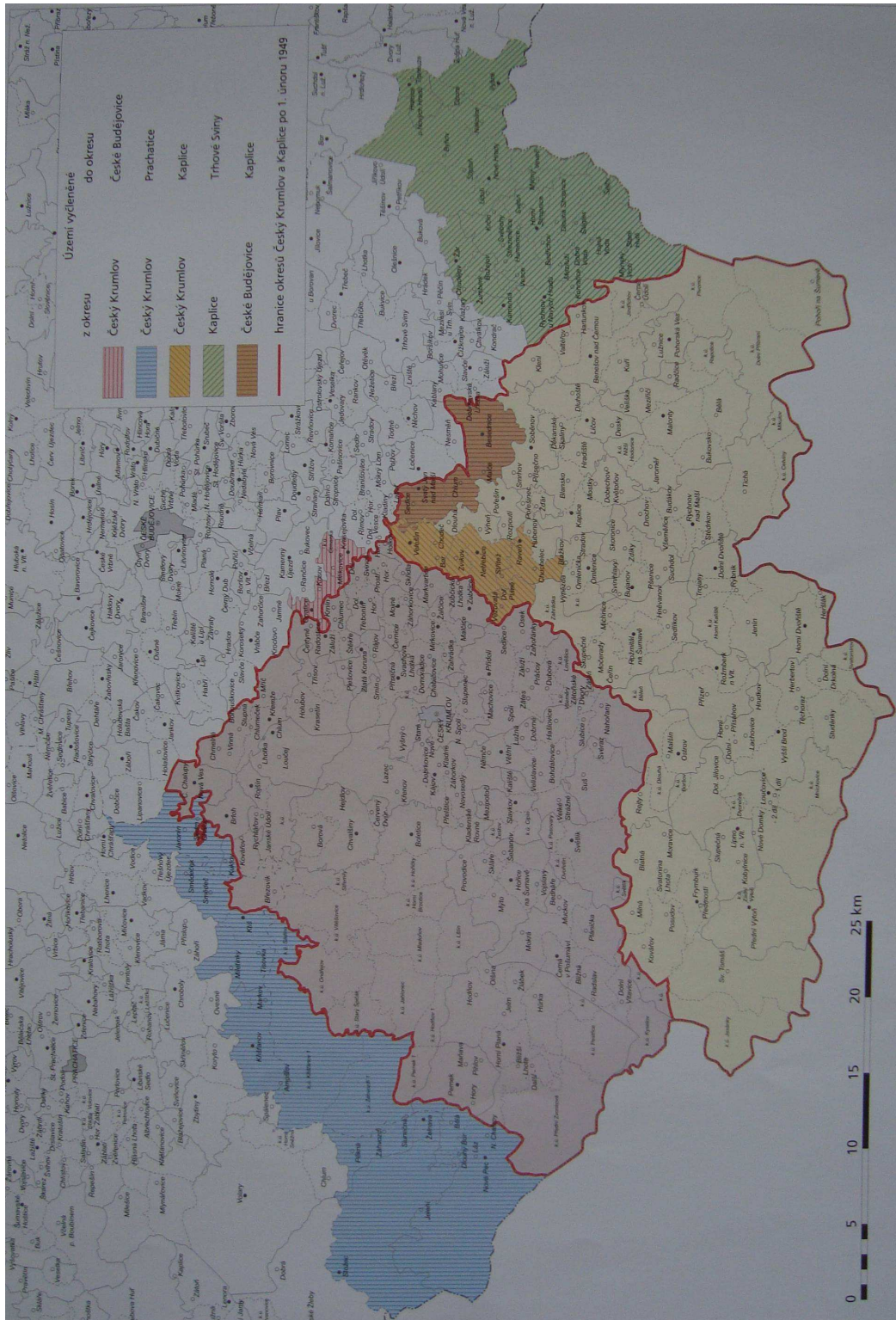
PŘÍLOHA č. 10

Politické okresy Český Krumlov a Kaplice v letech 1938–1945.

PŘÍLOHA č. 11

Změny hranic okresů Český Krumlov a Kaplice k 1. 2. 1949.

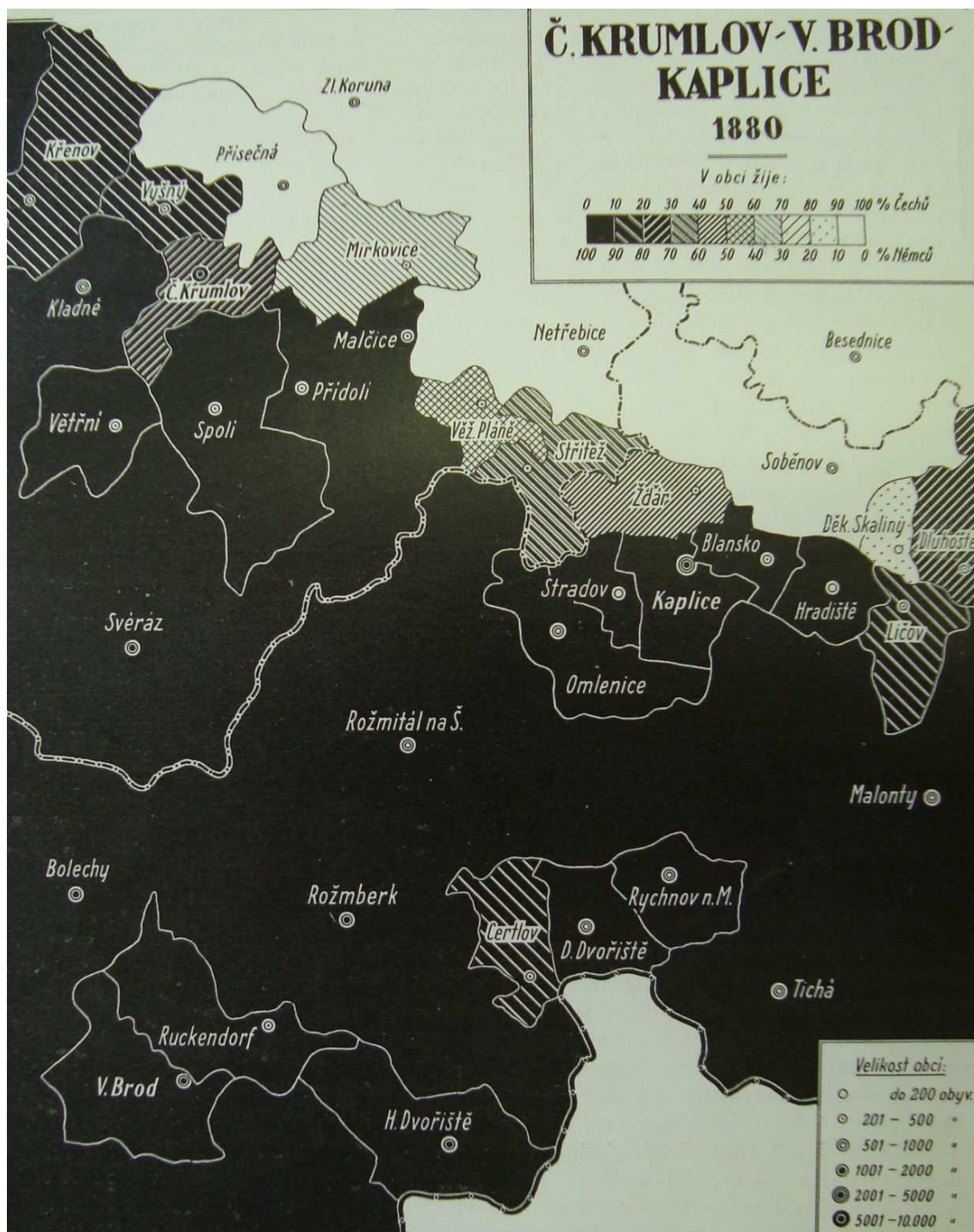
PŘÍLOHA č. 13

Šikmý letecký snímek Českého Krumlova, 2001.

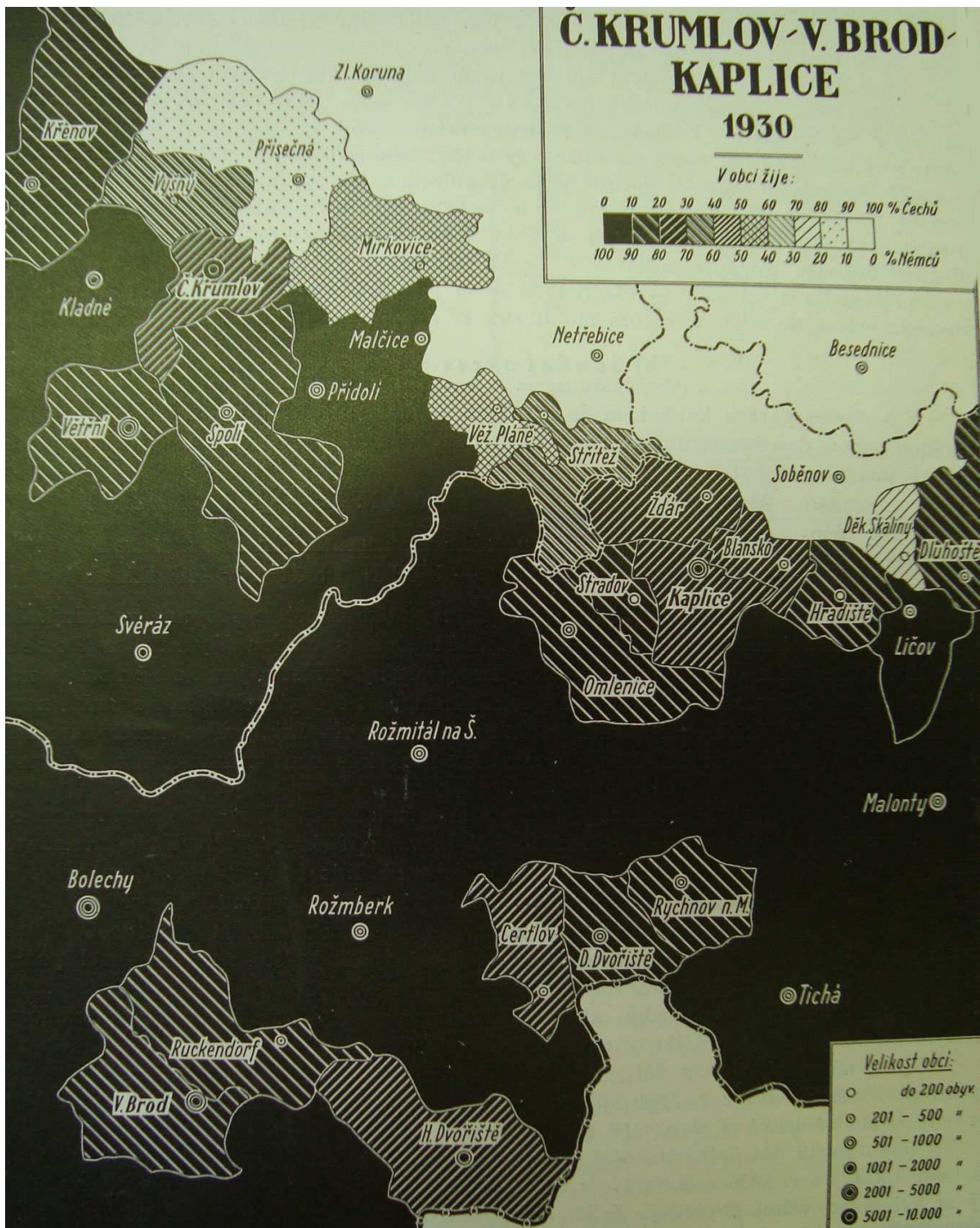
PŘÍLOHA č. 14

Národnostní mapa oblasti kolem Českého Krumlova, Vyššího Brodu a Kaplice, 1880.

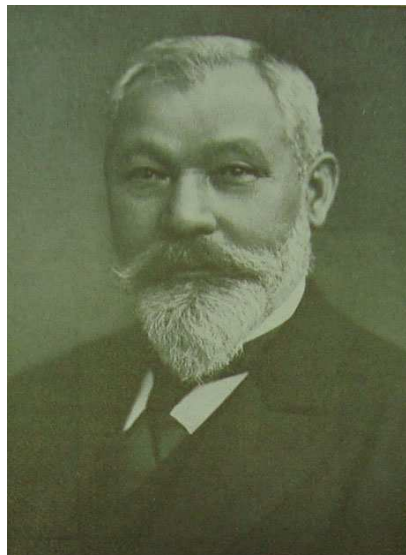
PŘÍLOHA č. 15

Národnostní mapa oblasti kolem Českého Krumlova, Vyššího Brodu a Kaplice, 1930.

PŘÍLOHA č. 16

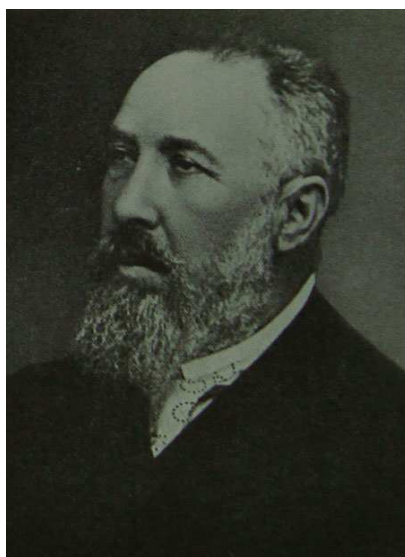
Portréty zakladatelů NJP.

PhDr. František Houdek,
první starosta NJP.

PhDr. Antonín Decker,
první jednatel NJP.

Prof. František Nekuť,
člen 1. ústředního výboru NJP.

PŘÍLOHA č. 17

Portrét předsedy NJP JUDr. Františka Ladislava Scheichla 1902–1913.

JUDr. František Ladislav Scheichel,
předseda NJP v letech 1902–1913.

PŘÍLOHA č. 18

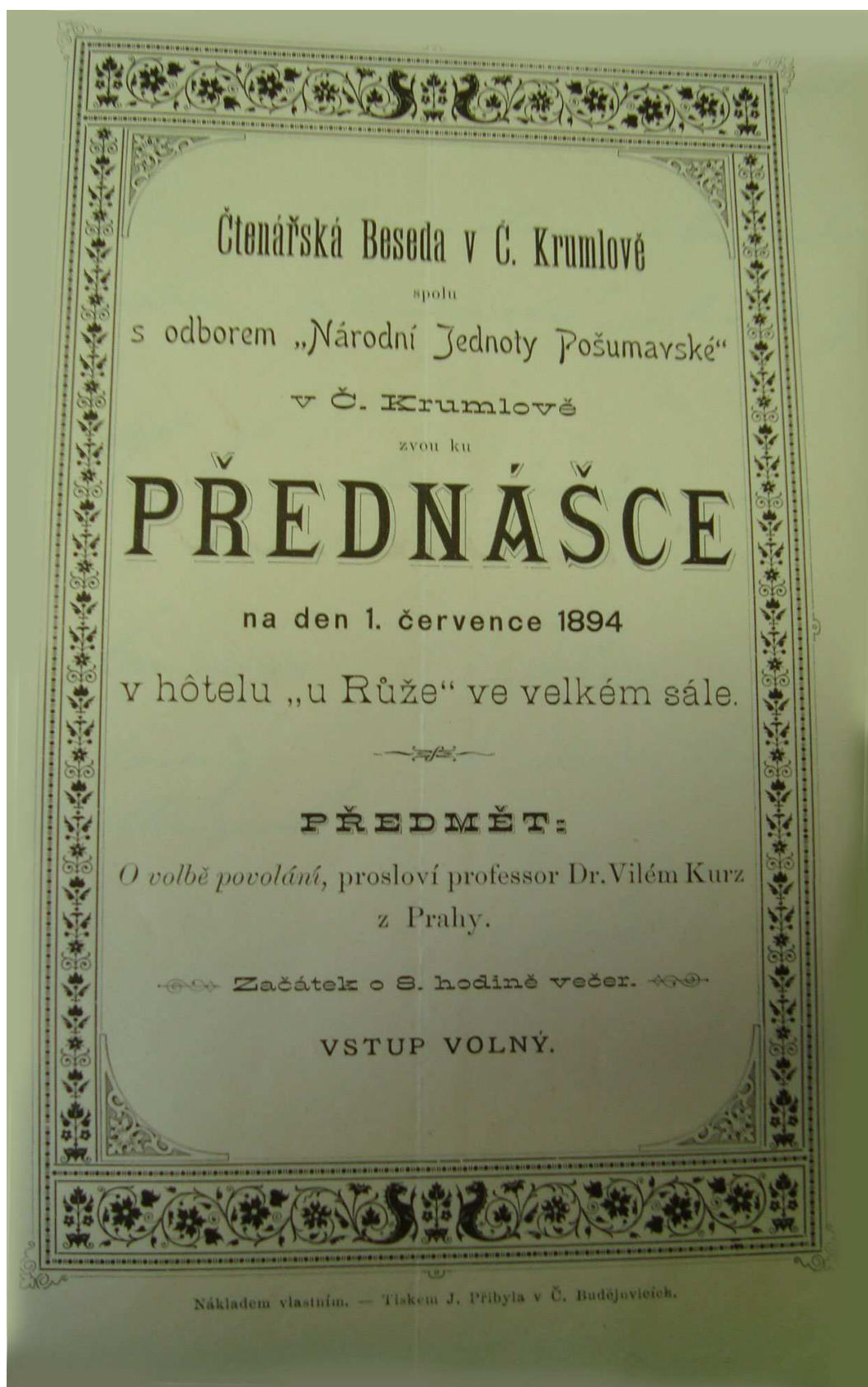
Portrét předsedy JUDr. Karla Baxy 1913–1938.

JUDr. Karel Baxa,
předseda NJP v letech 1913–1938.

PŘÍLOHA č. 19

Plakát zvoucí na přednášku pořádanou Čtenářskou besedou a místním odborem NJP v Českém Krumlově 1. července 1894.

PŘÍLOHA č. 20

Plakát zvoucí na zábavu pořádanou Čtenářskou besedou a ostatními českokrumlovskými spolky 21. července 1895.

PŘÍLOHA č. 21

Plakát zvoucí na slavnostní akademii pořádanou Čtenářskou besedou a místním odborem NJP v Českém Krumlově 26. května 1901.

Plakát zvoucí na pěvecko-hudební akademii pořádanou pěveckým spolkem Dalibor v Českém Krumlově 17. listopadu 1907.

ZPĚVÁCKÝ SPOLEK DALIBOR
v Českém Krumlově
pořádá v neděli dne 17. listopadu 1907
v hotelu „U RŮŽE“ v Čes. Krumlově

PĚVECKO-HUDEBNÍ AKADEMII

za spoluúčinkování úplné knížecí granátnické hudby,
ku které Vás uctivě zve.

POŘAD :

1. R. B. Hall : „The New Colonial“. Amerikánský pochod.
2. Hausmann Hnyk : „U boj“. Ouvertura.
3. R. Nejedlý : „Zvonky“. Mužský sbor.
4. Zd. Fibich : „Štědrý den“. Melodram s průvodem piana.
5. Rosenkranz : „Die Rast am Franz Josef's Berge“. Polská fantazie pro křídlovku.
6. Al. Hnilička : „Neděle“. Smíšený sbor.
7. Ch. de Bériot : 7me Air varie. Pro housle s prův. piana.
8. Al. Hnilička : „Na výsosti hvězdy svítí“. Tenorové solo s průvodem houslí a piana. Slova od Jablonského.
9. F. Dvořák : „Prodaná nevěsta“. Směs ze Smetanova opery.
10. J. Luňáček : Slovenské písně. Trojhlasný dáms. sbor s prův. smyčcového kvinteta. a) „Máča dívka konope“. b) „Drotáři, drotáři.“
11. F. Dvořák : „Na stříbropěnné Vitavě“. Valčík.
12. Směs národních písní. Mužský sbor. Věnováno Čtenářské Besedě v Č. Krumlově skladatelem J. Procházkou.
13. A. Langer : „Touha po vlasti“. Fantazie.

Začátek o půl 8. hod. več.

Vstupné : pán 60 hal., dáma 40 hal., tříčlenná rodina 1 K.

J. PŘIBYL, D. BUDĚJOVICE

PŘÍLOHA č. 23

Plakát zvoucí na vánoční hru se zpěvy pořádanou pěveckým spolkem Dalibor v Českém Krumlově 6. ledna 1910.

Zpěvácký spolek „DALIBOR“
v Čes. Krumlově

pořádá

ve čtvrtek, na tři krále, dne 6. ledna 1910,
:-: v hotelu »Růže« v Čes. Krumlově :-:

ve prospěch

■ vánoční nadílky ■
se školními dětmi vánoční hru
se zpěvy

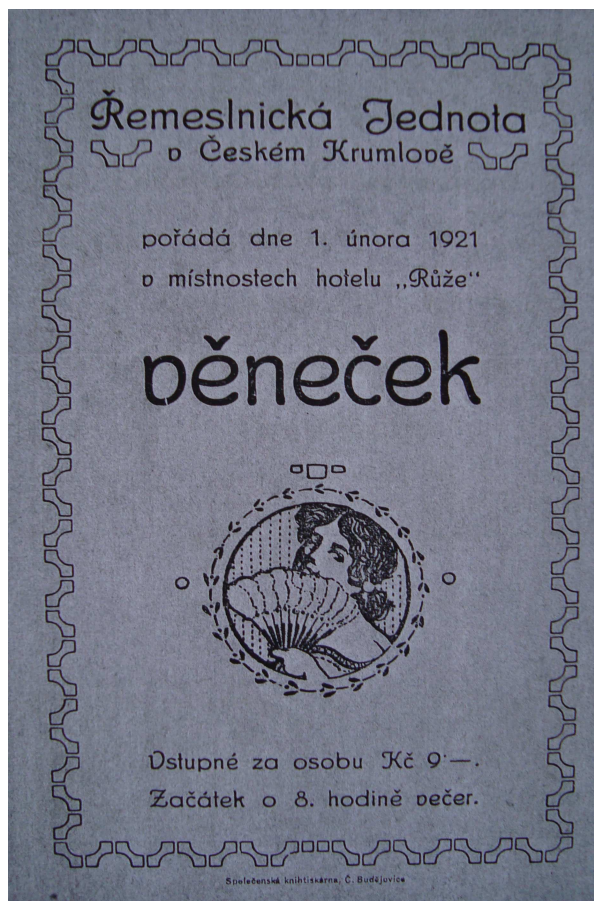
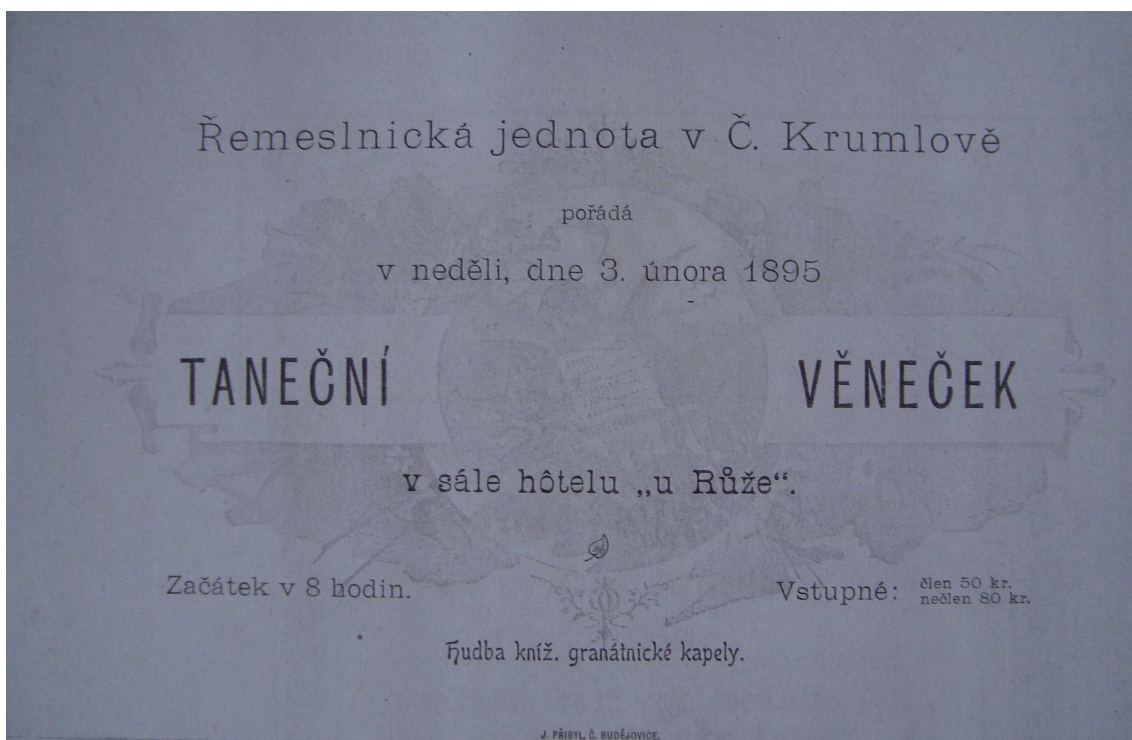
„U JESLIČEK“

Otevření pokladny o 4. hod. odpo.
Začátek přesně v 5 hodin večer.

Ceny míst:
I. místo 1 kor., II. místo 80 hal., III. místo
60 hal., postranní, jakož i na galerii sedadla
40 hal., místo k stání 30 halěrů, na galerii
k stání 20 halěrů.
Školní děti platí polovic.

PŘÍLOHA č. 24

Pozvánky na taneční věnečky pořádané Řemeslnickou jednotou v Českém Krumlově 3. února 1895 a 1. února 1921.

PŘÍLOHA č. 25

Fotografie z odhalení sochy T. G. Masaryka v Českém Krumlově v r. 1934.

PŘÍLOHA č. 26

Fotografie z položení základního kamene české měšťanské školy v Českém Krumlově v r. 1927.

PŘÍLOHA č. 27

Fotografie nové školní budovy z r. 1929.

PŘÍLOHA č. 28

Pozvánka na tradiční národní slavnost pořádanou místním odborem NJP v Českém Krumlově 6. a 7. září 1947.

TRADIČNÍ NÁRODNÍ SLAVNOST

spojenou s odhalením obnoveného pomníku
**presidentu Osvoboditeli
T.G. Masarykovi,**

kteřou uspořádá v Českém Krumlově
ve dnech 6. a 7. září 1947.

Záštitu nad slavností převzaly: Okresní a místní rada osvětová v Českém Krumlově a IX. župa Kubatova sdružených obcí baráčeků „Vitoraz“ v Českých Budějovicích.

Jsmo pevně přesvědčeni, že toto srdečné pozvání neodložíte a podpoříte nás svoji návštěvou, — nebo alespoň hmotnou podporou, směřující jediné k znovuvybudování Němci zneuctěného a zničeného památníku, jakož i k vytvoření ryze českého, národního pohraničí. Budeme Vám za každý i sebemenší dar nesmírně vděčni.

S upřímným přátelským pozdravem

Za:
Skupinový výbor Národní jednoty pošumavské
v Českém Krumlově

Jan Kloužek, v. r. Ludvík Hluchý, v. r.
jednatel. předseda.

Program slavnosti:

V sobotu dne 6. září 1947 dopoledne a odpoledne:

- prohlídka přírodních krás, historických památek zámku a města.
- Ve 20 hodin - dostaveníčko všech hraničářů a jejich přátel v hotelu „Růže“.

V neděli dopoledne: od 7 do 7.30 hod. uvítání hostů na nádraží, koncert a odchod s hudbou k Masarykovým školám.

V 9.30 hod. sraz vojenských útvarů, krojovaných spolků a družin, zástupců úřadů, korporací, hostů, mládeže a místního občanstva před budovou Masarykových škol.

Vztyčení státní vlajky za zvuků polnic.

B. Valkonyová: T. G. Masarykovi,
přednese Jiřina Zatloukalová.

Slavnostní řeč starosty ústředního výboru NJP Josefa Hubky.

Projevy zástupců úřadů a korporací.

Odhalení a odevzdání obnoveného pomníku předsedou odboru NJP L. Hluchým do opatrování správci budovy Masarykových škol řediteli Janu Kartákovi.

Recitace sborová. Žáci a žákyně Masarykových škol.

Hymna.

P. T.

Jménem Národní jednoty pošumavské, místního a skupinového odboru v Českém Krumlově dovolujeme si Vás srdečně pozvat na

TRADIČNÍ NÁRODNÍ SLAVNOST,

kteřá bude
**spojena s manifestační připomínkou
60. výročí zdejšího odboru.**

Svým velkým podnikem chceme především pomoci školám v pohraničí, které naši nepřátelé vyloupili a zničili. Potřebují mnoho věcí a proto příspěvek každého dobrého člověka jim bude prospěšný a vítaný.

Zájezdem k nám potěšíte se však i Vy, neboť Český Krumlov, rozložený na jihu v pohádkově krásném kraji, oplývá bohatými historickými památkami a přírodními krásami. Nebudete jistě litovati, že jste měli příležitost shlédnouti obdivuhodnou krajinu a bývalé sídlo pánů z Rožmberka.

Jsmo přesvědčeni o Vašem zájmu na hraničářské práci, kterou jsme tu obětavě i nezištně konali po dlouhá léta ku prospěchu našeho národa a státu.

Proto věříme, že neoslyšíte naše upřímné pozvání a těšíme se na shledanou s Vámi.

Za:
Skupinový výbor Národní jednoty pošumavské
v Českém Krumlově

Jan Kloužek v. r. Jan Karták v. r.
jednatel. předseda.

Program slavností:

V sobotu dne 14. září 1946 ve 20 hodin: divadelní představení E. Synek: „Masky“; provede Českokrumlovská scéna v městském divadle.

22.45 hodin: slavnostní večeře na zámecké věži a ohňostroj na Křížové hoře. Uspořádá vojenská posádka.

V neděli dopoledne dne 15. září o 7. hodině budíček.

V 8 hodin slavnostní schůze zástupců místních odborů NJP - skupiny Českokrumlovské - v hotelu „Růže“.

V 10 hodin manifestační projev starosty ústředního výboru NJP Josefa Hubky na náměstí Svornosti. — Státní hymna.

V 11 hodin promenádní koncert na náměstí.

Odpoledne ve 13 hodin slavnostní průvod s Chvalšinské silnice do městských sadů.

Od 14 hodin lidová veselice, hudba, zábavní podniky, zvláště příležitostné poštovní razítka, vojenský guláš, občerstvení a jiné.

Večer ve 20 hodin opakuje se divadelní představení „Masky“ od E. Syneka.